

171
40th Anniversary of
St. Vartanantz Armenian Church
of
Lowell, Mass.
1916 — 1956

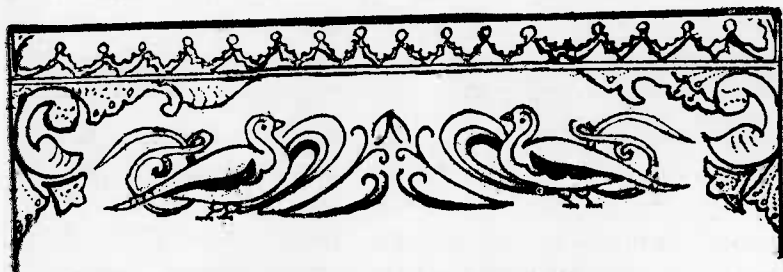
Sunday October 21, 1956

ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ
ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԼՈՎԵԼԻ

1916 — 1956

ՆԱԲԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹԻՒՆ Տ. Տ. ԳԱԶԳԷ, ԱՌԱՋԻՆ
ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԿՈՆԴԱԿ

(Ա Մ Փ Ո Փ Ե Ա Լ)

«Ի վերայ Արոյն եւ Ս. Էջմիածնի Ամենայն Ազգն Հայոց կապեալ կան»:

Քրիստոսաւանդ սիրոյ ողջոյն եւ օրհնութիւն Հայրապետական, սիրեցեալ համայն հաւատացեալ ժողովրդեան Հայոց:

Այսօր երբ ճամբայ կ'ելլենք մեր նաւիրական գործը սկըսելու, կ'ապաւինինք Աստուծոյ ողորմութեան եւ օգնութեան, մեր ժողովուրդի հաւատքին եւ հաւատարմութեան եւ մեր հայրենի կառավարութեան բարեացակամութեան:

Այստեղ Հայոց Աշխարհի երկնքի տակ կենդանի է հաւատքը, կենդանի է մխիթարիչն ու Փրկիչը մեր Քրիստոս, մեր հաւատացեալ ժողովուրդի սրտին մէջ: Կը մնայ որ ինքը Եկեղեցին, լարէ իր հոգեւոր եւ իմացական ուժերը եւ գիտնայ օգտուիլ ստեղծուած օրինական ու գործնական բարենորոգաստ պայմաններէն:

Արդ Միածնակ Սուրբ Տաճարէն հրաւիր կը կարդանք ամէնուն, ըլլանք արթուն, ըլլանք արդար, ըլլանք արի, եւ պահենք մեր Սուրբ Եկեղեցին անսասուն, ամբողջ ու անխռով:

Մեր աշխատանքի ճամբուն, մեր գլխաւոր գործերը պիտի ըլլան, վերակազմակերպել Մայր Աթոռը, վերազարդել մեր հայրենի սրբավայրերը, Հոգեւոր ձեմարանի մակարդակը բարձրացնել, եւ Մայր Աթոռի պաշտօնաթերթն ու Տպագրանքը:

րանք աշխատանքի մեր ժողովուրդի դաստիարակութեան եւ մխիթարութեան համար, հիմը դնել հոգեւոր կաճառի մը, եւ Մայր Աթոռն ու մեր Եկեղեցին օժտել սահմանազրութեամբ մը եւ կանոնադրով մը:

Լի հաւատով եւ յոյսով կոչ կ'ուղղենք Հայ ժողովուրդին, մնալ հաւատարիմ մեր պապերու լոյս հաւատքին, պահպանել մեր մայրենի լեզուն եւ մշակոյթը: Միաժամանակ հայրապետական պատուէր կուտանք օտարութեան մէջ սիրով եւ մխարան ապրելու, հաւատարիմ ու օրինապահ քաղաքացիներն ըլլալ տեղական պետութիւններուն:

Հոգեւոր առաջնորդ հայրեր եւ քաջարի հովիւներ ձեր օժեալ սուրբ ձեռքերով ի մի հաւաքեցէք եւ ամուր կապեցէք մեր ժողովուրդը մեր սուրբ աւանդութիւններուն, եւ ինչ որ ձեր ձեռքերը կապեն, թող ոչ մէկ օտար ձեռք չփորձէ քակել:

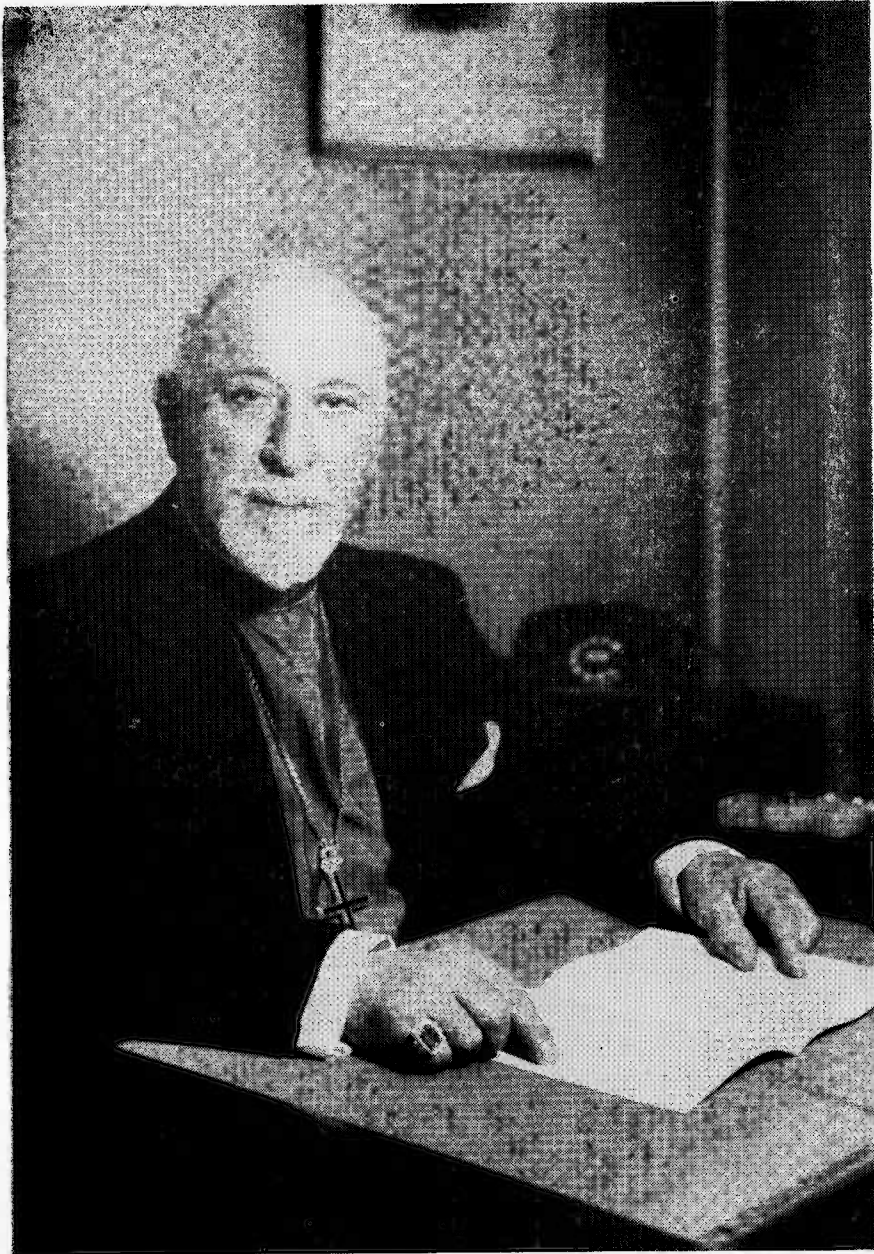
Ով ժողովուրդը Հայոց, Հաւատայ Աստուծոյ, Հաւատայ Ս. Լուսաւորչի եւ Ս. Էջմիածնի, Հաւատայ Ս. Մեսրոպի եւ Քաջն Վարդանին, Հաւատայ Մայր Հողին եւ աղօթէ որ մեր վերաշինուած մայրենի օճախը այլեւս երբեք, երբեք չքանդուի եւ անոր երգիքին տակ միշտ առատ ըլլան, հացը, լոյսը եւ երգը:

Շնորհք Տեառն մերոյ եղիցի ընդ ձեզ ընդ ամենեսեանդ, Ամէն:

Վ.Ա.ԶԳԻՆ Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ԳԵՐՍԵՆՈՐՆ՝ ՏԷՐ ՄԱՄԲԻՔ ՍՐԲՈՋՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՄԵՐԻԿԱՆՍՈՅՈՅ

ԳԻՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ

Թիւ 1026

Սեպտեմբեր 5, 1956

Արժանաշնորհ Տ. Կարէն Քինյ. Կաանեան
Նախագահ Ծխական հորհուրդի
Սրբոց վարդաւանց եկեղեցւոյ
Լովել.

Սիրելի Տէր Կարէն,

Շատ ուրախ եմ որ Ծխական հորհուրդիդ հետ կը պատրաստաւի՛ք
տանել եկեղեցւոյդ 40ամեակը: Տարակոյս չունինք որ տեղիդ մեր հաւա-
տացեալ ժողովուրդը այս բարեղէպ առիթով պիտի անդրադառնայ այն
մեծ դերին զոր եկեղեցին ունեցեր է Համայնքի կազմաւորման եւ լու-
սաւորութեան համար, եւ առաւել եւս պիտի թերէ իր նախնուք անը
փառաւորման:

Հայաստանեայց Առաքելական Ս. եկեղեցին ըլլայ Մայր Հայրենի-
քին մէջ, թէ տարաշխարհի ոտամներու կայքէն ներս, արդիւնաւէտ աշ-
խատանքի յժուած մեր ժողովուրդին բերած է, ու կը շարունակէ դեռ
բերել, հոգիները ազնուացնելու, ազգային նկարագիրը պահելու խոշո-
րացոյն նպատար:

Ատիկա հարկաւ պիտի շեշտուի եկեղեցւոյդ հանդիսութեան օրե-
րուն, ոգեկոչելով նոյն տանն յիշատակը այն ազգայիններուն, որոնք
լառաւան տարի առաջ, իրենց կենցաղը հազիւ կարգի դրած հիւրընկալ

այս երկրին մէջ, բարի մտածումն ունեցան կանգնելու Սրբոց Վարդա-
նանց եկեղեցին, յարակից սրահով եւ գրադարանով հանդերձ: Անկէ ի
վեր Հոգեւոր Հովիւներ, Ծխական կորիւրդի, Տիկնանց Միութեան,
Դպրաց Դասի, Հ. Ե. Ե. Կազմակերպութեան, Ծխական եւ Կիրակնօրեայ
Դպրոցներու հնամակալութեանց անդամներ շարունակելու են եկեղեց-
ւոյ պայծառութեան համար ի սպաս դնել իրենց իմացութիւնը, իրենց
քննունակութիւնը եւ իրենց անսպառ կորովը: Եւ այս սրտաշոյզ նուիր-
աբերումին շնորհիւ Լովելի մեր պատասկան համայնքը եղած է, ու կը
շարունակէ ըլլալ, քեմիս ամբողջութեան մէկ կարեւոր մասնիկը, ու-
րուն համար պէտք է հպարտ զգան ձեր ծխականները:

Կը մաղթենք որ սղորմութեամբ Աստուծոյ զպի՛ք քառասուն եւ ա-
ւելի տարիներուն մէջ անասան մնայ եկեղեցիդ Լովելի մէջ միշտ հան-
դիսանալով միջոցը մերազն ժողովուրդի հագեւոր, ազգային եւ մշակու-
թային օգտաշատ աշխատանքներուն: Կ'օրինենք ամէնէն ի բոլոր սրտէ եւ
կը հայցենք ի Տեառնէ պարգեւելու համայնքիդ սէր եւ լոյս որպէսզի
կարենա՛ք ջերմագին եռանդով յառաջ տանիլ եկեղեցաշէն ձեր բարի գոր-
ծերը:

Մնամք հայրական սիրոյ ողջունը:

Աղօթարար

ՄԱՄՐԻՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՍ

Առաջնորդ Հայոց Ամերիկայի

ՀՈՎԻՒՆ ԽՕՍԲԸ

Սիրելիներ,

Գրքոյկիս պատրաստութիւնը եթէ մէկ կողմէ զիս արնաջան աշխա-
տութեանց լծեց միւս կողմէ ալ սակայն զիս մեծապէս ուրախացուց եւ
հարտացուց: Քանի որ զրեթէ 6 երկար ամիսներ աշակէս պրպտումներ
եւ ուսումնասիրութիւններ ընելով աւելի մօտէն ճանչցայ ձեր անցեալը
ու զարժանէութիւնները, ցուերն ու դժուարութիւնները, յաջողութիւ-
ններն ու քաջագործութիւնները: Եւ հիմա, որ աւարտած է գործը,
զժուար բաց օգտակար դարձ մը կատարած ըլլալու զոհանակութիւնը
ունիմ՝ սրախ մէջ:

Քանի որ Լովելի մէջ քահանայ ձեռնադրուեցայ եւ Լովել եղաւ իմ
առաջին եւ միակ ծուխս, քանի որ Լովելի մէջ ամուսնացայ Լովել ծնած

աղջկայ մը հետ, քանի որ գաւակ ունենալով ես եւս հոս Լոս Անջելի մէջ ըն-
տանիք մը կազմեցի եւ քանի որ 8 տարիներ ես ալ Լոս Անջելի մնացած եմ, ես
ինձի Լոս Անջելի նկատելու իրաւունքը կուտամ՝ ձեզի չափ եւ ձեզի համա-
հասար:

Լոս Անջելի այս Ծուխը ես սիրած եմ եւ կը սիրեմ տակաւին, հակառակ
իւր փոքրութեան, իր պակասութիւններուն եւ իր տուած գոնարութիւն-
ներուն: Կը սիրեմ, որովհետեւ 8 երկար տարիներ, իմն եղած է ան եւ ես
ալ անոր:

40-րդ տարեկարձի այս հանդիսաւոր փոփոխութիւնը ստիժով եւ ձեզի մաս-
նաւոր թելագրութիւններ կամ յորդորներ տալու պէտքը չեմ տեսներ:
Ես կը հաւատամ որ Հայ ազգի գաւակները ամէն տեղ եւ ամէն ժամանակ
ինքնարեւարար իրենց ծնողներուն բարի ժառանգորդներն ըլլալու առա-
քինութիւնը ունին: 40 տարիներ առաջ երբ 200-ի մօտ երիտասարդ եւ
երիտասարդուհիներ այս սուրբ Եկեղեցին կառուցին, զայն կառուցին ու-
րովհետեւ իրենց նախահայրերէն եկեղեցասիրութիւն եւ ազգասիրութիւն
ուսած էին եւ հաւատով թրծուած էին: Ես կը հաւատամ որ այսօրուան
Լոս Անջելի մէջ բնակող 200-ի մօտ ամերիկացիներն Հայ երիտասարդներն ալ ի-
րենց հայրերուն շինած այս Եկեղեցին պիտի պահեն եւ պահպանեն:

Պահելը չի բաւեր, սակայն, պահելէն դատ պէտք է նաեւ գերազան-
ցել գիտնալ: Դրամատունը որ մարդուս գրամները պահելու պարտակա-
նութիւնն ունի, իրեն վստահուած գրամները պահելով մէկտեղ, տարուէ
տարի տոկոսները կը բարձր մայր գումարին վրայ:

Այս հանդիսաւոր փոփոխութիւնը միակ ու սրտազին մտայնանքս եւ ազօթքս
է, որ յստաջիկայ 40 տարիներուն մեր ունեցած այս գանձը կրկնա-
պատկուի եւ սուսանայ:

Սիրոյ ուղունիւ
ազօթարար
ԿԱՐԷՆ ՔԱՀԱՆԱՅ

ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԼՈՎԵԼԻ ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

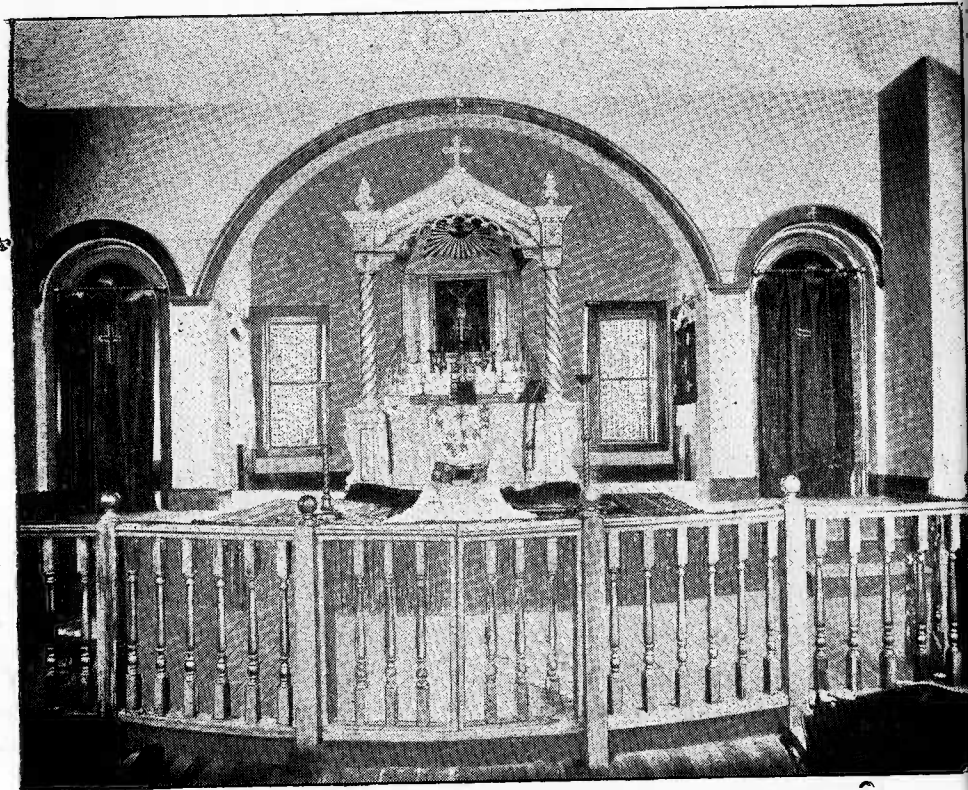
ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Եկեղեցւոյս համառօտ պատմութիւնը գրելու ատեն մեր նպատակը
չէ եղած որեւէ անձ կամ կազմակերպութիւն գովարանել: Հետեւելով
սոյնօրինակ գրութիւններու սպառնքելու եւ կերպին, կը յիշատակենք գործեր
եւ իրողութիւններ, անձեր եւ գէպքեր, պարզապէս զանոնք մէկտեղ հա-
ւաքած ըլլալու համար եւ մեր Ծուխին անցեալը կորուստէ փրկելու հա-
մար:

Մեր բոլոր տեղեկութիւններն ալ քաղած ենք Եկեղեցւոյս մէջ ի պահ
գրուած արձանագրութիւններէ:

Մենք գմեղ բախտաւոր կը նկատենք որ բաւական հին եւ բաւ կա-
րելուն կանոնաւոր պահուած արձանագրութիւններ ունինք մեր ձեռքին
տակ: Սակայն եւ այնպէս մեր գործը շատ զժուար է եւ մեր ուսումին չափ
ամբողջական տեղեկութիւններ պիտի չկարենանք տալ, որովհետեւ ար-
ձանագրութիւնները ամբողջական եւ կատարեալ չեն, եւ ժամանակինս
չստ կարճ է: Թերեւս 10 տարի վերջ, երբ Եկեղեցւոյս 50-ամեակին ա-
ռիթով ջանքեր ըլլան սոյն պատմութիւնը կրկին գրելու, կարելի կ'ըլ-
լայ աւելի ժամանակ տրամադրել, եւ երկար պրոպագանդներ ընել, եւ ա-
ւելի ամբողջական պատմութիւն մը գրել:

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԵՋՄԷ ՅԱԻԷՏ ԲԱԺՆՈՒՈՂՆԵՐՈՒՆ ՂԱՄԱՐ

Տէր ոգորմիա. Տէր ոգորմիա. Տէր ոգորմիա:

Քրիստոս, Որդի Աստուծոյ, անոխակալ եւ բարեգութ, գրա քաւարչական սիրովդ ի հոգիս հանգուցեալ ծառայից քոց: Մանաւանդ ի հոգիս այնոցիկ որք ընդ հովանեաւ Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյս են հանդուցեալ: Յիշեալ յաւուր մեծի գալստեան արքայութեան քո: Արա արժանի ոգորմութեան քաւարչեան եւ բողոքեան մեղաց: Դասաւորեալ պայծառացո ընդ սուրբս քո յաջակողմեան դասուն: Զի դու ես Տէր եւ արարիչ ամենեցուն, դատաւոր կենդանեաց եւ մեռելոց: Եւ քեզ վայել է փառք, իշխանութիւն եւ պատիւ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Լուվելի եւ իր անմիջական շրջանակին մէջ բնակող Հայերը Թիազան կաղճակերպչական աշխատանքներու կ'սկսին 1910-ին երբ Լուվելի Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը կը հիմնուի: Տիկնանքու կորովն ու եռանդը կը բանայ նաեւ այրերու կրօնական խանդն ու սէրը եւ 1913-ին Մասնաւոր Եկեղեցաշինոց Յանձնախումբ մը կը կազմուի, հանգանակութիւններ կ'ըլլան եւ մինչեւ 1916 Ապրիլ 16, Լուվելի Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցին կը կանգնի կալմ ու պատրաստ 60 Լորէնս փողոցին վրայ:

1913 Մարտ 23-ին 7 արդայիններ քով քովի կուզան եւ 100-ական տուրք տարով հիմը կը դնեն Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցոյ Շինութեան զործերուն: Այս 7 արդայիններն են Տիարք Մարկոտ Տէր Մանուկեան, Նապար Մուշեղեան, Տօնապետ Գաղանճեան, Մկրտիչ Գաղանճեան, Կիրակոս Իջմէլեան, Սողոմոն Յակոբեան, Առաքել Առաքելեան: Արձանադրութեանց մէջ կը կարգանք, որ հետեւցալին այս 7-էն 5 հատը մնալուն մարմին կ'ըլլան եւ շինութեան զործերը յառաջ կը տանին այսպէս. Մարկոտ Տէր Մանուկեան (մեռած) Ընդհանուր ատենապետ եւ զեկտօր. Նապար Մուշեղեան, Մկրտիչ Գաղանճեան, Տօնապետ Գաղանճեան եւ Առաքել Առաքելեան (մեռած):

1913-էն մինչեւ 1917 Եկեղեցոյ Շինութեան համար կատարուած հանգանակութեանց պատկերը հետեւեալն է. —

Լուվել բնակող 193 հայերը կը նուիրեն	2285-75
Դուրսի քաղաքներէ կը հանգանակուի	221-50
Տիկնանց Միութիւնը կը նուիրի	1040-00
Լուվելցի Ամերիկացիները կը նուիրեն	273-55
Օծման օրը կը հանգանակուի	852-45
<hr/>	
Հանգանակուրեան ընդհանուր գումարը կ'ըլլայ	4673-25
1913-1917 Տուրքերէ եւ Թեւէ կը գոյանայ	1342-65
Դրամատունէն փոխ կ'առնուի	4500-00
<hr/>	
Ընդհանուր գումար Մուտքի	10515-90

**ԱՆՈՒԱՆԱՑԱԿ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ Ի ՆՊԱՍՏ
ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՂ
ՀԱՅԵՐՈՒ 1913-1917**

Եկեղեցւոյ Շինութեան ընդհանուր ծախսն էր	9434.71
1913-1917 Եկեղեցւոյ ընթացիկ ծախսն էր	1041.64
	<hr/>
Ընդհանուր ելքն էր ուրեմն	10476.35

Ուրեմն 1917 Յունվար 15-ին Ծխական Խորհուրդը Եկեղեցի մը պահելու գործին կը յծուի ձեռքին մէջ 39 տարար եւ 65 սէնթ հեչուն գրամով եւ գրամասան մէջ 4500 տարար պարտքով:

Եկեղեցւոյ հոգին օրհնութիւնը եւ շինութեանց յատուց տարուելը կը խանդավառէ գրեթէ ամէն Հայու հոգի: Անոնք ոչ միայն դրամ կուտան, այլ նաեւ շինութիւնը կը փութացնեն, Եկեղեցւոյ հիմերը իրենք իրենց փորելով: Երեւակայել, որ մինչդեռ հայրենիքի եւ Կիլիկիոյ մէջ համայն հայութիւնը սպանդի կենթարկուէր, հոս Լովելի մէջ ափ մը Հայեր Աստուծոյ համար տուն կը կառուցանէին:

Լովելի Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ օծումը կը կատարէ Գերշ. Տ. Մուշեկ Արքեպսկոս. Սեբոթեան, 1916 Ապրիլ 16-ին: Օրումն պատարապիչն էր Ամերիկահայոց Թեմի Առաջնորդ Տ. Արսէն Ծ. Վրդ. Վեհունի: Եկեղեցւոյ կնքահայրը կ'ըլլայ Տիար Ասատուր Պապիկեան:

Լովելի Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցին Ամերիկահայոց Թեմի երրորդ Եկեղեցին է, հայերու կողմէ շինուած: Առաջինն էր Ուսար, (1891) եւ երկրորդը Եսնիլըն Սիթի (1907): (Երբովիանիսի Եկեղեցին թէև 1914-ին կ'օծուի բայց անիկա գնուած եկեղեցի մըն է եւ ոչ թէ հայերու կողմէ շինուած):

Ամերիկահայոց Թեմի 40 համայնքներուն մէջ Եկեղեցւոյ մը չէնքին արաբացող շարքով ծախն հանդիսանալը, հակառակ թիւի փոքրութեան, Լովելի համար թէ մեծ սրտիւ է եւ թէ ալ իր բնակչութեան հաւատացեալ եւ բարեպաշտ ըլլալը կ'ապացուցանէ:

Ստորեւ կուտանք Շինութեան հանդանակութեան մասնակցող Լովելցի Հայերու անուանացանկը:

- 100-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ
- Մարկոս Տէր Մանուէլեան
  - *Նազար Մուշեկեան
  - *Տօնապետ Գաղանձեան
  - *Մկրտիչ Գաղանձեան
  - Կիրակոս Իջմէլեան
  - Սպարմոն Յակոբեան
  - Աւարի Առաքելեան

- 50-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ
- Կարապետ Մարգարեան
  - Կարապետ Գաղանձեան
  - Յովհաննէս Գրիգորեան
  - Գրիգոր Կարկոտեան
  - Յակոբ Գրիգորեան

- 30-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ
- *Ոսկրան Տէր Կարապետեան
  - Միքայէլ Թէրչեան
  - Ստեբան Յովհաննէսեան
  - Մանուկ Ասատուրեան

- 25-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ
- Յովհաննէս Թաթարեան
  - Կիրակոս Եղսյեան
  - Մարկոս Պարտամեան
  - Գրիգոր Էջմիածնեան
  - Խարրութիւն եւ Թորմեան Ընկ.

- Ասատուր Պապիկեան
- Մուշեկ Սարգիսեան
- Վարդան Սիմօնեան
- Մանկասար Արապեան
- Մովսէս Բարսեան
- Պոզոս Միքայէլեան
- Պաղտասար Քէլէչեան
- Կիրակոս Մինասեան
- *Մկրտիչ Զույհակեան
- Յակոբ Մելքոնեան

- 20-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ
- Մարտիրոս Միջոյեան
  - Արամ Մեծատուրեան
  - Կարապետ Իջմէլեան
  - Միսակ Ղազարեան
  - Մատթէոս Տէր Արքահամեան
  - Յովհաննէս Խաչատուրեան

- 17-ՏՈՒԱՐ
- Յովհաննէս Տամպուրաձեան

- 15-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ
- *Արիստակէս Տառեան
  - Օնան Մարգարեան
  - Պոզոս Գրիգորեան
  - Պետրոս Իջմէլեան
- 10-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ
- Ստեբան Ղազարեան
  - Պաղտասար Սուքիբեան
  - Նազար Սարգիսեան
  - Կիրակոս Մարտիկեան

Սիմոն Դարբինեան
*Ստերան Արապեան
*Մերկերիոս Ահարոնեան
Մանուկ Բայէլեան
Հրանդ Սարբեան
Տօնապետ Կօչկարեան
Կարապետ Մլքիկեան
Յովհաննէս Պարսաբեան
*Կարապետ Կօչկարեան
*Ասատուր Մարգարեան
Գրիգոր Յովհաննէսեան
Պոպոս Մինասեան
Յարութիւն Սիմոնեան
Յակոբ Մարգարեան

7-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ

Յակոբ Մերձանեան
*Խաչատուր Մարգարանեան

5-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ

Եղիաթրէթ Գաղանձեան
Մարիամ Գաղանձեան (Օր.)
Մարտիրոս Մելքոնեան
Պոպոս Մարտիրոսեան
*Սահակ Տէր Պօղոսեան
Կարապետ Սարգիսեան
Մելքոն Մարտիրոսեան
Յովհաննէս Զաքարեան
Պետրոս Ղազարեան
Խաչատուր Յակոբեան
Սահակ Փայելեան
Աւետիս Յարութիւնեան
Խաչատուր Պետրոսեան
*Իսրայէլ Գարբիէլեան
Գրիգոր Պետրոսեան
*Համբարձում Բարեջանեան
Ասատուր Առաքելեան

Պոպոս Օնանեան
Գրիգոր Մինասեան
Մարտիրոս Ղուկասեան
Իսրայէլ Մաղաքեան
Մանուկ (Ծարժրը)
Բենիամին Մաղաքեան
*Սարգիս Խոջմաթիկեան
Աբուլն Յակոբեան
Սարգիս Գրիգորեան
Ասատուր Սիմոնեան
Պոպոս Սուճեան
Գարբիէլ Յովհաննէսեան
Յովհաննէս Մուշեղեան
Յակոբ Կրիլիան
Մարտիրոս Զուլպիան
Յովնաթան Գանձապետեան
Պապա Գալուստեան
Օհան Պաղտատարեան
*Խաչատուր Խոջմաթիկեան
Աբրահամ Պոպոսեան
Համբարձում Շահինեան
Յարութիւն Շահինեան
Աղեքսանդր Աթոյեան
Թաթևոս Ասատուրեան
Զատուր Տէր Յովհաննէսեան
Սարգիս Սուճի Մանուկեան
*Ասատուր Օհանեան
Մկրտիչ Սիմոնեան
Ասատուր Առաքելեան
Սահակ Քիրապեան
Ասատուր Մելիքեան
Աւետիս Պշաքճեան
Մանուկ Տէր Մանուկեան
Բենիամին Թաթևեան
Խաչատուր Իրանճեան
Պոպոս Անդրէասեան
Մհարսոյ Սոյիկեան

Պոպոս Սահակեան
Արմենակ Բաղիկեան
Սարգիս Պապիկեան
Յովհաննէս Քէաթիպեան
*Օհան Ասլանեան
Ահարոն Կիրակոսեան
Ասլան Ասլանեան
Աբրահամ Ասլանեան
Խաչատուր Մանուկեան
Մանուկ Աւետիսեան
Սարգիս Մջիկեան
Նիկիտոս Յովակիմեան
Մինաս Պաղտատարեան
Պետրոս Մարգարեան
*Օհան Օնանեան
Սարգիս Պոլաճեան

6 ՏՈՒԱՐ

Խաչատուր Թաթևեան

1 ՏՈՒԱՐ

Կարապետ Տօնիկեան

3-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ

*Սերսր Ռումեան
Միսակ Սարխուշեան

2-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ

Պետրոս Ասատուրեան
Ասատուր Ղուկասեան
Խաչատուր Պետրոսեան
Եղիաթր Պետրոսեան
Կարապետ Բայէլեան
Օնան Մջիկեան

Սարգիս Արամեան
Թաթևոս Աւագեան
Պոպոս Սարխուղոսեան
Յարութիւն Աթոյեան
Գեորգ Սիբմայեան
Ստերան Սասթճեան
Սիմոն Նարայանեան
Գաանիկ Սուքիկեան
Կիրակոս Մարտապեան
Աւետիս Գալուստեան
Աղեքսանդր Ռուբէնեան
Պոպոս Աղեքսանեան
Շմառն Օտտապաշեան

1-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ

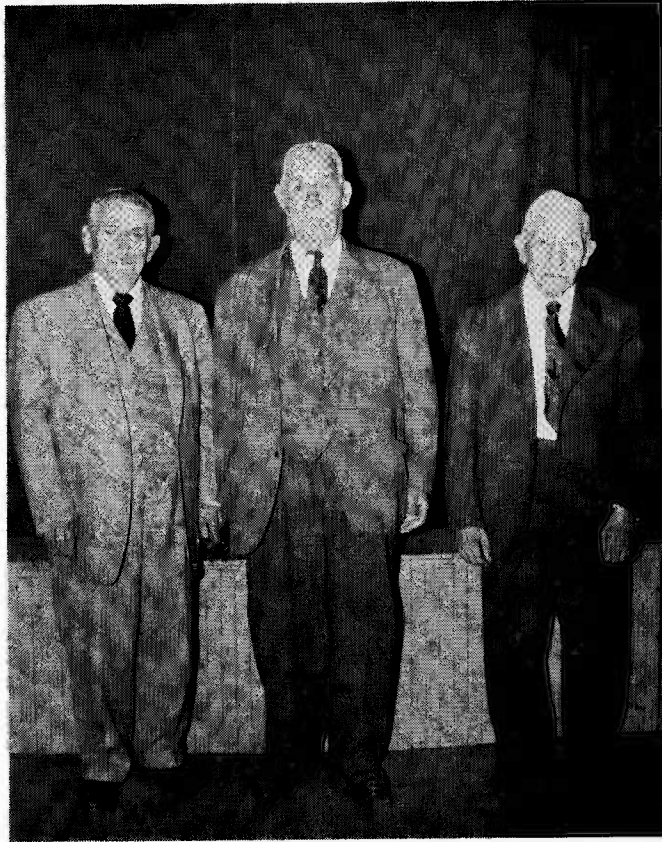
Պալքոս Շահինեան
Զաքար Կիրակոսեան
Կարապետ Ասլանեան
Գրիգոր Փիլիպոսեան
Ասատուր Պոպոսեան
Աւետիս Աւետիսեան
Պետրոս Եօրղանճեան
Խաչար Սոյսեան
Պետրոս Մուշեղեան
Անթուամ Ասատուրեան
Վահան Խաչիկեան
Թորոս Երսեան
Պետրոս Սահակեան
Կարապետ Պետրոսեան
Արմենակ Եսայեան
Յովհաննէս Մանուկեան
Պետրոս Աւագեան
*Կարապետ Գրիգորեան
Դաւիթ Յովհաննէսեան
Օհան Վարդանեան
Գասրաբ Ասատուրեան
Աւետիս Կարապետեան

Միջախի Ենիքոնչուեան
 Ղազար Զօլախեան
 *Աւետիս Տօնապետեան
 Գեւորգ Խայրենեան
 Նշան Խայաճանեան
 Խաչատուր Խայաճանեան
 Մկրտիչ Էգնոյեան
 Ռմն

50-ԱԿԱՆ ՍԷՆԹ
 Ռմն
 Սարգիս Աւետիսեան
 Սարգիս Շահինեան
 Գարեգին Տէր Խաչատուրեան
 Ռսկան Պապտիկեան
 Գրիգոր Պոյոսեան
 Յարութիւն Սահակեան

(*) Կր վերապրին եւ Լավելի մէջ կը բնակին տակաւին :

1916-ի ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԻ ԱՊՐՈՂ ԱՆԳԱՄՆԵՐԸ
 Չախէն .- Մկրտիչ Գազանեան, Ղազար Մուշեղեան
 Տօնապետ Գազանեան

ԾՈՒԽԻՍ ՇՐՋԱՆԱԿ

1916-էն 1931 Լավելի համայնքը, իր անմիջական շրջանակին մէջ գտնուող գիւղերէն զատ իր սահմաններուն մէջ կ'ընդգրկէր նաեւ իրեն հիւսիս արեւելքը գտնուող բոլոր գիւղերն ու քաղաքները, Լորէնս, Հէյ-Վըրճիլ, Նիւպըրիբորթ, Փորթլընտ Մէյն, Նէլսոն, Մանչէսթըր եւ Գան-դըրա, Նիւ Հէմքըր, Սէյլըմ եւ Բիպտաի: 1932-ին երբ Լորէնս եկեղեցի մը կը շինէ, Հէյվըրճիլը եւ Հիւսիս գտնուող բոլոր քաղաքները Լորէնսի համայնքին կը կցուին: Այլ շրջանի արձանագրութիւններուն մէջ կը կարգանք սր Լավելի ծուխը այսպէսով իր մէկ երրորդին կը վերածուի: 1948-ին Լավելի համայնքը քիչ մը եւս կ'անձիտուի, Սէյլըմ եւ Բիպտաի քաղաքներուն Պոտտանի կցուելովը եւ Էնտսֆըրի՝ Լորէնսի կցուելովը:

Այժմ Լավելի Ծուխը իր մէջ կը հաշուէ իր հիւսիս գտնուող Նէլսոն Մանչէսթըրը եւ Գանդըրա, Ն. Հ. քաղաքները եւ իր անմիջական շրջանակին մէջ գտնուող հետեւեալ գիւղերը. Պելլերիքա, Պեաֆըրա, Չեմս-ֆըրա, Թինկոպորո, Թուքսպըրի, Տրէյքըթ եւ Բէյճէմ, Ն. Հ.:

Անցեալի մէջ, Լավելի Ծիտական Խորհուրդները միշտ պարտաւոր եղած են այս գիւղերուն եւ քաղաքներուն կրօնական պէտքերուն հասնիլ: Մինչեւ 1931 քանի քանի անգամներ պաշտամունքը եւ պատարագ մատուցած են Բօրթլընտի, Նիւպըրիբորթի, Հէյվըրճիլի եւ այլ քաղաքներու մէջ, նոյնիսկ այնպիսի տակները երբ Լավել ինք քահանայ է եւ հովիւ է գուրկէր, եւ հետեւաբար ասոնց համար հետաւոր վայրերէ եկեղեցական ճասերու կ'աւարուէր: Այսօր Լավելէն զատ գուրսի գիւղերուն մէջ, եկեղեցական պաշտամունք կատարելու սովորութիւնը զայսօր չունի: Սակայն եւ այնպէս ծիսակատարութեանց համար հովիւն ու սարկաւաղները միշտ կ'երթան: Տէր Հայրը տարին մէկ անգամ սուսօրհանք կը կատարէ: Եւ Ծիտական Խորհուրդը ամէն աշնան տունները այցելելով զըրամահատաք կը կատարէ:

Կատկած չկայ սր մինչեւ 1931, Լավելի ենթակայ գիւղերն ու քաղաքները Լավելի գտնմին գրիտուր եկամտաներէն մին կը կապմէին: Թէ ծիսակատարութիւններէ եւ թէ տարեաւորներէ եւ նուէրներէ եկած զըրամները մեծ օղնութիւն մըն էին եկեղեցույ համար: 1935-ին երբ Տ. Աթթիկ Քհնյ., Նէլսոն, Գանդըրա եւ Մանչէսթըր կ'այցելէ, հոն մի միայն 12 քնտանիք կը գտնէ եկեղեցիով հետաքրքրուող: Նախրատուա-

Թեանց ընդհանուր գումարն ալ հազիւ 125 տոլարի կը հասնի: Այսօր մօտաւորապէս 50 ընտանիք գոյութիւն ունի այս գիւղերուն մէջ եւ տարեկան նուիրահաւաքումներէ կը գոյանայ 350 տոլար, առանց հաշուելու ուրիշ առիթներով տրուած դրամները:

Բնաւ արձանադրութիւն չկայ թէ 1931-էն առաջ Լովելի սահմաններուն մէջ քանի՞ տուն կը դանուէր, եւ կամ որքան եկամուտ կ'ըլլար անոնցմէ:

ՇՈՒԽԻՍ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Դժբախտաբար 40 տարիներու ընթացքին ոչ մէկ մարդահամար կամ ճշգրիտ արձանադրութիւն պահուած է ծուխիս բնակչութեան քանակին մասին: Եկեղեցւոյ օժման օրը, տեղական թերթերուն տրուած դրութեան մը մէջ կը կարգանք, որ այդ շրջանին Եկեղեցւոյ շուրջ իմրուած Հայկերու թիւն էր 300: 1932-ին կարգացուած տարեկան տեղեկադրութեան մը կ'իմանանք որ, երբ Լորէնս Լովելին կը բաժնուի 5-էն 6 հազար Հայութեան մը կը տիրանայ, մինչդեռ Լովելին կը մնայ միայն ու միայն 1000 հոգի: (Թէ այս թիւերը սրբա՞ն ճշգրիտ են ոչ ոք գիտէ): 1938-ին կը կարգանք որ եկեղեցին ունի, եկեղեցիով հետաքրքրուող 95 ընտանիքներու հասցէներ:

Այսօր Լովելի եւ իր շրջանակին մէջ եկեղեցիով հետաքրքրուող 200 ընտանիքներու հասցէներ ունինք: Ըստ մեր կատարած անձնակոն պրպրտումներուն, Լովելի Ծուխին պատկանող հայերու թիւը կարելի է հետեւեալ կերպով պատկերացնել.

	Հոգի
Լովելի Քաղաքի մէջ	423
Շրջակայ գիւղերուն մէջ	77
Նէշուէի մէջ	40
Մանչէսթըրի մէջ	27
Գանդըրտի մէջ	40
Հայութեան մէջ թրծուած օտարներ	18
Բողոքական, Կաթոլիկ կամ եկեղեցիէն հեռացած հայեր	100
Ընդհանուր գումար	725

Հ Ո Վ Ի Ի Ն Ե Ր

Ստորեւ կուտանք Ծուխիս մէջ պաշտօնավարող Քահանայ եւ Վարդապետ Հայրերու ցանկը:

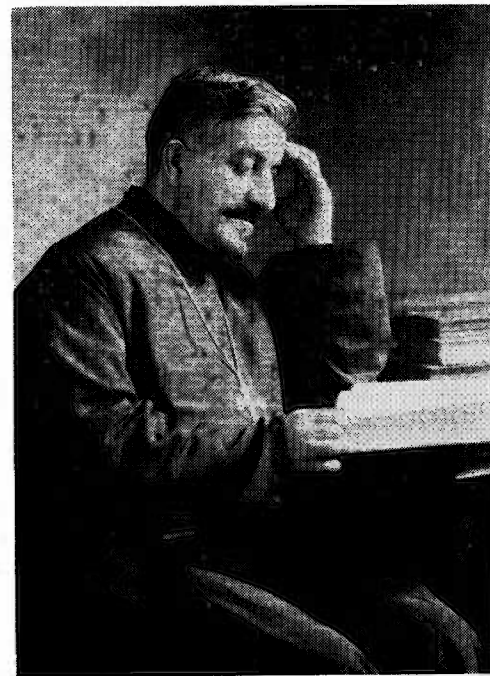
1916 Ապրիլ - 1917 Յունուար	Տ. Եղիշէ Քհնյ. Գալչնճեան
1917 - Փետրուար - 1919 Ապրիլ	Տ. Դաւիթ Քհնյ. Աւետիսեան
1919 Յունիս - 1919 Օգոստոս	Տ. Ղեւոնդ Վրդ. Մարգուկէսեան
1919 Օգոստոս - 1920 Յունիս	Տ. Եղիազար Քհնյ. Աշճեան
1920 Յունիս - 1921 Մարտ	
1921 Ապրիլ - 1922 Օգոստոս	Տ. Յակոբ Վրդ. Մխիթարեան
1922 Օգոստոս - 1924 Փետրուար	Տ. Խորէն Վրդ. Լաղարեան
1924 Ապրիլ - 1925 Դեկտեմբեր	Տ. Գարրիէլ Քհնյ. Խոջատուրեան
1926 Յունուար - 1926 Յունիս	
1926 Յունիս - 1930 Յունուար	Տ. Եղիշէ Քհնյ. Գառնարեան
1930 Մարտ - 1930 Մայիս	Տ. Մատթէոս Քհնյ. Մաննիկեան
1930 Յունիս - 1930 Օգոստոս	Տ. Եղիազար Քհնյ. Աշճեան
1930 Սեպտեմբեր - 1932 Սեպտ.	Տ. Ղեւոնդ Վրդ. Մարգուկէսեան
1932 Սեպտեմբեր - 1932 Դեկտ.	Տ. Պետրոս Քհնյ. Վարդանեան
1933 Յունուար - 1933 Դեկտեմբեր	Տ. Յուսիկ Քհնյ. Նախնիկեան
1934 Յունուար - 1934 Սեպտեմբեր	(Տ. Պետրոս Քհնյ. Վարդանեան, Տ. Եղիազար Քհնյ. Աշճեան, Տ. Յարութիւն Քհնյ. Թումայեան, Տ. Յակոբ Քհնյ. Մխճեան, Բոլորն ալ այցելու):
1934 Սեպտեմբեր - 1937 Ապրիլ	Տ. Աթթիկ Քհնյ. Ծոցիկեան
1937 Ապրիլ - 1937 Յունիս	Տ. Պետրոս Քհնյ. Վարդանեան և Տ. Եղիշէ Քհնյ. Գալչնճեան, այցելու Տ. Արսէն Քհնյ. Թորոսեան
1937 Յունիս - 1938 Յունիս	
1938 Օգոստոս - 1938 Սեպտեմբեր	
1938 Հոկտեմբեր - 1939 Մայիս	Տ. Խորէն Քհնյ. Մամիկոնեան
1939 Յունիս - 1939 Օգոստոս	Տ. Պետրոս Քհնյ. Վարդանեան
1939 Հոկտեմբեր - 1942 Յունիս	Տ. Մատթէոս Քհնյ. Հէքիմեան
1942 Յունիս - 1943 Նոյեմբեր	Տ. Մեսրոպ Վրդ. Սէմէրճեան
1943 Դեկտեմբեր - 1944 Ապրիլ	Տ. Խորէն Քհնյ. Մամիկոնեան

- 1944 Ապրիլ - 1944 Հոկտեմբեր *Տ. Դերենիկ Վրդ. Բուլտոսեան*
 1944 Նոյեմբեր - 1947 Ապրիլ *Տ. Մատթէոս Քհնյ. Հէքիմեան*
 1947 Ապրիլ - 1948 Փետրուար *Տ. Յովհաննէս Քհնյ. Գափուքճեան*
 1948 Փետրուար - 1948 Դեկտեմբեր *Սարգիս Սարկաւազ Կտանեան*
 1949 Յունուարէն ցայժմ *Տ. Կարէն Քհնյ. Կտանեան*

(Վերեւ զրուած ցանկը պատրաստած ենք արձանագրութեանց մէջ-
 քէն մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւններ եւ պրպտումներ ընելէ ետք:
 Այս ցանկը ցայժմ երեւցածներէն աւելի ամբողջական եւ կատարեալ է:
 Եւ կարելի է դոյն գործածել որպէս անցեալի ուղեցոյց):

Այս ցանկի վրայ աչք մը նետողը անմիջապէս պիտի զիտէ որ 40
 տարիներու ընթացքին աւելի քան 30 եկեղեցականներ եկած եւ գացած
 են: Եւ երեւակայել, որ անոնց կէսէն աւելին միաժամանակ Լարէնտի
 հովուութիւնն եւս ընելու ստիպման տակ էին: Անշուշտ այս իրողու-
 թիւնը Ծուխիս պոյժաութեան նպատակ ազդակ մը կարելի չէ նկատել:
 Ասոր համար է, որ Ծուխիս հոգևոր հովիւները հազիւ հազ ծխակատա-
 րութեանց հասած են եւ շատ մը ուրիշ անհրաժեշտ գործեր անուս եղած
 են: Ասոր համար է թերեւս նաեւ որ այս հովիւներէն զրեթէ ոչ մէկուն
 մասին մասնաւոր արձանագրութիւններ կան: Անոնք որ կրցած են ու-
 սուցչութիւն եւս բրած են:

Սակայն եւ այնպէս այն պարագան որ Ծուխիս իր 40 տարիներու ըն-
 թացքին զրեթէ ոչ մէկ առեւն առանց քահանայի մնացած է, մէկ կողմէն
 կ'ապացուցանէ Ծխական Պորհուրդներու ժրջանութիւնը եւ միւս կող-
 մէն ալ ցոյց կուտայ այս ամբողջ ժողովրդեան քահանայ մը բաւարարե-
 լու պատրաստակամութիւնը: 1919-ին 220 ասլար կը հաւաքեն երկրէն
 քահանայ մը բերելու համար, բայց կը ձախողին: 1926-ին Տ. Եղիշէ
 Քհնյ. Գասպարեանը կը բերեն Բարիպէն, իսկ 1933-ին ալ Տ. Յուսիկ
 Քհնյ. Նախնիկեանը կը բերեն Պուրիպարիսէն: Տխուր է սակայն զիտել
 առաջ որ վերեւ յիշուած 30 եկեղեցականներուն մէջէն այս երկուքն են որ
 իրենց վարժանքին պատճառաւ կը հետացան այս Ծուխէն:

Արժ. Տ. Արթիկ Քհնյ. Ծոցիկեան

Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է Տ. Աթթիկ Քհնյ. Ծոցիկե-
 ան, որ 1934-ին 67 տարուս անդամներու կողմէ միաձայնութեամբ հա-
 վիւ կ'ընտրուի եւ երեք տարի կը պաշտօնավարէ ամէնօրին սիրոյն սուար-
 կայ ըլլալով: Տ. Աթթիկ Քհնյ. իր ընտանիքին հետ կը բնակի Լավիլի մէջ
 եւ իր աղջիկը եկեղեցուցս երգեհոնահարութիւնը կ'ընէ: Դժբախտաբար
 Տէր Հայրը կանխահաս մահուամբ կը վախճանի Լավիլի մէջ 1937-ին,
 Ծուխն ու թեմը սուղի մասնելով:

Տ. Մատթէոս Քհնյ. Հէքիմեան կը երկար պաշտօնավարող հովիւն
 է: Ծուխն կը հետանայ, սարքապէս յատաճացեալ տարիքին պատճա-
 րաւ: Ժողովուրդը իր սէրն ու գնահատանքը կը յայտնէ Տէր Հօր աղջեր-
 թի սեղան մը առաջով:

Ծուխ այցելած ու Ս. Պատարալ մատուցանելով հողեւոր միութեանը թուրքական քաղաք էն թեմիս բոլոր առաջնորդներն ալ անխաղաղ, նաեւ՝ Տ. Ծառէ Ծ. Վրդ. Գառնարեան, Տ. Բարսէլէն Եպս. Կիւլիսէրեան, ևւ շատ մը վարդապետներ ևւ քահանաներ :

Եկեղեցւոյ շինութեանն առաջ սրբկէս շրջուն հովիւ Լավիլ այցելած, պատարալ մատուցած ևւ ծիսակատարութիւններ բրած ևւ ամէնէն շատ Տ. Յակոբ Քհնյ. Բարեջանեան ևւ Պոստոս Վրդ. Գառնարեան : Պաշտամունք ևւ Ծիսակատարութիւնք ալ օրերուն կը կատարուէին Կորձէմ Փոստոսի վրայ Եպիսկոպոսականաց Ս. Յովհաննէս Եկեղեցւոյն մէջ :

ՄԵՐ ՀՈՎԻՒԸ

Կեանագրական Գիծեր. — Արժ. Տէր Կարէն Քահանայ Կառնեան Եկեղեցւոյ ներկայ Հովիւ, ծնած է Հալիպի մէջ 1925 Փետրուար 1-ին : Աշխարհական անունն է Սարգիս : Իր նախնական կրթութիւնը ստացած է տեղական դպրոցներու մէջ : 1938-ի Սեպտեմբերին կը մտնէ Երուսաղէմի Փատանդաւարացի դպր կ'ատարալ 1944-ին : Նոյն տարին Հալիպ վերադառնալով հան աւսուցչութիւն կ'ընէ մէկ շրջան ևւ 1945-ի աշնան կը մտնէ Անթիլիասի Բնագրարներ, զոր կ'ատարալ 1947-ին : Սեպտեմբերին կուլայ Ամերիկա Առաջնորդ Գեր. Տէր Տիրան Սրբազան Արքեպիսկոպոսի հրատարակ, կարգալու համար Գէմպրիճի Եպիսկոպոսականաց Աստուածարանական համարարանին մէջ : 1948-ի Յունուարին Սարկուաց կը ձեռնադրուի ևւ նոյն տարուայ Դեկտեմբեր 19-ին քահանայ կը ձեռնադրուի ևւ կ'օծուի, ձեռամբ Թեմիս Առաջնորդ Գեր. Տ. Տիրան Սրբազան Արքեպիսկոպոս Ներսիսեանի : Լավիլի մէջ առաջին անգամն էր որ այսպէս քահանայական ձեռնադրութիւն մը տեղի կ'ունենար : Տէր Հայրը 1948-էն ի վեր կը պաշտօնավարէ Եկեղեցւոյ մէջ սրբկէս հողեւոր Հովիւ : 1950-ին կ'ատարալ իր ուսումը Գէմպրիճի մէջ ևւ կ'ստանայ Պատարալ Աստուածարանութեան արտոս : 1951-ին Հարվըրտի Աստուածարանական Գոյրոցին մէջ մասնաւոր ուսանողութիւն կ'ընէ : 1952, Օգոստոս 27-ին կ'ամուսնանայ Լավիլի ծանօթ բնասնիքներէն Տէր ևւ Տիրին Խարէն Գլըճեաններու դստեր Օր. Չապլլ Գլըճեանի հետ : 1953-ի Հոկտեմբերին կ'ունենան աղջիկ գաւակ մը Արիի-Սիրան անուամբ :

Տէր Կարէն Քահանայ մօտաւորապէս Տ տարի է որ կը ծառայէ Լավիլի մէջ : Անիկա առաջին քահանան է, որ այսքան երկար տարիներ անընդհատ ծառայած է Եկեղեցւոյ մէջ : Այս իրողութիւնը կ'ապացուցանէ որ ինք եղած է մեր սիրուած հովիւներէն մէկը : Անիկա իր Հովիւ ըլլալէն ի վեր իր երկտասարդական կորովը տրամադրած է Եկեղեցւոյ ուժեղացման ևւ պայծառացման : Բնութեամբ շատ համեստ է ևւ օժտուած է ազնիւ նկարագրով :

Եկեղեցւոյ շուրջ կազմուած բոլոր մարմիններուն հետ ալ շատ սիրալիր յարաբերութիւն կը մշակէ ևւ կը զործակցի ամէնուն, զիւրացներու համար անոնց զործերը :

Այսօր հինգ տարի է որ իր պատասխանատուութեան աակ կը հրատարակ ԱՌԱՋՆՈՐԴ անուն ամսաթերթիկ մը շատ կանոնաւորութեամբ : Ծուխիս ևւ իր շրջանակին բոլոր հայ բնասնիքներն ալ տեղեակ կը պահէ Եկեղեցւոյս զործունէութեանց ևւ աշխատանքներուն մասին : Միաժամանակ Հավիլին նաւակը վերնադրով զատարակիչ իրատականներ կը գրէ :

Քառասնամեակի զրքին պատրաստութեան ամէնէն ծանր ու պատասխանատու զործը ինք կատարեց : Տքնաջան աշխատանք թափեց, պրպտելով Եկեղեցւոյ բոլոր արձանագրութիւնները, հակառակ անոնց անկանոնութեանց, յաջողեցաւ ամփոփ ու պատուարեք զործ մը յառաջ բերել : Ինչ որ մեր բոլորին ալ զնահատանքին արժանի պիտի ըլլայ :

Քառասնամեակի Յանձնախումբին կողմէ մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք իրեն այս զործին համար իր բերած գրական աշխատութեանց ևւ իր ցոյց տուած անկեղծ ևւ անվերապահ զործակցութեանց համար : Մենք զիտենք որ այս զործին շնորհիւ Լավիլի այս փոքր զաւութն ալ իր պատուաւոր տեղը պիտի գրաւէ Ամերիկահայ Եկեղեցական Պատմութեան մէջ :

Կը մաղթենք իրեն ևւ իր շնորհալի Երէցկնոջ ևւ փոքրիկն Արիի-Սիրանին առողջութիւն ևւ երջանիկ կեանք : Եւ կ'ողոթենք որ երկար տարիներ շարունակ իր քահանայական դժուարին պաշտօնը, ևւ միշտ մնայ հաւատարիմ աւանդապահը Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցիին ևւ ըլլայ ծառան Ամենայն Հայոց նորընտիր կաթողիկոսին, յէջմիածին :

ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԻՐՊՍԵԱՆ

ԾԻՍԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՔ

Որքան օգտակար և հետաքրքրական բան մը պիտի ըլլար գիտնալ թէ 40 տարիներու ընթացքին ճիշտ ու ճիշտ քանի՞ Մկրտութիւն, Թաղում և Պատկազրութիւն կատարուած է Եկեղեցոյ մէջ: Դժբախտաբար անկարելի է այդ դիտար կատարել, երեւակայել որ Ծիսակատարութեանց մայր տոմարը կը գնուի 1931-ին միայն, և նոյնիսկ առկէ վերջ պահուած արձանագրութիւնները չափազանց կցկտուր և անկանոն են: Աստուած միայն դիտէ թէ քանի՞ քանի՞ ծիսակատարութիւններ մտացուած են և արձանագրութեանց մէջ չեն անցած:

Մայր Տոմարը, Էլեւմտից տետրակները և տարեկան տեղեկագրութիւնները աչքէ անցնելի վերջ կրցած ենք հետեւեալ եզրակացութեան հասնել:

ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆՔ՝ 762, ՊՍԱԿՆԵՐ՝ 228, ԹԱՂՈՒՄՆԵՐ՝ 189:

Եկեղեցոյ մէջ առաջին ամուսնացոյ զոյգը եղած է Մերկերիտ Կարապետեան և Նուրիձա Մուշեղեան, 1916 Յունիս 25-ին:

Առաջին մկրտուողները եղած են Կիրակոս Օնանեան և Մարիձա Բարեջանեան, 1916 Ապրիլ 23-ին: Առաջին թաղուող անձը եղած է Ապտալ Օնանեան, 1916 Մայիսին:

Թերևս երկարատև և մանրակրկիտ պրոպագանդայի կարելի ըլլայ քիչ մը աւելի արձանագրութիւններ գտնել և եզտմներն աւելի կոնսոլուտիւն: Ասիկա սպաղաթին ըլլալիք, բայց շատ անհրաժեշտ գործ մըն է: Եկեղեցոյ մը արձանագրութիւնները Կատալարութեանց մօտ մեծ արժէք կը ներկայացնեն և յաճախ շատ մը դժուարութիւններու առաջքը կ'առնեն:

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՍ ՍՊԱՍԱԻՈՐՆԵՐԸ
Զախէն — Մերկերիտ Ահարոնեան, Տէր Կարէն Քինյ
Մովսէս Մլխկեան

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՍ ՍՊԱՍԱԻՈՐՆԵՐԸ

Ս. Սարանիս Սպասուորները թէև ոչ մէկ տան երեքն աւելի եղած են, բայց միշտ այ Եկեղեցոյ պէտքերը զստացուցած են, և ժողովուրդէն սերտած են իրենց նախրամիւն և հատարմութեան պատճառաւ: Անոնք են —

Սահակ Տէր Պօղոսեան երկրէն իսկ ստացած ըլլալով իր վարժութիւնն, եկեղեցւոյ օժման օրը ստտիճան կ'ստնէ եւ երկար տարիներ կը սպասարկէ եւ միայն վերջին տարիներն է որ քաշուած է պաշտօնէ :

Մերկերիտ Ահարոնեան եւ Մովսէս Մլքիկեան, որոնք իրենց ուրաքակիր սարկաւադութեան ստտիճանը ստացած են, 1936 Յունուար 16ին, այն օրերու Ամերիկահայոց թեմի Առաջնորդական Տեղապահ Գերշ. Տէր Մամբրէ Եպո. Գալֆականի ձեռամբ : Մինչեւ այսօր, ուրեմն 20 երկար տարիներ անոնք ծառայած են եւ կը ծառայեն եկեղեցւոյ մէջ անձնուրբար եւ ասանց նիւթական վարձատրութեան :

Կարապետ Կիրակոսեան, հակասակ անոր որ ստտիճան չէ ստացած քայց երկար տարիներ սպասարկած է եւ քաջ հմուտ է արարողութեանց : Այսօր ալ երբ պէտք ըլլայ անմիջապէս կը փութայ եւ պակասը կը լրացնէ :

Յովհաննէս Ճզնաւորեան Ամերիկա ծնած եւ հայր 20 տարեկան երիտասարդ մը, սպասաւորութիւն ըրաւ 1953-էն 1954, բայց մեր յոյսերը ի թերեւ հանելով, Գալիֆորնիա փոխադրուեցաւ :

Եկեղեցւոյս Ս. Խորանին վրայ ծառայելու պատրաստակամութիւն ցոյց տուող երիտասարդ ուժերու պէտք ունինք, հետզհետէ փոխարինելու համար այժմ սքանչելիօրէն ծառայող, բայց արդէն տարիքով յառաջացեալ մեր սպասաւորներուն :

ԾԻԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ստորեւ կուտանք Ծխական Խորհուրդներու կազմերը, պահուած արձանագրութիւններէն քաղելով : 1916-1922 շրջաններու կազմերը կը պակսին, անոր համար որ արձանագրութիւնները կամ կորսուած են եւ կամ ալ պահուած չեն :

1923	1924
(*) Սարգիս Պոյաճեան	Միքայէլ Նորդրացեան
Մկրտիչ Գազանճեան	Յակոբ Պէրպատեան
Սրապ Անթոյեան	Կարապետ Կիրակոսեան
Նազար Մուշեղեան	Սրապ Աթոյեան
Միքայէլ Թէրզեան	Մերկեր Ահարոնեան
Մովսէս Բարոյեան	Գրիգոր Տէր Միքայէլեան
Մարտիրոս Մինասեան	Ասատուր Մարգարեան

(*) Միշտ Ա. անձր Ատենապետ է, Բ. ր Քարտուղար եւ Գ. ը Գանձապահ :

1925

Մ. Նորդրացեան
Մ. Կարապետեան
Կարապետ Սարկաւադեան
Մտտիճաս Տէր Արրահամեան
Ստեբան Բարիկեան

1927

Եղիշէ Բարիկեան
Պոպոս Գարրիեան
Կարապետ Կիրակոսեան
Ասատուր Մարգարեան
Սրապ Աթոյեան
Ռսկեան Տէր Կարապետեան
Յակոբ Պէրպատեան
1929

1931

Սարգիս Պոյաճեան
Յսրակ Քէչէեան
Անդրանիկ Միքայէլեան
Միքայէլ Ճզնաւորեան
Խաչատուր Մարգարեան
Մովսէս Մլքիկեան
Մերկեր Կարապետեան

1926

Եղիշէ Բարիկեան
Յակոբ Պարպատեան
Սիմոն Գարրիեան
Մանկասար Արապեան
Պոպոս Մինասեան
Սարգիս Պոյաճեան
Դաւիթ Մուշեղեան
1928

Մովսէս Բարոյեան
Կարապետ Մակարեան
Խաչատուր Շապուհեան
Յովհաննէս Կիրակեան
Ռուբէն Պոյաճեան
Մարտուպ Մանոյեան
Մերկեր Կարապետեան
1930

Միքայէլ Նորդրացեան
Կարապետ Կիրակոսեան
Եղիա Ճզնաւորեան
Մերկեր Ահարոնեան
Ռուբէն Պոյաճեան
Մանուկ Բարսեղեան
Կարապետ Մակարեան

1932

Յարութիւն Շապուհեան
Միքայէլ Ճզնաւորեան
Կարապետ Մլքիկեան
Մերկեր Ահարոնեան
Մանուկ Բարսեղեան

1933

Մարկոս Տէր Մանուէլեան
Գրիգոր Հապէշեան
Մերկեր Ահարոնեան
Ոսկիան Տէր Կարապետեան
Սարգիս Ասլանեան
Ստեբան Արապեան

1935

Միքայէլ Նորդրացեան
Յակոբ Պէրպատեան
Սարգիս Գաղանձեան
Նազար Մուշեղեան
Յովհաննէս Կիւրեղեան
Յովհաննէս Ասլանեան

1937

Յարութիւն Շապուհեան
Կրկերի Գրիգորեան
Սարգիս Գաղանձեան
Մերկեր Ահարոնեան
Կարապետ Մլքիկեան

1939

Միքայէլ Նորդրացեան
Կարապետ Պէրպատեան
Սարգիս Ասլանեան
Յովհաննէս Կիւրեղեան
Խաչատուր Պէրպատեան
Կարապետ Մլքիկեան
Կարապետ Էրմոյեան

1941

Յակոբ Գլըճեան
Գրիգոր Հապէշեան
Մանուկ Բարիկեան
Մովսէս Մլքիկեան
Յարութիւն Շապուհեան
Խաչատուր Պէրպատեան
Միքայէլ Ճղնաւորեան

1934

Միքայէլ Նորդրացեան
Յակոբ Պէրպատեան
Նազար Մուշեղեան
Աւետիս Տօնապետեան
Ասատուր Ամպոյեան
Գրիգոր Օնանեան
Ղազար Միքայէլեան

1936

Միքայէլ Նորդրացեան
Միքայէլ Ճղնաւորեան
Սարգիս Գաղանձեան
Յովհաննէս Կիւրեղեան
Գրիգոր Օնանեան
Անդրանիկ Տէր Միքայէլեան

1938

Գրիգոր Պոետեան
Մերկեր Ահարոնեան
Տօնապետ Գաղանձեան
Պողոս Դարբինեան
Խաչատուր Պէրպատեան
Կարապետ Էրմոյեան
Կարապետ Մլքիկեան

1940

Մերկեր Կարապետեան
Կրկերի Հապէշեան
Խաչատուր Պէրպատեան
Սարգիս Գաղանձեան
Գրիգոր պոետեան
Առաքել Մանոեան

1942

Յակոբ Գլըճեան
Մանուկ Բարիկեան
Գրիգոր Հապէշեան
Մերկեր Կարապետեան
Առաքել Մանոյեան
Սարգիս Գաղանձեան
Խաչատուր Պէրպատեան

1943

Կիրակոս Ճղնաւորեան
Յարութիւն Շապուհեան
Կարապետ Մլքիկեան
Ասատուր Ամպոյեան
Խաչատուր Պէրպատեան

1945

Միքայէլ Նորդրացեան
Տօնապետ Տօնապետեան
Յովհաննէս Ասլանեան
Յովհաննէս Կիւրեղեան
Կիրակոս Ճղնաւորեան

1947

Մերկեր Ահարոնեան
Կարապետ Կիրակոսեան
Սարգիս Գաղանձեան
Մինաս Պողոսեան
Մերկեր Կարապետեան
Ասատուր Ամպոյեան
Նշան Պէրպատեան

1949

Յարութիւն Շապուհեան
Կարապետ Կիրակոսեան
Խաչիկ Մարտիրոսեան
Գրիգոր Գլըճեան
Ասատուր Ամպոյեան
Մինաս Պողոսեան
Առաքել Մանոյեան

1951

Կարապետ Պէրպատեան
Գլըճ Գրիգորեան
Գրիգոր Հապէշեան
Մկրտիչ Ճղնաւորեան
Ժիրայր Ահարոնեան
Ալբատ Ճղնաւորեան

1944

Յակոբ Գլըճեան
Մերկեր Ահարոնեան
Առաքել Մանոյեան
Ստեբան Արապեան
Գրիգոր Հապէշեան
Կարապետ Էրմոյեան
Խաչատուր Պէրպատեան

1946

Միքայէլ Նորդրացեան
Կարապետ Կիրակոսեան
Նշան Պէրպատեան
Մերկեր Կարապետեան
Սարգիս Գաղանձեան
Յովհաննէս Կիւրեղեան
Յովհաննէս Ասլանեան

1948

Միքայէլ Նորդրացեան
Մինաս Պողոսեան
Նշան Պէրպատեան
Մերկեր Ահարոնեան
Ալբատ Սարգիսեան
Ալբատ Ճղնաւորեան

1950

Կարապետ Պէրպատեան
Կարապետ Կիրակոսեան
Խաչիկ Մարտիրոսեան
Գրիգոր Գլըճեան
Մանուկ Բարիկեան
Ժիրայր Ահարոնեան
Ալբատ Ճղնաւորեան

1952

Միքայէլ Նորդրացեան
Մանուկ Բարիկեան
Գրիգոր Հապէշեան
Գրիգոր Գրիգորեան
Սահակ Սարգիսեան
Մկրտիչ Ճղնաւորեան

1953

Ճօրճ Գլըճեան
Մանուկ Բարիկեան
Չաւն Գլըճեան
Հայկ Կուստուզեան
Միքայէլ Նորրըացեան
Մահակ Սարգիսեան
Ռաֆֆի Լուսիկեան

1955

Նուպար Նարյանտեան
Յակոբ Կիրեղեան
Սաչատուր Խոջմաթեան
Մերկեր Ահարոնեան
Համբարձում Մանոյեան
Մերկեր Կարապետեան
Կիրակոս Ճզնուորեան

Ինչպէս ամէն Յուսի մէջ հաս եւս մինչեւ վերջերս գրեթէ ամէն հող մնացած էր Ծխական Խորհուրդներու ստերուն վրայ: Հովիւ գոնիւ, եւ պահել, շրջակայ զիւղերուն պէտքերուն հասնիլ, եկեղեցւոյ պարտքերը գոցել, ժամհաշ զանել եւ պահել, գոլրաց դաս յատաճացնել, գրադարան պահել, ծանուցում հանել, ձեռնարկներ տալ, նորոգութիւններ ընել, տուրք գանձել: 1936-ի արձանագրութեանց մէջ կը կարգանք որ Հողաբարձութիւնը մէկ տարուայ մէջ 22 անգամ տուները շրջագայած է եկեղեցւոյ տուրք կամ լումայ գանձելու եւ կամ ալ «Թիբէթ» ծախելու համար:

Ծխական Խորհուրդի անդամակցելը թէեւ մեծ պատիւ մըն է, բայց ծանրածանր պարտաւորութիւններով կը բեռնաւորէ բնաբուսողը, եւ մանաւանդ փոքրիկ ծուխի մը մէջ չափազանց սպերախա պաշտօն մըն է: Ասոր համար է որ 40 տարիներու ընթացքին բնաբուսողներ յաճախ մերժած են ընդունիլ իրենց պաշտօնը եւ ուրիշներ ալ ընդհակառակն իրենք զիրենք պարտաւոր գրացած են մէկէ աւելի անդամներ ծառայել, որ պէսպի եկեղեցւոյ գործերը չկազան եւ եկեղեցւոյ կեանքը չխանդարուի:

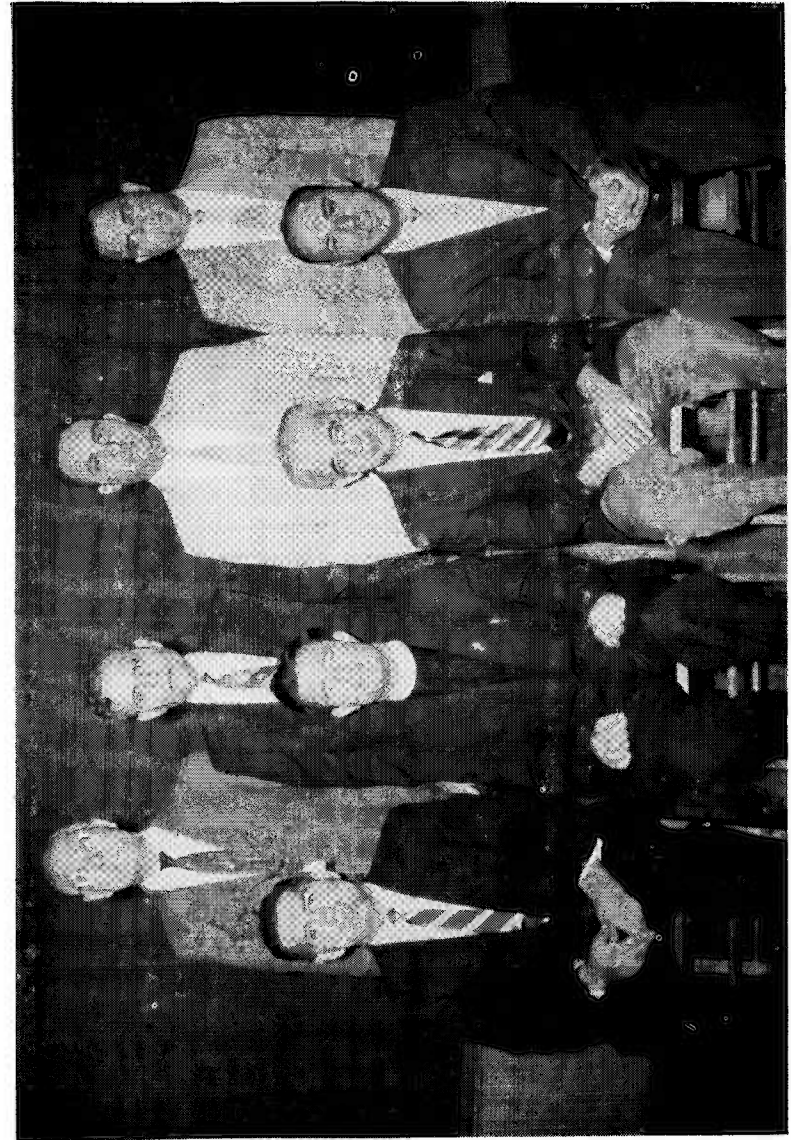
Ծխական Խորհուրդները գրեթէ ամէն շրջան ունեցած են իրենց գրծուարութիւններն ու խոչնդոտները: Եւ միշտ ստիպուած են ստիպական եւ անօրեայ հարցերով գրազիլ տանց ժամանակ եւ ասիթ գոնելու նո-

1954

Մերկեր Ահարոնեան
Խայաճան Առքոյեան
Խաչիկ Խոջմաթեան
Գրիգոր Գլըճեան
Չաւն Գլըճեան
Ռաֆֆի Լուսիկեան
Հայկ Կուստուզեան

1956

Նուպար Նարյանտեան
Յակոբ Կիրեղեան
Մինաս Պոլոսեան
Համբարձում Մանոյեան
Մերկեր Կարապետեան
Ասատուր Ամպոյեան
Ժիրայր Ահարոնեան

1956-ի Ծեխական ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԿԱԶՄ
Չախէն Աջ: — Ա. Նալբ ստամ — Մինաս Պօլոսեան, Տէր Կաթն Բոսնանայ, Նուպար Նալպանտեան, Յակոբ Կիրեղեան: Ս. Նալբ կան վնամ — Մերկեր Կարապետեան, Ասատուր Ամպոյեան, Համբարձում Մանոյեան, Ժիրայր Ահարոնեան:

բուլժիւններով եւ կարգ ու կանոնով դբադուելու: Հակասակ ասոր, սա-
կայն, ուրախութեամբ կը դիտենք որ եղած են շրջաններ ուր կարգ մը
Ծխական Սորհուրդներ շատ օգտակար եւ շրջահայեաց որոշումներ տը-
ւած եւ գործադրած են: Ահաւասիկ քանի մը օրինակներ:

1923-ին հայերէնով ընկալադիրներ կը տպեն եւ կը գործածեն.
«տուի-չտուի»ի խօսք չըլլալու համար: (Երեւակայել, որ այսօր քանի
տարի է Ծխական Սորհուրդները ընկալադիր չունին): 1924-ին Եկեղեց-
ւոյ պաշտօնական անունը պատին վրայ կը փակցնեն, բան մը որ մինչեւ
այսօրս մնացած է: 1931-ին կը որոշեն ժողովներու մասին դուրսը չխօ-
սիլ: Ծխական Սորհուրդի կայմը քաղաքապետին կը ներկայացնեն եւ
թերթերուն մէջ կը ծանուցանեն: 1932-ին կ'որոշեն Ամերիկեան եւ Հայ-
կական մեծ Տօներուն Եկեղեցին բաց պահել եւ պաշտամունք ունենալ:
1939-ին կը որոշեն ծանուցումները ձեռքով բաժնելու տեղ փոստով ու-
ղարկել: (Թէեւ արձանադրութեանց մէջ չէ անցած, բայց ամէն ոք վի-
տէ որ մինչեւ այդ ատեն քաղաքիս հացապարծը Կարապետ Պօղոսեան,
տունէ տուն հաց բաժնած ատեն ձեռնարկներու եւ տօներու ծանուցում-
ներն ալ կը ձրուէր որպէս ձեռներէյ նամակարեր): 1939-ին կ'որոշեն նա-
եւ հիւանդաց այցելու յանձնախումբ մը ունենալ: 1941-ին Տիար Յարու-
թիւն Շապուհեանին պաշտօն կուտան որ Եկեղեցւոյ տոմարները կար-
գաւորէ եւ կանոնաւորէ: Գործ մը դսր մեծ խղճատանքով եւ հոյածու-
թեամբ կատարած է այս յարգելի ազգայինը: Պէտք է ըսել որ այսօրուան
մեր ունեցած վիւրութիւնները իր այլ օրերու աշխատանքներուն կը
պարտինք: 1942-ին կը սրուին Իւլադինը եկեղեցւոյ դասն վրայ հաւա-
քել, փոխանակ Եկեղեցւոյ մէջը հաւաքելու: 1943-ին կ'որոշեն անուն-
ներու տօնին ստիթով ազգայնոց տուները այցելել:

ԵԼԵԿՄՈՒՏՔ

Ծխական Սորհուրդի գլխաւոր անձկութիւնը եղած է անշուշտ վան-
ձին ծաւալը: 1923-ին կը կարգանք որ դրամի պակաս ըլլալուն համար,
օրուան հովիւէն կը խնդրեն որ շաբաթական 25 տոլարի փոխարէն 20
տոլար ստանայ, եւ բարեբախտաբար վերջինս կը համաձայնի մինչեւ
տարեվերջ: 1927-ին դուրսը 170 տոլար ապագիկ կայ, բայց դանձր բան
չկայ: 1928-ին եւ 1942-ին մասնաւոր հանգանակութիւններ կը կատարեն
դանձր զօրացնելու համար: 1932-ին Տ. Պետրոս Քհնյ. Վարդանեանը իր
առժամանակեայ պաշտօնէն կը հեռացնեն դրամի չղոյութեան պատճա-
ռաւ: 1935-ին դանձր բոլորովին պարապ է:

Ծուխիս եկամուտը ընդհանրապէս կը գոյանայ, կիրականօրեայ պը-
նակներէ, ծխակատարութիւնէ, Զատիկին ու Ծնունդին տրուած իւզա-
դրիններէ, փոխան ծաղիկի եւ այլ աւթիւ կատարուած հանգանակու-
թիւններէ, ձեռնարկներէ, տարետուրքերէ եւ շրջակայ գիւղերուն տըր-
ուած այցերէ:

Բարդատեան պատկեր մը տուած ըլլալու համար ստորեւ կուտանք
կարգ մը շրջաններու Ծխական Սորհուրդներու Մուտքն ու Ելքը: Եւ
1955-ի մանրամասնեալ ելեւմուտքը:

	ՄՈՒՏՔ	ԵԼՔ
1921	\$1888.00	\$1756.00
1927	2471.11	2633.93
1935	1764.29	1819.89
1944	3819.05	2569.95
1954	6618.19	5640.67

ՄՐԲՈՅ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՅՑԻ Ի ԼՈՎԵԼ ՄԷՍ

ԵԼՔ ԵՒ ՄՈՒՏՔ ԾԽԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

1955 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1-ԷՆ ԴԵԿՏ · 31

Մ Ո Ւ Տ Ք	Ե Լ Ք	Ս Ե Լ Ք	Ք Ե Լ Ք
Անդամատուրք	\$571.00	Տէր Կարէն Քահանային	\$3120.00
Պնակներէ	1282.08	Ժամկոչին	508.00
Մամի Գանձանակէն	240.27	Դպրատպերին	130.00
Թաղումէ	175.00	Իւզի	398.13
Պսակէ	115.00	Ջուրի	8.97
Մկրտութենէ	162.00	Քարիւղի	19.71
Իւզազինէ	1114.00	Ելեկտրականութեան	61.56
Ձեռնարկներէ	1193.38	Առաջնորդարանի Տուրք	360.00
Տիկնանց Միութենէն	400.00	Հոգեւորականաց Գանձին	260.00
Փոխան Ծագեկեպակէ	729.00	Մաքրութեան	25.23
Սրահի վարձքէ	50.00	Տանիքի Շինութեան	720.00
Տէր Ուրբժիտայ	136.50	Հետախօսի	69.88
Հոգեհանգիստէ	623.00	Դրոշմ եւ պիտոյք	41.65
Շրջակայ գիւղերէ	308.00	Մամի եւ ամուսինի	181.85
Լորէնէն	250.00	Թաղի մը համար	28.00
Շիրակոյէն	10.00	Երկու Փէներու	110.00
Բարեկործակումէն	100.00	Ջրհատի պահարանի	69.10
Փոխանցելի գումարներ	1781.15	Ծագելի, մասի պահարան	28.85
Զփոխանցուած գումարներ	110.48	Պայքարի ծանուցում	26.50
		Ձեռնարկներու	575.91
		Նուէրներ	13.00
		Ճամբու ծախս	37.00
		Այցելութիւններ	35.00
		Երուսաղէմի ազգականներու	60.00
		Տիրացու Կարօին	30.00
		Սպասուարներու	55.00
		Փոխանցուած գումար	1781.00
Բնօրինակ Մուտք	\$9350.84	Բնօրինակ ելք	\$8754.49

ՏՐԱՏՈՒ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Ստորեւ կուտանք եկեղեցւոյ տրատու կամ զործուն անդամներու մէջ բազմաթիւ պատկերը:

1916—55									
1919	1923	1934	1935	1937	1942	1943	1944	1955	
81	98	99	70	44	48	50	55	135	

Կասկած չկայ որ 40 տարիներու ընթացքին ամէն ժամանակ ալ եկեղեցւոյ զործերով հետաքրքրուող եւ եկեղեցւոյ բարօրութեամբ զբաղող հայերը մասի վրայ համբուած են: Հաւատացեալներու մեծ մասը միշտ մնացած է հետու:

Տուրքի սակը զրեթէ միշտ եղած է այն ինչ որ Առաջնորդարանը որոշած է, սակայն կարգ մը շրջաններ Ծխական Սուրհուրդը պահանջներու բերումով այդ սակին վրայ յաւելումներ կատարած է: Օրինակի համար 1932-ին տուրքի սակը 10 տուրքի կը վերածեն իսկ 1935-ին ընտանիք գլուխ 12 տուրք կ'որոշեն: Նոյնիսկ քարտի կը սպեն եւ շաքարի 25 սէնթ կը գանձեն: 1936-ին 6 տուրքի կ'ընչէ եւ յետոյ ալ 3 տուրքի: Այժմ նուազագոյն սակը 5 տուրք է ըստ Թեմական Պատգամաւորական Ժողովի որոշման:

Տրատու անդամներով կազմուած եկեղեցւոյ Ծխական Ժողովները ամէն տարի անխափան մէկէ աւելի անդամներ աւելի ունեցած են, ուր համայնքիս վերաբերեալ հարցեր ձեռնուած ու լուծուածի հանդամ են: Ծխական Ժողովներու ներկայ եղող անդամներու միջին թիւը վերջին տարիներուն 30 կարելի է հաշուել:

Ըստ 1955-ի արձանագրութեանց Տրատու եւ իրատու անդամներու լիակատար ցանկը տեսնել անդիւրեւէն բաժնին մէջ:

ԹԵՄԱԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱԻՈՐՆԵՐ

Ստորեւ կուտանք 40 տարիներու ընթացքին Թեմական Պատգամաւորական Ժողովներու մէջ Ծախս ներկայացնող Պատգամաւորներու անուանացանկը իրենց պաշտօնավարութեան շրջաններով:

Տիար Միֆայել Նարյանցեան
(ՄԼՍԺ)

- 1913 Մարկոս Տէր Մանուէլեան
- 1917 Մարկոս Տէր Մանուէլեան
- 1921 Կարապետ Կիրակոսեան
- 1925 Մարկոս Տէր Մանուէլեան
- 1929 Մարկոս Տէր Մանուէլեան
- 1933 Միֆայել Նարյանցեան

Տիար Մարկոս Տէր Մանուէլեան
(ՄԼՍԺ)

- 1937 Միֆայել Նարյանցեան
- 1941 Միֆայել Նարյանցեան
- 1945 Միֆայել Նարյանցեան
- 1949 Կարապետ Պէրպատեան
- 1953 Կարապետ Պէրպատեան

Կարծէ չուս յիշել որ Տիար Մարկոս Տէր Մանուէլեան մի քանի անգամներ վարած է նաև Թեմական Պատգամաւորական Ժողովներու առնչակառութիւնը :

Մերկերիոս Ահարոնեան

ԴՊՐԱՊԵՏ ԵՒ ԴՊՐԱՆ ԴԱՍ

Եկեղեցւոյս Դպրոց զամէն զեկեղեցւորութեան և կաթմակերպման ծանր և զժառարէն զարծը աւենէն ել կար տարիներ կատարուր եղած է Տիար Մերկերիոս Ահարոնեան : Թէև եկեղեցւոյ օժուովն տարի մը վերջ Բրաժ. Գոյթոյեանը քանի մը աժիս կուգայ և Դպրախումբին կ'ուսուցանէ, և 1930-ին ալ Սրբանձառանցը կուգայ և նոյնքան մը ժամանակ կ'ուղէ ուսուցանել արդիական մեթոտներով, և սակայն Տիար Ահարոնեան, 1926-էն 1941, 15 երկար տարիներ անխնջ կերպով սրղէս Դպրապետ կ'սպասարկէ առանց սեւէ վարձատրութեան և ազջիկներն ու պաները ի մի կը պահէ և իր զխոցածն ալ կ'ուսուցանէ անոնց :

Տիար Մերկերիոս Ահարոնեան մասնաւոր զպրոց չէ զպցած, բայց երկրէն իսկ սարվածները ինքնաշխատութեամբ զարգացուցած է և քա-

հանաներու չափ գիտէ շարական եւ երգեցողութիւն: Անիկա միակ **անձն** է որ, 1916-1956 եկեղեցւոյ մէջ սպասարկած է շարունակաբար:

1942-էն 1943 Ծխական Խորհուրդի հրահրով ձրիաբար դպրապե-
տութիւն կ'ընէ Օր. Անահիտ Կիրակոսեան, որ Լուվելի Ուսուցչանոցը
նոր աւարտած էր եւ կրնար աւելի արդիական միջոցներով մարդել նա-
րահաս սերունդը:

1944-էն 1947 Դպրապետութեան պաշտօն կը կատարէ Օր. Վարդու-
հի Ահարոնեան որ իր բնական ղեղեցիկ ձայնին միացուցած էր իր հօրմէն
սորվածները եւ զարձեւալ ձրիաբար օղտակար կ'ըլլար այս եկեղեցիին:

1948-ին Տիկ. Անահիտ Էլլըրտ (Կիրակոսեան) վերստին պաշտօնի
կոչուեցաւ եւ այս անգամ դրամական վարձատրութիւն եւս ստանալով
մինչեւ 1953 եկեղեցւոյ մէջ Դպրապետութիւն բրաւ: Տիկինը այս շըր-
ջանին սքանչելի դործ մը քրաւ նոր սերունդին վարժեցնելով Եկմալեա-
նի եռաձայն պատարագը: Եւ միաժամանակ մի քանի աղջիկներու ալ
ղեկավարութիւն վարժեցուց իր բացակայութեան իր տեղը բռնելու հա-
մար: Սորվեցուց Արեւազալի շարականները եւ հողեհանգրխտի երգե-
րը: Իրմէ վերջ թէ եւ կարճ ժամանակներու համար Տիար Ռուբէն Գրի-
գորեան եւ Օր. Սիրանուշ Տէր Մանուէլեան եկան եւ ուսուցին, բայց
այսօրուան Դպրաց Դասը ինչ որ գիտէ կը պարտի Տիկին Անահիտ Էլլըրտի
ուսուցումներուն:

Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը գրեթէ միշտ ճոխ եւ հարուստ եղած է:
Դպրաց Դասի աղջիկներն ու մանչերը եկեղեցւոյ մէջ երգելէ եւ շարա-
թամիջին երգել սորվելէ վատ, միշտ եղած են նաեւ եկեղեցւոյ Երկտա-
սարկաց միակ կազմակերպութիւնը: Իրենց մեծացոյցն ձեռնարկը
եղած է 1945-ին երկտրական երգեհոնի մը գնումը: 2000 տողարի աբ-
ժողութեամբ այս յեղեցիկ նուագարանը թէ եկեղեցւոյ եւ թէ ալ Դըպ-
րաց Դասին փառք ու պարճանքն է: (Հոս կ'արժէ յիշել, այս նպատակին
համար Տիար Վօլթրը Վարդանի քրած 500 տողարի նուէրը):

1916-էն 1941 Տիար Մերկեր Ահարոնեանի դպրապետութեան տակ
երգած, բայց ցայժմ ամուսնացած ու թոռնիկներու այ տիրացած, եւ
գեռի Լուվել բնակող Դպրաց Դասի անգամ — անգամուհիններուն մէջ կա-
րելի է յիշել հետեւեալները:—

Տիարք՝ Ելիա Ճոյնաւորեան, Կարապետ Պօղոսեան, Յարութիւն
Տէր Միքայէլեան, Սաչիկ Մարդպանեան, Կարապետ Պէրպատեան,
Յակոբ Պէրպատեան, Մերկերիոս Կարապետեան, Սարգիս Գաղանճեան,
Կարապետ Մակարեան, Մուշեղ Մուշեղեան: Տիկնայք՝ (այսօրուան մա-

կանոններով) Հոփսիմէ Մարգարանեան, Պէսի Կիւրեղեան, Ռոզ Մարգարոս: Այս թուականիս քաղաքէս հեռացած եւ կամ ի տէր հանգած Դպրաց Դասի անդամներուն անունները յիշելը զանց կ'առնենք, տեղի սղութեան Պատճառաւ:

1941-էն 1955 զանազան Դպրապետերու ձեռքին տակ երգած բայց այսօր ամուսնացած լինելով եւ կամ այլ պատճառներով երգելէ զազրած անդամ անդամուհիներուն մէջ կարելի է յիշել հետեւեալները. — Տիարք՝ Նշան Քայաճանեան, Աղատ Ճպնաւորեան, Մանուկ Շապուհեան, Ղազարոս Շապուհեան, Պոլոս Գրիգորեան, Սահակ Մարգրիսեան, Մինաս Պողոսեան, Ժիրայր Պողոսեան, Ժիրայր Ահարոնեան, Համբարձում Մանոյեան, Մկրտիչ Մանոյեան, Մկրտիչ Գաղանճեան, Սարգիս Գաղանճեան (Կրտսեր), Գրիգոր Ասլանեան, Յովհաննէս Ասլանեան, Վահէ Բարիկեան, Սահակ Մանոյեան, Պարսամ Պարսամեան, Սէմ Կուտուղեան: Տիկնայք՝ Եվա Պողոսեան, Աղատուհի Քայաճանեան, Սիրուն Կուտուղեան, Մարգրիտ Մանոյեան, Անահիտ Տէքոյեան, Սիրուն Բարիկեան, Եղիսաբէթ էյթքըն, Մարիամ Մայմոնի (Պարսամեան), Անահիտ Մալումեան, Զապէլ Կտանեան, Անժէլ Վարդէլ (Բարիկեան), Վարդուհի Գլըճեան: Օրիորդներ՝ Եղիսաբէթ Գրիգորեան, Ճուհար Շապուհեան, Մանուշակ Կարապետեան, Փառանձեմ Կարապետեան, Շնորհիկ Պէրպատեան, Թադուհի Պոնաճեան, Մարիամ Քաջանեան, Ալիս Քաջանեան, Անահիտ Օհանեան, Վարդուհի Մօրուքեան, Պէյլըլի Բիլոյեան, Պէթի Քայաճանեան:

Գառնիկ Գաղանճեան նախկին Լոյկեցի մը շատ մը տարիներ երգած, երբեմն Դպրաց Դասը ղեկավարած եւ վերջերս ալ յաճախ վերադարձած եւ Դպրաց Դասը ճոխացուցած է:

Հոս կ'արժէ յիշել Անահիտ եւ Սիրանուշ Տէր Մանուկլեան քոյրերու Եկեղեցւոյս Դպրաց Դասուն մէջ բերած օգնութիւնը: Անոնք երկար տարիներ Եկեղեցւոյս մէջ որպէս դպրուհիներ երգելէ վերջ, Լոյկէն հեռանալէն վերջ իսկ ժամանակ մը մինչեւ Լոյկել երթուաբարձ կատարելով երգչախումբ մը յաստացուցին եւ աշխարհիկ ու կրօնական երգեր սորվեցնելով անոնց, թէ Լոյկելի եւ թէ Պոսթոնի մէջ երգահանդէսներ սարքեցին 1946-էն 1948: Նոր սերունդը մինչեւ այսօր կ'երգէ անոնց կողմէ ուսուցուած երգերը եւ կը յիշէ այդ օրերու երգչախումբին զեղեցիկութիւնը:

40 տարիներու ընթացքին Եկեղեցւոյս մէջ երգեհոնահարութիւն ըրած են, 1917-1924 Կիւլիստան Գրիգորեան, 1925-1933 Սիրանուշ Տէր

Եկեղեցւոյս Դպրաց Դասի Աղջիկները 1936-ին

Մանուէլեան եւ Եղիսարէթ Պոյաճեան, 1934-1947 Ազատուհի Գաղանձ-
եան (մէջ ընդ մէջ Սանձի Մարզարեան եւ Անահիտ Ծոցեկեան) 1948-
1955 Սիրուն Պէրպատեան եւ Վարդուհի Ամպոյսեան :

Վերջին քանի մը տարիներուն եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը իր հին
փաստքն ու հարստութիւնը կորսնցուցած է : Ասոր պատճառ կարելի է նը-
կատել կարող եւ սոմէն Կիրակի եկեղեցի գալ փափաքող Դպրատեալի մը
չզստովիւնը, եւ Դպրաց Դասի անդամ - անդամուհիներուն ամուսնու-
նալով հետանալը : Այսօր Դպրատեալ գոյութիւն չունի եւ Դպրաց Դասի
մնացեալ անդամները կազման ու կ'երթան իրենք իրենց պիտուն երգե-
լով : Բարեբախտաբար բոլորն ալ զիտեն երգերը եւ դպրատեալի մը չզս-
տովիւնը շատ պզտիկ է :

Ծխական Խորհուրդը այս անել կոչութիւնէն ազատելու մտօք կրրա-
տեբաց դպրաց խումբի մը սկիզբը դրած է : Մօտաւորապէս 12 փոքրիկ-
ներ արդէն քանի մը ամիսներ է Պատարաղի երգերը կը սորվին : Իրենց
ուսուցիչն է Օր - Արաքս Ասատուրեան որ Պոսթմոնի Երաժշտանոցը աւար-
տած է եւ նուագելու ուսուցչութեամբ կը պարտաղի : Եթէ Ծխական Խոր-
հուրդի այս ծրագիրը յաջողի սպարապի համար մեր մտահոգութիւն-
ները կը փարատին :

Այսօր երկէս դպրաց դասի անդամ անդամուհիները հետեւեալներն
են. Տիարք Զակար Կիրակեան, Արամ ձգնուորեան, Արմէն Գլըճեան,
Կարապետ Գոթուքեան, Տիկնայք Եղիսարէթ Պօղոսեան, Արիս Տօսէթ :
Օրիորդներ Մարիամ Ասլանեան, Վարդուհի Ամպոյսեան, Սիրվարդ Պո-
ղոսեան, Սիրուն Պարպատեան, Մարիամ Պոյեան, Անահիտ Աւրոյեան,
Փոյլուն Կիրակոսեան, Մարգրիտ Գրեղեան, Անահիտ Գլըճեան, Եղի-
սարէթ Սուճեան, Արաւիկա Թորգոմեան, Աւարս Ասատուրեան :

Կրտսեբաց Դպրաց խումբին մէջ այժմ երգելու վարժութիւն կ'ընեն
հետեւեալները. Արմէն ձգնուորեան, Յովհաննէս Տաղտիկեան, Եղ-
աւարդ Մինասեան, Ռազրրդ Նարպանտեան, Ալնարա Ամպոյսեան, Լու-
սիկ Լուսիկեան, Գէրրդ Նարպանտեան, Էտրերն Նարպանտեան, Եւրր
Մուշկեան, Հէրիկ Գուշկեան, Անահիտ Քարոյեան, Մարիամ Տօ-
նապետեան : Ինչպէս ըսինք այս խումբին ուսուցչուհին է Աւարս Ասա-
տուրեան, իսկ երգեհոնահարութիւնը կ'ընէ Սիրուն Պէրպատեան :

Ծխական Խորհուրդները գրեթէ միշտ իրենց ինամքին եւ մտահո-
գութեան առարկայ ըրած են Դպրաց խումբը : 1941-ին մեծ հանդիսիւ
Դպրաց խումբի 25ամեակը կը ածնուի : 1951-ին եւ 1952-ին իրենց ի պա-
տիւ ճաշկերոյթներ կը արուին եւ խաչանման զարդասեղներ կը նուիրեն
Լուրաքանչիւրին :

Սկիզբները Դպրաց խումբը սոմէն Կիրակի պնակ ունէր եկեղեցւոյ
մէջ, 1934-ին կ'սկսին Ծխական Խորհուրդի սրտումբ միայն 5 տաղա-
ւորներուն պնակ պարայնելի : Վերջին քանի մը տարիներուն միայն Զա-
տիկին եւ Ծնունդին պնակ կը պարայնեն : Իրենց բոլոր պէտքերն ալ
կը հոգացուին Ծխական Խորհուրդի կողմէ : 1948-ին Տիկնայց Միւթ-
եան ծախսերով 40 նոր շապիկներ կարուցան իրենց համար :

Լափելի Դպրաց խումբը 1948-էն ի վեր անդամ է Ամերիկահայաց
թեմի դպրաց խումբերու կազմակերպութեան : Միշտ սուսած է իր սուր-
բ եւ պատգամաւորները գրեած է տարեկան համապատմարներու : Մա-
րիամ Պարսամեան եղած է սոսմին պատգամաւորը Ռոզայի Մարգարեան-
եան, Եղիսարէթ Կլարեկեան, Արիս Թորգոմեան, Անահիտ Գլըճեան,
Արաւիկա Թորգոմեան եւ Սիրուն Պէրպատեան պատգամաւոր եղած են
յաջորդական տարիներուն : Լափելի Դպրաց խումբի պատգամաւորները
մեծ դեր ունեցած են, այժմ մեծ հոշակ հանած ԴՊՐԱՅ ԽՈՒՄԵՐՈՒ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՍԷՄԵՆԱՐԻՆ, սկիզբուորութեան մէջ :

ԺԱՄԱՈՅ

Եկեղեցւոյս արձանագրութիւնները կարգացողը այն պատուրու-
թիւնը կ'ունենայ որ, եկեղեցւոյս շինութիւնէն սաղին եկեղեցւոյ մտք-
ութիւնը կատարող ժամկոչ մը գտնելը եւ պահելը, հովիւ մը գտնելու
եւ պահելու չափ դժուարին եղած է :

40 տարիներու ընթացքին աւելի քան 15 ժամկոչներ եկած եւ դա-
ցած են : Ետտ յաճախ ժամկոչի չզստովեան պատճառաւ Ծխական Խոր-
հուրդի անդամները այդ պարտականութիւնն եւս իրենց սուսուն վրայ
սուսած են :

Ասոմին 30 տարիներուն ժամկոչին գործը շատ աւելի դժուար եղած
է թէ անոր համար որ եկեղեցւոյ սրահը աւելի կը գործածուէր, եւ թէ ալ
մանաւանդ անոր համար որ եկեղեցւոյ տաքութիւնը անսխալ կը մատա-
կարարուէր : Այսօրեբու գործը շատ աւելի զիւրին է : շարաթիւն անդամ
մը մարբութիւն, խոտերը կտրել, եւ ձիւները մաքրել :

Որպէս երկար առեկուայ ժամկոչ կարժէ յիշել անունը Տիար Սար-
գիս Պարսամեանին որ պաշտօնէ կը քաշուի միայն աչքերուն կուրծալուն
պատճառաւ : Պէտք է յիշել անունները նաեւ Տիար Խաչատուր Պէրպատ-
եանի եւ Տիար Յովհաննէս Խաչատուրեանի, որոնք ձրիօրէն գործած են,
եւ Տիար Մուշկե Սարգիսեանի, որ մինչեւ մահուն օրը ժամկոչութիւն
ըրած է : Մեր այժմու ժամկոչը փոյնտայի ձրեանի մին է, մարբասէր
եւ գործունեայ, որ պահպանելի կերպով կը կատարէ իր գործը :

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Կիրակնօրեայ Դպրոցի սկզբնաւորութիւնը կը դրուի 1927-ին: Այս շրջանի նախաձեռնող եւ ուսուցչութիւն ընողներ կ'ըլլան Տիկնայք Մարիամ Պոյաճեան, Սիրանուշ Պէրպատեան եւ Նուրիճա Կարապետեան: Կը պատմուի թէ մեծ թիւով աշակերտներ կային, եւ մինչեւ 1932 գրպոցը շարունակուած է ամէն տարի:

Արձանադրութեանց մէջ կը կարգանք ուր 1935-էն 1936 եւս Կիրակնօրեայ Դպրոցը դոյուլթիւն ունեցած է այս անդամ մատուորապէս 40 աշակերտներով: Այս շրջանի ուսուցիչները եղած են Ալիս Պարտաճեան, Էօթէն Գաղանճեան եւ Եղիսարէթ Կարապետեան:

Բաւական ատեն զոց մնալէ վերջ Կիրակնօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի 1947-ին 25 աշակերտներով: Կիրակնօրեայ դպրոցի վերաբացումը կ'ըլլար Տիար Ժիրայր Ահարոնեանի ջանքերով: 1947-ին 48-ին եւ 49-ին Կիրակնօրեայ Դպրոցը ՀԵՆԿԱ-ի խնամատարութեան տակն է: Ուսուցչութիւն բրած են, Տիկին Անահիտ Տէրոյեան եւ Մարգրիտ Կայլըր եւ օրիորդներ Ենորճիկ Պէրպատեան, Թադուհի Մանուկեան, Եղիսարէթ Գրիգորեան, եւ Մարիամ Մանուկեան:

Պէտք է շեշտել սակայն որ 1950-էն սողին է որ Կիրակնօրեայ Դպրոցը աւելի կազմակերպուած, եւ աւելի ամուր հիմերու վրայ դըրուած է: Դրամական եւ նիւթական հոգատարութիւնը բոլորովին յանձնուած է այս նպատակին համար հիմնուած Օթանդակ Միութեան: Ունինք աւելի քան 50 աշակերտներ: 5 դիւտուոր դասարանային բաժանմունքներ դոյուլթիւն ունին: Ամէն աշակերտ լրտաքանչիւր դասարանի մէջ կը մնայ երկու տարի: Որով եթէ փոքրիկ մը 4 տարեկանին Դպրոց կարճանադրուի 14 տարեկանին կ'աւարտէ զայն կողմ ու պատրաստ Դպրոց խումբին մէջ մտնելու համար: 1950-էն 55 արդէն ունեցած ենք 3 շրջանաւարտներ որոնցմէ երկուքը այժմ դպրոց խումբի անդամ են:

Գաղափար մը տուած ըլլալու համար դասարանային բաժանմունքներու եւ ուսուցչուած նիւթերու մասին ստարեւ կըստանք վերջին տարիներուն զործածուող դասացուցակը:

Ա. ՄԱՆԿԱՆՅ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐ — Աշակերտները դանաղան խաղերով պարտալէլէ գաս կը սորվին նուեւ 4-5 տարեկան Մանուկներու համար պատրաստուած Ս. Գրական Պատմութիւններ:

Բ. ՍԿՄԵԱԿ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐ — Այս դասարաններուն մէջ 5-6 տարեկաններ կը սորվին Հայր Մեր, Եկեղեցական տաարկաններու եւ զղեստ-

ներու Հայերէն անունները: Եւ Ս. Գրական նշանաւոր դէմքեր եւ Իէպղեր:

Գ. ԿՐՏՍԵՐԱՅ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐ — 8-9 տարեկան աշակերտներ կը սորվին Տասնաբանեան եւ Հին Կտակարանը զործածելու կերպը:

Դ. ՄԻՋԻՆ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐ — 10-11 Տարեկան աշակերտներ կը սորվին Նոր Կտակարանը զործածելու կերպը եւ Հայկական ծէսերու եւ Պորհուրդներու իմաստը:

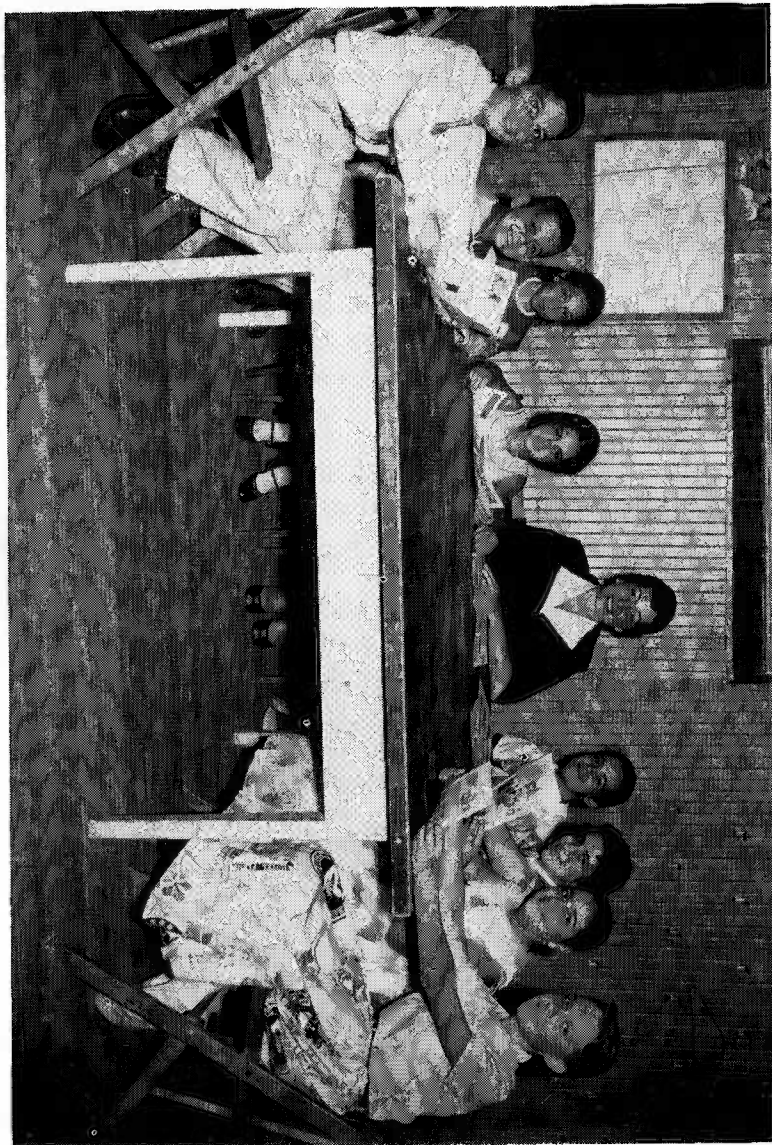
Ե. ԵՐԷՑ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐ — 12-13 տարեկան աշակերտներ կը սորվին Հայ Եկեղեցւոյ Պատմութիւն եւ Հաւատամք:

Կիրակնօրեայ Դպրոցը իր զբնական պիտոյքներուն ծախսերը կը հոգայ Կիրակիէ Կիրակի բերուած լուծմաներով: Կիրակնօրեայ Դպրոցի տարին կ'սկսի Հոկտեմբերի առաջին Կիրակին եւ կը վերջանայ Յունիսի կէսերը: Կիրակնօրեայ Դպրոցը ամէն տարի կուտայ զանազան ձեռնարկներ եւ հաւաքոյթներ: Այսպէս Նոյեմբերին Ենորճիկապալուքեան Օրը ուտեստեղէն զնելով քաղաքիս որբերուն կը բաժնէ: Ս. Վարդանի Տօնին ի մի դարով եւ դպրոցներէ հեռու մնալով Եկեղեցւոյ սրահը հաւաքոյթ կ'ուսնենայ որպէս Այդալին Տօն: Ամէն Զատիկի ժողովրդեան կը հրամայնէ հանդէս մը: Եւ Յունիսի սկիզբները Մանկանց Օրը ամապերջի հանդէս կը սարքէ:

1950-էն 1855 Ուսուցչութիւն ընողներու կազմը հետեւեալն է:

1950	1951
Զապէլ Գլըճեան, Վարիչ	Զապէլ Գլըճեան, Վարչ
Անահիտ Պարսոբեան	Անահիտ Պարսոբեան
Անահիտ Պարսոբեան	Արփի Գլըճեան
Արփի Գլըճեան	Ճուհար Կիրակոսեան
Ճուհար Կիրակոսեան	Պէվրըլի Պարսոբեան
	Անահիտ Օհանեան
1952	1953
Երէցիկին Զապէլ Կոստեան, Վարիչ	Արփի Գլըճեան, Վարիչ
Անահիտ Պարսոբեան	Անահիտ Պարսոբեան
Արփի Գլըճեան	Պէվրըլի Պարսոբեան
Պէվրըլի Պարսոբեան	Պէաթրիս Գլըճեան
Պէաթրիս Գլըճեան	Այլանի Մանուկեան
Անահիտ Օհանեան	Անահիտ Օհանեան
Աղաւնի Մանուկեան	Պէվրըլի Բիլոյեան
	Տիկ. Անահիտ Տէրոյեան

Ձայլին. — Արմեն Ճգնաւորեան, Ռազմապետ Նալ պանդեղեան, Լիբերա Աստուրեան, Շերշի Մուշեղեան, Երեցիկին Չապիկ Կտանեան, Գեղարք Նալ պանդեղեան, Տային Բարսեղեան, Սեփարա Ամուրեան, Հեղինե Մուշեղեան:

1954
Պէաթրիս Գլըճեան, Վարիչ
Անահիտ Պարսորեան
Պէվըրլի Պարսորեան
Աղաւնի Մանուկեան
Երէցիկին Չապիկ Կտանեան
Պէվըրլի Բիլոյեան
Արփի Գլըճեան

1955
Երէցիկին Չապիկ Կտանեան, Վարիչ
Վարդուհի Մօրուքեան
Անահիտ Պարսորեան
Պէվըրլի Պարսորեան
Պէաթրիս Գլըճեան
Աղաւնի Մանուկեան
Պէվըրլի Բիլոյեան
Սթէլլա Մարթաքոս
Շնորհիկ Պէրպատեան
Տիկնայք Եվա Պողոսեան, Անահիտ
Տէրոյեան եւ Պէթի Տաղտիկեան,
Հակիչներ

1955-ին Կիրակնօրեայ Դպրոցը արձանագրուած եւ կանոնաւոր կերպով Դպրոց եկող աշակերտներու անունները տասնել զրքոյկիս անդլերէն բաժնին մէջ:

Կարժէ հոս աւելցնել նաեւ որ Կիրակնօրեայ Դպրոցի տեսչութիւնն ու ուսուցչութիւնը ամէն ջանք կը թափեն որ աշակերտները ամէն Կիրակի առանց բացակայի Դպրոց զան եւ իրենց ուսուցչուածներն ուշի ուշով ունկնդրեն եւ միտ պահեն: Այս նպատակաւ մասնաւոր արձանագրութիւններ կը պահուին եւ ամէն տարեպէրջի յառաջացեալ եւ բացակայ չունեցող աշակերտներու մրցանակներ եւ զարգասեղներ կը բաշխուին: 1955-1956 տարեշրջանի համար բացակայ չունեցողներու մարզին մէջ մրցանակ շահողներն եղած են.

Սթէլլա Մարթաքոս որ 6 տարի շարունակ բացակայ չէ ունեցած
Տիգրան Աղաշեան որ 5 տարի շարունակ բացակայ չէ ունեցած
Տէնիս Գալանճեան որ 4 տարի շարունակ բացակայ չէ ունեցած
Սէնորա Ամուրեան որ 4 տարի շարունակ բացակայ չէ ունեցած
Մէյրի Կէյլ Քայաճանեան, Մկրտիչ Ճգնաւորեան եւ Մարգար Ճըլլանաւորեան որոնք 2 տարի շարունակ բացակայ չեն ունեցած:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ

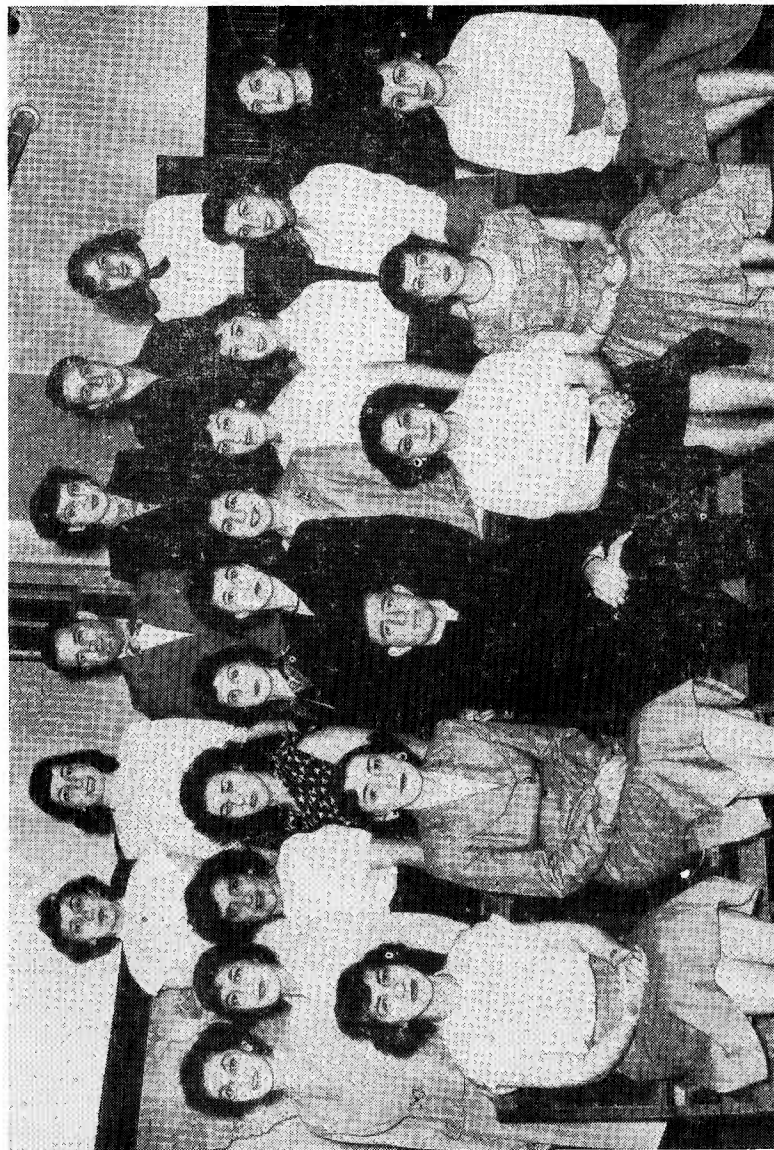
Գրքոյկիս այս հատուածին մէջ ամէն բանէ առաջ պէտք է շեշտենք սա իրողութիւնը որ այսօրուան մաղերնին ճերմակցած, ձեռքերնին դողդրղացող եւ կամ արդէն իսկ միւս աշխարհ փոխադրուած Լոյկելի Հայ ազգայինները, 1916-ին երբ Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցին կառուցին ազգասէր եւ Եկեղեցասէր Երիտասարդ տղաներ եւ աղջիկներ էին: Եկեղեցոյ պատերը բարձրացան երիտասարդներու բաղկին ուժով եւ պաշտամունքները, աղօթքները եւ հաւաքոյթները կատարուեցան երիտասարդական զոհողութեանց, նուիրումի եւ խանդավառութեանց մէջ: Եկեղեցին շինեցին եւ պահեցին այս երիտասարդները մէկ սիրտ եւ մէկ մարմին:

1920-1925 այս ամուրի երիտասարդներուն մեծամասնութիւնը ամուսնացաւ եւ Եկեղեցոյ առաջին սերունդը յառաջ բերաւ դաւակներ ծնանելով: 1936-էն — 1946 այս առաջին սերունդի անդամները արդէն իսկ հասակ նետած եւ իրենց ծնողներուն տեղը գրաւած են որպէս տաքարիւն եւ նուիրեալ երիտասարդներ: Արձանագրութեանց մէջ կը կարդանք որ արդէն իսկ քովի կուզան, ժողովներ կ'ունենան, եւ Մուխրենկերային կեանքը կը լեցնեն երիտասարդական աւելնով:

Այսօր 1956 է: Ամերիկա ծնած առաջին սերունդի մեծամասնութիւնը արդէն իսկ ամուսնացած է եւ դաւակներու տիրացած է: Ամերիկա ծնած երկրորդ սերունդի անդամներուն ամենէն երէցը սակայն հազիւ հազ 10 տարեկան է: Երկրորդ սերունդը կարելի չէ երիտասարդութիւն անուանել տակաւին: Անոնք տակաւին մանուկներ են եւ ուրախ են որ շատ քիչ բացառութեամբ զրեթէ բոլորն ալ կը սողոյեն մեր Կիրակնորեայ Դպրոցը:

Երիտասարդութեան պատիւն ու պարտականութիւնները ուրեմն դեռ կը մնան Ամերիկա ծնած առաջին սերունդին վրայ: Արդեօք անոնք իրենց վրայ զրուած այս պարտականութիւնները լի ու լի կը կատարեն: Արդեօք իրենց վրայ զրուած յոյսերն ու ակնկալութիւնները կը պտղաբերուին: Ասոնք հարցումներ են որ կը լսուին տարէց բերաններէ:

Գրքոյկիս սկիզբները տեղ մը զրեցինք որ այսօր Լոյկելի Մուխրենկեր եւ Լոյկելի եւ իր անմիջական շրջանակին մէջ բնակող Լուսաւորչական եւ քիչ թէ շատ Եկեղեցիով հետաքրքրուող Հայերուն ընդհա-

Հ. Ե. Ե. Կ. Ա. — 1949

նուր թիւն է 500 : Այս անհատներուն վրայ ակնարկ մը նետելով տեսանք որ ասոնց 185-ը երկիր ծնած Հայեր են, 195-ը Ամերիկա ծնած եւ 18 տարեկանէն վեր Հայեր են : Իսկ մնացեալ 120-ը կամ դեռ դպրոց գացող պարմաններ են եւ կամ ալ տունի փոքրիկներ եւ մանուկներ :

2. Ե. Ե. 4. Ա.

Ամերիկահայոց թեմի Հայաստանեայց Եկեղեցիներու Երիտասարդաց Կազմակերպութեան Լուսինի ճիւղը հիմնուեցաւ 1947-ին, ձեռամբ Տէր Տիրան Սրբազան Արքեպիսկոպոս Ներսոյեանի որ այդ շրջանին Ամերիկահայոց Առաջնորդն էր : Լուսինի մասնաճիւղին հիմնարկութեան վկայականին վրայ ստորագրող անձերն են, Նշան Քայսաճանեան, Մանուշակ Կարապետեան, Եղիսարէթ Պարպատեան, Եղիսարէթ Կիւրեղեան, Շնորհիկ Պէրպատեան, Ժիրայր Ահարոնեան, Մարիամ Գրիգորեան, Մարիամ Պարսամեան, Փառանձեմ Կարապետեան :

9 տարիներու ընթացքին սոյն Կազմակերպութեան վարչութեանց գլխանը եղած է ըստ հետեւեալին :

1947 — 32 Անդամներ
Ժիրայր Ահարոնեան
Մանուշակ Կարապետեան
Ալիս Թորգոմեան
1948 — 30 Անդամներ
Մարիամ Պարսամեան
Շնորհիկ Պէրպատեան
Մարիամ Գրիգորեան
1949 — 25 Անդամներ
Սաթենիկ Օնանեան
Էլիզապէթ Կիւրեղեան
Անէթ Թորգոմեան
1950 — 24 Անդամներ
Եղիսարէթ Պէրպատեան
Մարիամ Առաքելեան
Այրին Կիրակոսեան
1951 — 30 Անդամներ
Վարդուհի Մարգարեանեան

Սիրվարդ Պողոսեան
Այրին Կիրակոսեան
1953 — 22 Անդամներ
Ժիրայր Ահարոնեան
Մարիամ Ասլանեան
Ալիս Թորգոմեան
1953 — 22 Անդամներ
Ժիրայր Ահարոնեան
Մարիամ Ասլանեան
Ալիս Թորգոմեան
1954 — 25 Անդամներ
Յովհաննէս Մօրուքեան
Մանուշակ Կարապետեան
Շնորհիկ Պէրպատեան
1955 — 27 Անդամներ
Անդրանիկ Տէր Կարապետեան
Մանուշակ Կարապետեան
Փառանձեմ Կարապետեան

Ըստ 1955-ի ՀԵԿԱ-ի տրատու անդամոց ցանկը տեսնել անդլի-երէնի բաժնին մէջ :

ՀԵԿԱ-ի Լուսինի մասնաճիւղը սովորութիւն ունի ամիսը մէկ անդամ անդամական ժողով դուրսբերել : Կը սարքէ տարեկան երկու ձեռնարկներ : Մայիսին հանդէս խնձոյք մը եւ աշնան՝ պարահանդէս մը :

Որպէս դրամական օգնութիւն սովորութիւն ըրած է Մայիսին սարքուած ձեռնարկին մէջ մոմավառութենէ զոյացած դրամը ամբողջութեամբ եկեղեցւոյս նուիրել :

Այսպէսով ցայժմ եկեղեցւոյ սրահին համար դնած է բարձրախօսի կազմուածք մը, եւ դաշնակ մը : Եկեղեցւոյս խորանին համար դնած է զոյգ մը եօթնաշահեան աշտանակներ եւ երկու կտոր արաւելեան դորդ :

1947-1950 Կիրակնօրեայ դպրոցի հոլատարութիւնը կատարեցին : Յաճախ Եկեղեցւոյ մաքրութիւնը կը կատարեն մեծ տօներու առիթով : Իրենցմէ սմանք Մխակաճ Խորհուրդի անդամ եղած են : Եւ որպէս Միութիւն մաս եւ բաժին կ'առնեն Եկեղեցւոյս բոլոր ձեռնարկներուն կամ արշաւներուն մէջ : Եւ միշտ պատրաստ են օգնելու եւ օժանդակելու : Իրենց անդամուհիներէն 8 հատը կ'երգեն Դպրաց Դասի մէջ :

ՀԵԿԱ-ի ղրխաւոր նպատակը եւ առաջադրութիւնն է Ամերիկայի մէջ ըլլալ հաւատարիմ քաղաքացիներ եւ նոյնքան հաւատարիմ անդամներ՝ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ : Սորվիլ եւ վեր պահել Հայ Եկեղեցւոյ աւանդութիւններն ու կանոնները :

ՀԵԿԱ-ն սքանչելի միութիւն մըն է եթէ բոլոր երիտասարդներն ալ միանան անոր եւ ուժ տան անոր նպատակներուն իրազօրծման, հայ հայրեր եւ մայրեր կրնան այլեւս վստահ ըլլալ որ եկեղեցւոյ ղեկավարութիւնը վստահելի ձեռքերու մէջ է :

ՀԵԿԱ-ի անդամներուն ընդհանուր թիւն է 1000 ամբողջ Ամերիկայի մէջ : Տարեկան Համագումարներուն Լուսին եւս ղրկած է իր պատգամաւորները եւ տուած է իր տարետուրքերը ամենայն հաւատարմութեամբ : Լուսինի անդամներէն Ժիրայր Ահարոնեան 3 տարիներ պաշտօնավարած է կազմակերպութեան Կեդրոնական Խորհուրդի կազմին վըրայ : Պատգամաւոր եղած են, Ժիրայր Ահարոնեան, Վարդուհի Մարգարեան, Այրին Կիրակոսեան, Յովհաննէս Մօրուքեան, Թադուհի Պոյաճեան :

(*) ՆՅԳԳՉԻՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԱՆՆՈՒՆՈՒՄ ԵՎ ԳՆՈՒՆՈՒՄ ԵՎ ԳՆՈՒՆՈՒՄ ԵՎ ԳՆՈՒՆՈՒՄ

ԵԿԵՂԵՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս որ զբքոյկիս սկզբնաւորութեան յիշած էինք, Լոյկելի Սըրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութիւնը հիմնուած եւ կազմուած է Եկեղեցւոյ շինութենէն շատ առաջ: Այս միութեան սկզբնաւորութեան սարգսպարներն ու պատճառները այնքան վեհ եւ գոյգոյզ են որ կ'արժէ հոս պատմել մի քանի տողերով:

Լոյկելի Հայ Տիկինները 1906-ին քով քովի դաւով կը կազմեն ՀԱՅ ՏԻԿԻՆՆԵՐՈՒ ՈՐԲԱՆՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ մէջ մասնաճիւղը: Թէ Լուսաւորչական եւ թէ Բողոքական Տիկիններ անդամ էին այս միութեան: Ասոնք ամէն տարի նիւթապէս կը հաւատարէին Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի մէջ պատասպարուած 8 հայ որբեր:

Քանի մը տարիներ վերջ այս միութեան մէջլի Լուսաւորչական Տիկինները դուրսը մնացած կարգ մը այլ հայ տիկիններու հետ համախորհուրդ կը փափաքին դուրսի որբերուն օւնելի զատ Լոյկելի մէջ եւս զորմ մը կատարել: Այդ օրերուն Հայ Եկեղեցւոյ չգոյութեան պատճառաւ, հայոց միլիտութիւնները, պսակները եւ թաղումները կը կատարուէին միշտ օտար եկեղեցիներու մէջ, կամ օտար եկեղեցականի մը ձեռքով եւ կամ ալ հեռունէրէն բերուած հայ եկեղեցականի մը ձեռքով: Լոյկելի Լուսաւորչական Տիկինները ի տես այս անկանոնութեանց եւ թափառումներու, կը խորհին որ պէտք է վերջ մը զրուի այդ բոլորին եւ հայ սրբու Լոյկելի

(*) Զայնէն Աջ.— Ա. Շարֆ նաւած.— Տիկնայֆ՝ Ազնիւ Ասլանեան, Մարիամ Պոյանեան, Արշալոյս Կուսուզեան, Տէր Կարէն Քահանայ, Հրոնիփսիմէ Մարգարեան, Թուրվանտա Ամպոյեան, Ազանի Տէր Պօղոսեան: Բ. Շարֆ.— Եվա Պօղոսեան, Սիրանուշ Պերպատեան, Մարիամ Պերպատեան, Թագուհի Տօնապետեան, Եղսաբէք Շապուհեան, Շուշան Թորգոմեան, Սառա Գօլթուբեան, Սաքեմիկ Պօղոսեան, Ազանի Մանոչեան, Պէսի Կիրեղեան, Ճուլիա Մուշեղեան, Վարդուհի Մանոչեան: Գ. Շարֆ.— Մարգրիտ Գրիգորեան, Տիրիֆ Գրիգորեան, Թամամ Գրիգորեան, Բրաբիոն Ահարոնեան, Իւզաբեր Պարսամեան, Մարթա Խոշմարեան, Ալթուն Ճգնաւորեան, Փիլիմիա Գագանեան, Ագառուհի Գագանեան:

մէջ ունենայ իրեն սեւրհական եկեղեցին եւ եկեղեցականը :

Ահաւաստիկ այս նպատակաւ է որ 1910 Հոկտեմբեր 10-ին 28 Լուսաւորչական տիկիներ ժողով մը կը դումարեն Տիկին Սողոմէ Մարգարեանի տունը 118 Լորէնս Սթ. եւ հիմը կը դնեն Լովելի Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան : Եւ կը որոշեն անմիջապէս դործի լծուիլ եւ Հայկական Եկեղեցի մը կառուցանել :

Այս առաջին ժողովին մասնակցող Տիկիներուն անունները կը դընենք ստորեւ, որպէս Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան հիմնադիրներ . Մարթա Թէրզեան, Մարիամ Գրիգորեան, Խանըմ Իջմէլեան, Փերուզ Պապիկեան, Վիկտոր Կորկոտեան, Սառայ Յակոբեան, Սառա Պարսորեան, Մարիամ Աւաքելեան, Վարդանուշ Գրիգորեան, Խորանուշ Պէտտոյեան, Մարիամ Գաղանճեան, Փիլիմիճա Գաղանճեան, Եղսայ Գաղանճեան, Եւա Դարբինեան, Ալիսաթուն Ասատուրեան, Զարուհի Տէր Մանուէլեան, Եռզարեթ Տէր Կարապետեան, Նուարդ Կոչկարեան, Զըւարթ Ջուլհակեան, Սողիկ Գրիգորեան, Մարիամ Գալաշեան, Եղիսաբէթ Աբրահամեան, Եղսաբէթ Մարգարեան, Աննա Մարգարեան, Վարդիկ Մուշեղեան, Թուրվանտա Բարեշանեան, Վարդուհի Օնանեան, Սողոմէ Մարգարեան :

Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան Առաջին Վարչական կազմը կը բաղկանայ հետեւեալ տիկիներէ . Մարթայ Թէրզեան, Փիլիմիճա Գաղանճեան, Փերուզ Պապիկեան, Վիքթորիա Կորկոտեան, Սառա Յակոբեան :

Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը իր նպատակին հասնելու համար իր առաջին ձեռնարկը կը սարքէ 1911-ի Փետրուարին, որուն ներկայ կ'ըլլայ նաեւ Մուշեղ Արք. Սերոբեան :

Ինչպէս յիշած ենք Տիկնանց Միութեան այս ձեռնարկներն ու ցուցարբերած խանդավառութիւնն էր որ արթնցուց նաեւ քաղաքիս այրերուն եռանդը 1913-ին : Եւ Տիկիներն ու այրերը միասնաբար ձեռնարկներ տալով եւ հանդանակութիւններ ընելով շինեցին Լովելի Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցին 1916 Ապրիլ 16-ին :

Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը Եկեղեցի մը կառուցանելու իր անմիջական նպատակին հասնելէ վերջ կանգ չառաւ : Այլ ընդհակառակը տարուէ տարի աւելի անդամներ արձանագրելով իր մէջ, շարունակեց տարեկան ձեռնարկներ տալ, եւ օժանդակել Ս. Եկեղեցւոյս պայծառացման եւ բարելաման :

40 տարիներու ընթացքին Տիկնանց Միութեան կատարած բազում դործերուն եւ օժանդակութեանց մէջ կարելի է յիշել հետեւեալները .— Եկեղեցւոյ նստարաններն եւ աթոռները գնեցին : Եկեղեցւոյ խոհանոցն եւ բեմը շինեցին եւ յարդարեցին եւ վերաշինեցին : Ելեկտրական լոյսերը հաստատեցին : Երկար տարիներ Եկեղեցւոյ պարտքին տոկոսը եւ ամսականը վճարեցին : Եկեղեցւոյ տաքութեան, ածուխէն իւղի փոփոխութիւնը կատարեցին : Դպրաց Դասի շապիկները կարել տուին երկու անգամ : Եւ մանաւանդ մինչեւ վերջերս Հայկական Դպրոցի հսկողութիւնը եւ նիւթական մատակարարութիւնը կատարեցին : Վերջին տասնամեակին, Եկեղեցւոյ խորանը եւ Դպրաց Դասի կեցած տեղը վորդով ծածկեցին եւ յատակը «դայլով» ծածկեցին : Քանի մը տարիներ ալ Եկեղեցւոյ տաքութիւնը մատակարարեցին :

Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը կարելի է անուանել, եկեղեցւոյս ամէնէն հզօր եւ կարեւոր սիւներէն մին : Տիկնանց Միութիւնը Եկեղեցւոյս միակ կազմակերպութիւնն է որ իր ունեցած ամբողջ եկամուտը կը տրամադրէ եկեղեցւոյս անմիջական կամ մասնաւոր սէտքերուն համար :

Տիկնանց Միութիւնը հակառակ անոր որ ենթակայ է Ծխական Խորհուրդի, սակայն եւ այնպէս կը կատարուի ինք իր ընդհանուր անդամական ժողովով : Անդամուհիները կը վճարեն տարին երեք տոլար տուրք : Անոնք կը դումարեն ամիսը մէկ անգամ անդամական ժողով : Ընթացիկ դործերը կը կատարէ Վարչական Մարմինը որ կ'ընտրուի տարեկան ընդհանուր անդամական ժողովի մէջ : Տիկնանց միութիւնը անցեալի մէջ տուած է տարին մէկէ աւելի ձեռնարկներ, բայց այժմ կը սարքէ տարին մէկ ձեռնարկ միայն, որ է Տարեկան Մեծ Պահոց Քիւֆթէ Բարթի : Ինչպէս որ ուրիշ տեղ մը բոսած ենք այս ձեռնարկը Եկեղեցւոյս մեծադոյն եւ աւանդական դարձած ձեռնարկներէն մէկն է, աւելի քան 200 հոգիներ ներկայ կ'ըլլան եւ զուտ շահը 350 տոլարի կը հասնի :

Տիկնանց Միութեան 1955-ի Տրատու անդամներուն ցանկը կուտանք ստորեւ : Տիկնանց Միութիւնը այսօր ունի 55 անդամուհիներ : Ասոնց 5 հատը թէեւ մահացած են բայց իրենց անդամութիւնը կը շարունակուի որովհետեւ իրենց ողջ պարագաներուն—կողմէ անդամակցութեան անհրաժեշտ տուրքը կը տրուի : Իսկ մէկ հատը ցկեանս անգամ է : ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ ԱՆԴԱՍ

Եղսաբէթ Գաղանճեան, Մարիամ Գաղանճեան, Ալիսաթուն Ասատուրեան, Սուլթան Ճընաւորեան, Թուրվանտա Բարեշանեան, Եվա Դարբինեան :

ՏՐԱՏՈՒ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Փիլիմիճա Գաղանճեան,
Պէսի Կիւրեղեան
Տէլբանուհի Արապեան
Սաթենիկ Պոլոսեան
Արչալոյս Կուսուղեան
Հոխրսիմէ Մարգարանեան
Ովսաննա Գլըճեան
Եղսարէթ Շապուհեան
Թամամ Գրիգորեան
ՏիրիՓ Գրիգորեան
Հոխրսիմէ Բարիկեան
Աղանի Պարսորեան
Սառա Գոլթուքեան
Թուրվանտա Մլքիկեան
Հայկուհի Գաղանճեան
Վարդանուշ Նորդրացեան
Ծաղիկ Ասլանեան
Թուրվանտա Ամպոյեան
Աղանի Մանոյեան
Շուշան Թորդոմեան
Աղնիւ Ասլանեան
Մարթայ Սոլմաթլեան
Սրբուհի Սարգիսեան
Մարգրիտ Գրիգորեան

Թաղուհի Տօնապետեան
Ասողիկ Մլքիկեան
Սիրանուշ Պէրպատեան
Եղսարէթ Պարսորեան
Աղանի Մարգարեան
Այթուն ձյնաւորեան
Վարդուհի Մանոյեան
Ճէնի Պապիկեան
Ճուլիա Մուշեղեան
Մարիճա Մուսայեան
Վերժին Սարգիսեան
Մարգրիտ Արապեան
Բրարիոն Ահարոնեան
Լուսի ձյնաւորեան
Մարիամ Առաքելեան
Աղատուհի Քոյսճանեան
Եւա Պոլոսեան
Սիրուն Բարիկեան
Իւլյարեր Պարսամեան
Մարիամ Պէրպատեան
Աղանի Տէր Պողոսեան
Մէյրի Պոյաճեան
Մանուշակ Պալեան

Դժբախտարար մեր ձեռքին տակ չունինք Տիկնանց Մլուքեան 1910
1932-ի արձանագրութիւնները : 1933-1956-ի արձանագրութիւններէն քա-
ղելով ստորեւ կուսանք Վարչութեան մէջ պաշտօն ստանձնած Տիկնանե-
րու անունները :

Փիլիմիճա Գաղանճեան, 1933, 34, 35, 37, 39, 40, 43, 44 :
Գեղուհի Մլքիկեան, 1933, 45 :
Պատասխան Սրմայեան, 1933 :
Տիլբանուհի Արապեան, 1933, 34, 37, 39 :
Մարիամ Գաղանճեան, 1933, 35, 38, 39, 40, 43, 44, 45 :

Արչալոյս Կուսուղեան, 1934, 36, 39, 41, 44, 46, 51, 52, 53, 56 :

Լուսանուշ Սիմօնեան, 1934 :
Եղսարէթ Շապուհեան, 1934, 41, 48, 49, 51 :
Թուրվանտա Ամպոյեան, 1935, 47, 54, 55, 56 :
Հոխրսիմէ Բարիկեան, 1935 :
Ագապի Նորդրացեան, 1935, 40 :
Հոխրսիմէ Մարգարանեան, 1936, 41, 46, 50, 54, 55, 56 :
Աննա Աւաղեան, 1936, 37 :
Շուշանիկ Թորդոմեան, 1936, 49 :
ՏիրիՓ Գրիգորեան, 1936, 45 :
Պէսի Կիւրեղեան, 1937, 38, 41, 45, 46, 48, 49, 51, 52, 53 :
Վիկտոր Կիւրիւնեան, 1937, 40 :
Թամամ Գրիգորեան, 1938, 39, 51, 52, 53 :
Ծաղիկ Ասլանեան, 1938 :
Մարթա Սոլմաթլեան, 1938 :
Ասողիկ Մլքիկեան, 1940, 43 :
Սիրանուշ Պէրպատեան, 1941, 54, 55 :
Աղանի Մանոյեան, 1943, 44, 48 :
Աղնիւ Ասլանեան, 1943, 44, 49, 50, 52, 53, 56 :
Սրբուհի Սարգիսեան, 1945 :
Թաղուհի Տօնապետեան, 1946, 51 :
Մարիճա Մուսայեան, 1946 :
Փեփրան Սարգիսեան, 1947, 49 :
Պերճուհի Քէջեան, 1947 :
Մարգրիտ Գրիգորեան, 1947, 50 :
Հայկուհի Գաղանճեան, 1947 :
Վերժին Սարգիսեան, 1948 :
Աղանի Մարգարեան, 1948 :
Վարդանուշ Նորդրացեան, 1950, 52, 53 :
Լուսի ձյնաւորեան, 1950 :
Ովսաննա Գլըճեան, 1954, 55 :
Աղանի Տէր Պողոսեան, 1956 :
Մէյրի Պոյաճեան, 1956 :
1956-ի Վարչութեան կազմն է . Արչալոյս Կուսուղեան, Աղանի
Տէր Պողոսեան, Աղնիւ Ասլանեան, Մէյրի Պոյաճեան, Թուրվանտա Ամ-
պոյեան, Հոխրսիմէ Մարգարանեան :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

Եկեղեցւոյս կողքին եւ եկեղեցւոյս հովանիին տակ Հայկական գրպոց մը բացուած է Եկեղեցւոյ շինութեանն անմիջապէս վերջ եւ այս գրպոցը յարատեւած է մինչեւ այսօրս գրեթէ անխափան :

Ինչպէս որ բաժնէն Եկեղեցւոյ Հայկական Դպրոցին Խնամատարութիւնը երկար տարիներ կատարած է Եկեղեցւոյ Տնօրէնաց Միութիւնը : Երբեմն երբեմն քաղաքիս ուսումնասիրաց ընկերութիւնները օգնած են, իսկ այժմ ալ Դպրոցներու Օժանդակ Միութիւնն է որ կը հոգատարէ Հայկական Դպրոցը : Աշակերտները գրեթէ միշտ տարեթուակ մը փճարած են որքան ալ չնչին բան մը ըլլայ ատիկա : Մնացեալ գրամները գոյացած են հոգատար մարմինին կամ միութեան կողմէ տրուած տարեկան ձեռնարկներով : Ծխական Խորհուրդները ոչ մէկ ատեն Դպրոցին նիւթականը մատակարարելու ստիպման տակ զանուած են : Սակայն եւ այնպէս միշտ ալ Դպրոցի ուսուցիչը իրենք են որ վարձած կամ վաւերացուցած են :

Դժբախտաբար Դպրոցի ուսուցչութիւնը կատարողներուն լրիւ ցանկը կամ ալ ճշգրիտ թուականները չունինք մեր ձեռքին տակ : Ամէնէն չին ուսուցչուհին եղած է Լափեյէն Տիկ. Եղսարէթ Առաքելեան : Որ չորս տարի մը գտնէ պաշտօնավարած է 1918-1922 : Մինչեւ 1925 մէջ ընդ մէջ ուսուցչութիւնը կատարած են Տ. Ղեւոնդ Վրդ. Մարգարէտեան եւ այլք : 1925-ին ուսուցչուհին է Օր. Վարդուհի Տօնիկեան, գարձեալ Լափեյէն : 1926-էն 1930 Տ. Եղիշէ Քահն. Գառնարեանը հաշտութիւնը կատարելով մէկտեղ ուսուցչութիւն ալ կ'ընէ : 1930-1932 ուսուցիչն է Տիկ. Արմենուհի Թովմանեան, որ իր հրաժարականը կը ներկայացնէ երբ 1933-ին Տ. Յուսիկ Քահն. կուգայ եւ Ծխական Խորհուրդի խնդրանքով ուսուցչութիւնը եւս կ'ընէ : 1935-ին արդէն Տիկ. Արշալոյս Նուրիկեանի անունը կը յիշուի, որ Լորէնսէն կուգայ եւ երկար տարիներ կը գառնարակէ Լափեյի մէջ հասակ նետող Հայ սերունդը : 1939 գարձեալ Լորէնսէն Տիկին Սիրվարդ Միհրանեան կուգայ եւ ուսուցչութիւնը կ'ընէ : Կ'ըսուի թէ Լորէնսէն եկող այս երկու արկիւններն ալ վկայեալ ուսուցչուհիներ եղած են : 1948-էն 1950 Դպրոցիս ուսուցչութիւնը կատարեց Էմմանուէլ Կէօքճեան : Վերջնապէս Նիւ. Եորթ փոխադրուելուն պատճառաւ ուսուցչութիւնը ստանձնած է Տ. Կարէն Քահն. Կասնեան, որ մինչեւ այսօր ալ սակաւին ուսուցչութիւնը կ'ընէ :

1925-ին Հայկական Դպրոցը ունեցած է 75 աշակերտներ : 1935-ին 55 աշակերտներ եւ 1942-ին 27 աշակերտներ : 1948-ին 30 աշակերտներ ունէինք իսկ 1955-ին Հայ Դպրոց եկողներու թիւն էր 16 :

49 տարիներու ընթացքին Հայ Դպրոց յաճախողներու անուանացանկ մը տալը թէ անկարելի է եւ թէ ալ այնքան կարեւոր բան մը չէ : Քանի որ Ամերիկա ծնող ատաղին սերունդի անդամները անպայման գալոց կը գրկուէին իրենց ծնողներուն կողմէ : Հիմա է որ գրեթէ անկարելի է մանուկները գալոց գրկել, ինչպէս կարելի է գիտեալ տարուէ տարի նուազող թիւերէն :

Ստորեւ կուտանք միայն 1955-ին Դպրոց արձանագրուած աղջիկներու եւ աղայոց անունները :

Երեցներ	Միջին
Տիգրան Աղաչեան	Մայքըլ Քէյսի
Անտրա Ամպոյեան	Ճօէն Միլլըր
Գէրըլ Նալպանտեան	Քէթրին Կայլը
Արմէն Ճգնաւորեան	Լինտա Աստորեան
Միքայէլ Տօնապետեան	
Կրտսեր	Զափառաւներ
Էտրիք Նալպանտեան	Ճան Էյքթըրն
Կէրի Պոպսեան	Նիմի Տօնէթ
Մէլրի Տօնապետեան	Ատաքս Աստորեան
	Անահիտ Գլորեան

Հայկական Դպրոցը բաց է չարաթական 4 ժամ միայն : Կ'սկսի եւ կ'աւարտի Ամերիկեան Դպրոցներու հետ : Տարեկան պիւտճէն է 300 տարար : Իւրաքանչիւր աշակերտ տարեկան 10 տարար թուակ կը փճարէ : գառնուողութեանց համար կը գործածուին Արարատ, Ա. Տարի, Հայ Գիր, եւ Կիւրեանի Հայկական փերականութիւնը :

Հայկական գալոցը ամէն տարեկերջի կուտայ Ամալերջի Հանդէս մը, եւ աշակերտներն ու աշակերտուհիները գանապան ձեռնարկներու ամթիւ արտասանութիւններ կը կատարեն :

Հայկական Դպրոցը այսօր իր փոսքէն շատ ինկած է : Սակայն եւ այնպէս 40 տարիներու իր գոյութեան ընթացքին յուսուորութեան մեծ գործ կատարած է : Ամերիկա ծնած սերունդը իր Հայերէն խօսիլն, գրելը եւ կարգալը կը պարտի այս շատ փոքրիկ Հայկական գալոցի գոյութեան : Հետս քաղաք եւ կամ զինուորութեան մէջ գաւակ ունեցող ծրնողներ ուրախութեամբ եւ հպարտութեամբ կ'ընան վկայել թէ ինչպէս

ՅԱԶԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԸ ՄԻՆ, ԵԿԵՂՑ. ՍՐԱՀԻՆ ՄԻՋ
 Զալիւն. — Արմէն ձգեաւորեան, Լիմոս Աստղեան, Տէր Կարէն Բախանայ՝ ուսուցիչ, ԳԵՐՈՂ
 Նալպանտեան, Աբնար Ամբոյեան, Կարապետ Պօղոսեան :

սոխն շարաթ հայերէնով դրուած կցկտուր, բայց հասկնալի նամակներ
 ստացան եւ իրենց վիշտն ու կարօտը սփոփեցին :

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՕԺԱՆԴԱԿ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

1951 տարւոյ Դեկտեմբեր 4-ին մօտաւորապէս 15 երիտասարդ մայրեր եւ 5 Կիրակնօրեայ Դպրոցի ուսուցչուհիներ, Միասկան Խորհուրդին հրաւերով եկեղեցւոյ սրահին մէջ ժողով մը գումարեցին եւ հիմը դրին Մնողաց եւ Ուսուցիչներու Միութեան մը, Ամերիկեան անուամբ՝ Բի, Թի, Էյ : Այս ընկերութեան միակ նպատակն էր, եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ դպրոցին նիւթական հոգատարութիւնը ստանձնել, եւ հայ մանուկներուն սօնական օրերու առիթով ընկերական հաւաքոյթներ եւ ուրախութիւններ մատակարարել : Այս Միութիւնը հալիւ հազ մէկ տարեկան եղած իր վրան ստանձնեց նաեւ եկեղեցւոյ Հայկական Դպրոցին նիւթական Մատակարարութիւնը : Ահա թէ ինչու, այսօր հայերէնով զայն կ'անուանենք ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՕԺԱՆԴԱԿ ՄԻՈՒԹԻՒՆ մինչդեռ Ամերիկեան անունը տակաւին կը շարունակէ մնալ «Բի-Թի-Էյ» :

Ակիւրբները այս միութեան կրնային անգամակցիլ միայն Կիրակնօրեայ Դպրոցի մէջ գաւակ ունեցող մայրեր : Սակայն այժմ այդ պայմանը փոխուած է եւ սեւէ մէկ ամուսնացեալ կին կրնայ անգամակցիլ :

Դպրոցներու Օժանդակ Միութեան զործօն անգամուհիներուն թիւն է 32 : Ստորեւ կուտանք անոնց անուանացանկը. —

Օլիա Աղաչեան	Մարճի դպրանճեան
Թուրքաճատ Ամպոյեան	Ալատուհի Քայաճանեան
Մարիամ Ասաքեյեան	Վարդուհի Գլլմեան
Ալիս Պարսոբեան	Մարգրիտ Գրիգորեան
Եւա Պոլսոեան	Լուսին Լուսիկեան
Վարդուհի Պայաճեան	Վարդուհի Մանուկեան (Օր.)
Պէթի Տարտիկեան	Վարդուհի Մարգարոս
Անահիտ Տէրոյեան	Ճուլիա Մուշեղեան
Թադուհի Տօնապետեան	Լուիզ Նալպանտեան
Չապէլ Կոստեան	Ալիս Նարարեան
Մարգրիտ Կայրր	Սիրուն Բարիկեան
Ֆլորա ձղնաուրեան	Տօրա Բարսեան
Վերոնիքա Ճօնդ	Լուսին Բիւրյեան
Լուսին ձղնաուրեան	Ճէսի Մօրուքեան
Վրճինիա ձղնաուրեան	Պէթի Էյթքըն
Հէլլըն Գալանճեան	

Դպրոցներու Օժանդակ Միութիւնը բացի Յուլիա եւ Օլգաստոս ամբիւ-

ներէն ամէն ամսու առաջին երեքշաբթիի երեկոյեան կը դուժարէ իր ան-
զամական ժողովը, անդամուհիներէն միոյն տան մէջ: Միայն տարեկան
անդամական ժողովն է որ կը դուժարուի ճաշարանի մը մէջ, ուր կը
կատարուի նաեւ վարչութեան ընտրութիւն:

Միութիւնս սնի իր տարեկան ձեւնարկը սրուն անունն է ՐՍՏ ԲԱՂ-
ԴԻ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ, ասոնցմէլ գրտ սուած է նաեւ Ամերիկեան Շուրջպար,
Քարտ Բարթի, Շարժանկարի ցուցուցութիւն, և այլն:

Գպրոցներու նիւթական օժանդակութիւն ընելէ գրտ 5 տարինե-
րու ընթացքին գնած է գրտախտակ մը, մանուկներու համար 4 սեղան
և 16 աթոռ, Եկեղեցւոյ յուսարանները վերանորոգած է: Բեմին համար
վարպետներ գնած է: Երեք տարի իբրտու վրայ առուցելները գրկած
է Կիրակնօրեայ Գպրոցներու Համարումարին: Մանուկներու համար
սարքած է Հալոյին Բարթի, Վարդանանց Տօնի հասարակ, և հալոր-
գութեան նախաճաշ:

Գպրոցներու Օժանդակ Միութիւնը իր անմիջական նպատակին հաս-
նելէ գրտ միշտ օգնած է նաեւ Տիկնանց Միութեան և Միական Սոր-
հուրդի ձեւնարկներուն: Անդամներէն երեք արկիներ Կիրակնօրեայ
Գպրոցի ժամանակ ներկայ կ'ըլլան և պէտք եղած ստեն իրենց օգնու-
թիւնը կ'ընծայեն:

Այս տարի թէլ տծած ըլլալու համար իրենց հիմնադրութեան հնգ-
ամեակը և թէլ այ յիշատակելու համար Եկեղեցւոյ 40-ամեակը անոնք
պատրաստել տուն յախճատակիէ սինկներ սրոնց վրան Եկեղեցւոյ
պատկերը սպուած է: Միութեանս Դիւանը եղած է հետեւեալը:

- 1951-1952
- Պէթի Տաղաթիկեան
- Եփա Պարտեան
- Ալիս Պարտեան
- 1952-1953
- Ռոյ Մարգարոս
- Ալիս Նարարեան
- Ալիս Պարտեան
- 1953-1954
- Պէթի Տաղաթիկեան
- Օրիս Աղաչեան
- Ալիս Պարտեան

- 1954-1955
- Ռոյ Մարգարոս
- Ռոյ Գլլաճեան
- Անահիտ Տէրոյեան
- 1955-1956
- Հէլլըն Գաբանճեան
- Վերանիքա ձօնոյ
- Մարիամ Ասաքեւեան
- 1956-1957
- Զատէլ Կտանեան
- Ֆլորա ձգնաւորեան
- Մարգրիտ Գրիգորեան

ՊԱՐՏԱՄՈՒՐԱԿ

Եկեղեցին իր պարագրեւէն այլ անուամբ «Մարկէճէն» կազատի 1942-
ին: Արձանագրութիւնները ծայրի ի ծայր կարգացոյ մը կընայ երեւո-
կայի թէ 1916ին Եկեղեցին շինելու համար դրամատունէն փոխ ասնուած
այս պարտքը որքան ծանր կը կշռէր Միական Սորհուրդի վրայ: 4,500
սորար եղող այս գումարը անշուշտ տեղումներով միտսին բարձրացած ու
բարձրացած էր, 1924-ին կատարուած 1000 տոլարի ուրիշ փոխառութիւն
մը անկասկած գոյն աւելի ու աւելի բարձրացուցած էր: 1934-ին Միական
Սորհուրդը կը որոշէ փոխան ծաղկեղջուակներէ հաւաքուած գրամները
այս պարտքին յատկացնել: 1936-ին Տիկնանց Միութիւնը իր վրայ կ'առ-
նէ պարտուց սակերը ամսէ ամիս վճարելու պարտականութիւնը: 1940ին
սակայն 2000 մնացած այս պարտամուրհակէն միանգամ ընդմիշտ ազա-
տելու համար պարտուց բարձման մասնաւոր յանձնախումբ մը կը կազ-
մուի: Որոնք երկու տարիներ չտրաչար աշխատելէ տունէ տուն ու քու-
ղաքէ քաղաք պարտելէ վերջ կը յաջողին 1942-ի Մայիս 24-ին կիւղի գրե-
թէ 30 տարեկան եղող այլ թուղթի կտորը, Գերշ. Տէր Գարեգին Արք-
պսկս. Յովսէփեանի նախապահութեամբ տեղի ունեցած ճաշկերոյթի մը
մէջ:

Ստորեւ կուտանք այս յանձնախումբին մաս կազմող 5 ազգայիններու
անունները, Տիարք Յակոբ Գլճեան Ատենապետ, Մերկերիոս Ահարոնեան
Քարտուղար, Կարապետ Մլքիկեան Գանձապահ, Էսթհանէս Կիրեղեան
և Մարգրիտ Ասլանեան:

ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՅԵԼՉՈՒԹԻՒՆ

40 տարիներու ընթացքին Եկեղեցւոյ Շէնքին վրայ ոչ մէկ հիմնա-
կան փոփոխութիւն կատարուած է: Մեր Եկեղեցին այլոց նման հսկայ և
կամ յարակից սենեակներով հարուստ շինութիւն մը չէ: Ընդհակառակը
ամէն այցելու կը հիանայ թէ ան որքան փոքրիկ, կսկիկ և համեատ Եկե-
ղեցի մըն է: Անոր երկայնքն է 92 սոք և լայնքն է 31 սոք: 200 հոգի հան-
դիստ մը կընայ նստիլ: Ունի մէկ խորան, աջին ու ձախին երկու փոքրիկ
սենեակներ կան որոնք կը ծառային զգեստներու և զանազան առարկանե-
րու պահպանման համար: Եկեղեցւոյ ներքնայարկը կայ սրահ մը ուր
նոյնպէս 200 հոգիներ կընան նստիլ և հանդիստ մը ճաշել: Սրահին յեռ-
սակողմը կայ փոքրիկ բեմ մը, ձախին խոհանոցով և աջին սենեակով մը
ուր տաքութեան սարքուածքը կայ: Լուսացարանները հաստատուած են

սրահին առաջամասին վրայ: Եկեղեցւոյ շէնքը շրջապատուած է ցանկապատով եւ թէ ետեւը եւ թէ շուրջը յարդարուած է կանաչազարդ խոտով: Եկեղեցւոյ այս շէնքը 1916-ի ատենները Հայերու բնակութեան կեդրոնավայրն էր, բայց այսօր այդ շրջաններուն մէջ հազիւ հազ քանի մը ընտանիք մնացած է:

Եկեղեցւոյ շէնքը շունի աւանդատուն կամ գրասենեակ մը: Չունի Ծխատուն: Կիրակնօրեայ դպրոցի աշակերտներուն համար մասնաւոր դասարաններ չկան: Չկան նաեւ շատ մը արդիական դիւրութիւններ: Թերեւս հարցուի թէ 40 տարիներու ընթացքին արգօք ինչո՞ւ ոեւէ չինութիւն կամ յաւերում չէ կատարուած Եկեղեցւոյ շէնքին վրայ: Չէ կատարուած որովհետեւ ժողովուրդը այդ յաւերումը ընելու կարողութիւնը չէ ունեցած: Այս բանս հասկնալի է անոր համար որ Եկեղեցին գրեթէ միշտ պարտքերու տակ եղած է եւ հազիւ հազ կարողացած է իր ելեւմուտքը հաւասարակշիւ եւ իր անօրեայ պէտքերուն հասնիլ:

Միւս կողմէ սակայն գրեթէ ամէն տարի սա կամ նա նորուութեան կամ շինութեան հարցը ինչքոյ առարկայ եղած է ծխական ժողովներու մէջ: Օրինակի համար 1924-ին 1000 տոլարի փոխառութիւն մը կ'ընեն պատերազմ շինութեան համար: 1930-ին կը խորհին Եկեղեցւոյ կից շէնքը պնէլ բայց անկարող կ'ըլլան: 1931-էն 1932 Եկեղեցւոյ խորանին վրայի երկու պատու հանները կը պոկեն եւ փոքրիկ նիշերու կը վերածեն: Եւ մտմի փոխարէն ելեկորականութիւն կը պնեն: 1935-ին Եկեղեցւոյ շրջապակին մէջ պարակց կը մշակեն եւ ծառեր կը անկեն: 1936-ին, 1937-ին եւ 1938-ին Եկեղեցւոյ շրջապակը կը շինուի, ձեզանի նորայութիւն կ'ըլլայ եւ ամբողջ շէնքը ներսով դուրսով կը ներկուի: 1945-ին Եկեղեցւոյ տաքութիւնը կ'սկսին խզով մտտակարարել: Ածուխէն խզի փոփոխութիւնը կը կատարուի Տիկնանց Միութեան ծախսերով: 1948-ին Եկեղեցւոյ գլխաւոր պարտաւ հողը կը պնուի: Եկեղեցւոյ յատակը «թայլ»-ով կը ծածկուի: 1949-ին Խորանը եւ գտերը պոքոյ կը ծածկուին, խոհանոցը կը վերանորոգուի, Գոյրաց շաքիթեքան համար գարաններ կը շինուին եւ ամսամեայ գրտակնեակ մը կը կատարուի Սրահի աջ յատակամասը: 1955-ին Եկեղեցւոյ տանիքը ամբողջութեամբ կը վերանորոգուի:

Ինչպէս որ յիշեցինք Եկեղեցւոյս ոչ ներսը եւ ոչ ալ դուրսը յարգարեալ եւ պատշաճ եղանակով է: Գոնաւոր տղակիներ եւ կամ ալ աչքապան սուրբերու պատկերներ չունինք: Սակայն եւ այնպէս Եկեղեցւոյս անհրաժեշտ պէտքերը Եկեղեցւոյ Օձման օրէն իսկ միշտ յրապարակ են հաստատեալ նախապատաներու կողմէ, անինք բուսականաչափ Պատարալի պիտաներ, Խորանի լոյսերը դարձեալ մամի վերածուած են, անինք ամէն տեսակի

խաչեր, ճաճանչ, կանթեղներ եւ այլն եւ այլն: Նոյնիսկ ամարուան տաքերէն արեւը պատուելու համար խոշոր ելեկարական հովանարներ ունինք:

Ինչպէս լսինք թէ եւ անհրաժեշտ եղող սպասներն ու առարկաները ունինք բայց միշտ ալ նորութեան, գեղեցկութեան եւ յարդարանքի տեղ կայ եւ կարելիութիւն կայ: Կը յուսանք որ 40-ամեակի առթիւ կամաց կամաց զոգացումներն արթնան եւ ժողովուրդը սկսի զարդարել եւ վայելչացնել այս փոքրիկ բայց սիրուն Եկեղեցին:

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏ ԵՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱԶԱՐՆԵՐ

1948-ին Եկեղեցւոյ շէնքին վրայ հիմնական փոփոխութիւններ կատարելու խօսքեր եւ աշխատանքներ սկսան: Ընդհանուր անգամական ժողովով մը որոշուեցաւ Շինութեան նպատակաւ 10,000 տոլար հանդանակել: Անմիջապէս Շինութեան յանձնարարութեամբ մը կողմուեցաւ, որ բազում պատրաստութիւններէ հոք 1949-ի Նոյեմբերին իր առաջին տարեկան ձեռնարկը սարքեց ԵՌՕՐԵԱՅ ՊԱԶԱՐՆԵՐ՝ անունին տակ: Ժողովրդեան մէջ մեծ խանդավառութիւն յառաջ եկաւ եւ ակնկարծուածէն աւելի նիւթական շահ զոյսացաւ նպատակին համար: Տքնաջան աշխատանք եւ զոհողութիւններ պահանջող այս տարեկան պայարները տեղի ունեցան 5 տարիներ եւ աւելի քան 12,000 տոլար հաւաքուեցաւ: Այս գրամին զլխաւոր պարբերն էր տարեկան գրքսլէնիւր կամ յուշատետրերու տպագրութիւնը, ուր աւելի քան 350 զանազան փոփոխականներ, (Հարիւրէն 90-ը ամբիկացի) թէ Լավելէն եւ թէ զուրսէն, մեծ ու պոքրիկ ծանուցումներ կը դեռնէին:

Այսօր այս գումարը կը մնայ գրամատան մէջ բարդուելով Եկեղեցւոյ աւանդ գումարին վրայ: Տարեկան Պայարները զարգացնելու եւ Շինութեան Ֆանդանարութեամբ շտեմուած է: Բայց ծրարիւններ կան ի մօտոյ վերջումն կեանքի կոչել Շինութեան այդ արշար, եւ անպայման շինութիւններու ձեռնարկել:

Ստորեւ կուսանք 5 տարիներ տաքին ու ցուրտին, ձիւնին ու փութին չարաչար դործող եւ շինութեան անունով այդ պատկառելի գումարը յուշ րեքող պատուական անձերու անունները:

Տիարք Կարապետ Պէրպատեան, Խաչիկ Մարգարանեան, Կարապետ Գոլթուքեան, Գրիգոր Աւրանեան, Գրիգոր Գլըճեան, Յակոբ Կիւրեղեան, Ժիրայր Պօլոսեան, Պօղոս Գրիգորեան, Մինաս Պարսպեան, Կարապետ Կիրակոսեան, Ժիրայր Ահարոնեան, Ազատ Ճղնաւորեան, Կրէկորի Գրիգորեան, Յակոբ Գլըճեան, Զաւէն Գլըճեան, Կիրակոս Ճղնաւորեան, Անդրանիկ Տ. Կարապէտեան, Սամուէլ Աղաչեան, Տիգրայր Հոփսիով Մարգար

պանեան, Մէյրըլ Տէրսյեան, Կոլտի Ալաշեան, Հէյրն Գաղանձեան, Ալիս Պարսորեան, Էն Էլըրա, Մարկարէթ Կայըր, Թուրքմանտա Միլըր, Արչալըս Կուտուզեան, Ռոզ Մարգարոս, Պէսի Կիրեղեան: Օրիորդներ ձուլիս Կիրակոսեան, Այբին Կիրակոսեան, Փառանձեմ Կիրակոսեան, Եղիսաբէթ Կիրեղեան, Վարդուհի Մարգարանեան, Զտոզէլ Գլըճեան, Մէյրի Աւլանեան, Մէյրի Առաքելեան, Սիրվարդ Պողոսեան, Աննա Մկրտիչեան, Ռոզ ձգնաւորեան, Եղիսաբէթ Պարպատեան, Մէյրի Պալեան, Անահիտ Պարսորեան, Անդուանէթ Գասապեան (Մէնչէսթըրլն), Մէյրի Սիմօնեան, Եղիսաբէթ Գրիգորեան, Ռաքսի Գլըճեան, Մարդրիտ Գըրղեան:

Այս անձերէն ոմանք 5 տարի շարունակ ծառայած են ոմանք ալ մէկ կամ երկու տարի: Ամէն տարի ալ Եկեղեցւոյ զանազան կազմակերպութիւնները օգնած եւ սատարած են ձեռնարկներու յաջողութեան: Տէր Կարէն Քահանայ Հայրն ալ նախադասած եւ օժանդակած է ամէն տարի:

ՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

1954-ին Ծխական Ժողովի որոշմամբ եւ Առաջնորդ Հօր հաւանութեամբ Ծուխիս մէջ հիմնուեցաւ Հայ Կեդրոն անուն Միութիւն մը: Հսկատեմբեր 20-ին Ծուխիս ըստ Հայերը Ժողովի մը կանչուելով սոյն միութեան Վարչական մարմինը ընտրեցին, ըստ հետևեալին: Տիրաք՝

- Գրիգոր Գլըճեան Ասենապետ
- Ասատուր Ամպոյեան Փոխ Ասենապետ
- Ժիրայր Ահարոնեան Քարասուգար
- Եղատարդ Պապիկեան Գանձապահ
- Ճան Էյթըրն
- Յովհաննէս Վօրուքեան
- Յակոբ Գլըճեան
- Գրիգոր Գրիգորեան
- Մկրտիչ ձգնաւորեան

Միութեան նպատակն էր Լովեյի մէջ Հայ մանուկներու համար կուռուցանել Հայկական Կեդրոն մը: Իրենց առաջին ձեռնարկը տեղի ունեցաւ 1955 Փետրուար 6-ին սրան աւելի քան 200 հոգի ներկայ եղան եւ սրուն նախադասեց թեմիս Առաջնորդը: Ճաշկերպութի ընթացքին բացատրութիւններ տրուեցան եւ աւելի քան 60 հոգիներ Միութեան անդամ արձանադրուելով խոստացան 5 տարուայ մէջ նպատակին համար 12.000 տարար արամաւբէլ:

Միութիւնս իր երկրորդ ձեռնարկը տուաւ 1955-ի Նոյեմբերին: Այս առթիւ տղեցին նաեւ ծանուցումներով լեցուն Յուշատետր մը:

Հայ Կեդրոն Միութիւնը 1955-ի Յունուար 21-ին իր գանձին մէջ ունէր 1688 տարար:

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԹԵՐԹԻԿԸ

Լովեյի Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցին ունի ամսաթերթիկ մը որուն անունն է ԱՌԱՋՆՈՐԴ: Թերթիկին առաջին թիւը լոյս տեսաւ 1950-ի Յունուարին եւ ցայժմ ամէն ամիս անխափան լոյս տեսած է:

Կը տպուի տարին 12 անգամ: Առաջին տարիներուն կը տպուէր 2 մեծադիր էջերով բայց այժմ կը տպուի 4 մեծադիր էջերով:

Առաջնորդ ամսաթերթը կը տպուի երկու լեզուներով՝ Հայերէն եւ Անգլերէն: Հայերէնի խմբագրութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ Հովիւր Տէր Կարէն Քահանայ իսկ Անգլերէն բաժինը կը խմբագրէ Տիար Յովհաննէս Էյթըրն: Անգեալի մէջ անգլերէն բաժնի խմբագրութիւնը կատարած են նաեւ օրիորդներ Ռոզալի Մարգարանեան եւ Աննա Մկրտիչեան: Մեքենադրելու եւ բաղմադրելու աշխատանքները կը կատարուին Տէր Հօր Գրասենակին մէջ:

Թերթիկս կը պարունակէ Եկեղեցական եւ Ծխական լուրեր, հովուական խրատներ եւ կրօնական յօդուածներ եւ գիտելիքներ:

Թերթիկս միշտ ալ նիւթապէս ինքնարու եղած է եւ ոչ մէկ կարգապահութեան վրայ բնա եղած է ընդհատակապէս անսնց ծանուցումները յարմարեան հասցնելու մէջ մեծապէս օգտակար եղած է բարբիս ալ: Հաւատակ անոր որ ամէն ամիս 300 օրինակ կը տպուի, սակայն եւ այնպէս միշտ ալ ընթերցողներու կողմէ տրուած նուէրներով ծախսերը զոյգուած են: Վերջին տարիներուն 10 վաճառականներ ծանուցումներ ղետեղած են թերթիկին մէջ եւ անսնց տուած վճարումներով կրցած ենք զանազան մեքենաներ գնել, ապագրական աշխատանքները աւելի գլխաւորելու համար:

Այս թերթիկին մէջ հաւաքածօն կայ Տէր Կարէն Քահանայի մօտ: 1950-էն վերջ Եկեղեցւոյ պատմութեամբ հետաքրքրուողներուն համար յատուկ տարբար մ'է տալիս:

ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

40 տարիներու ընթացքին Մեր Եկեղեցին ծառայած է թէ որպէս կրօնական եւ հոգեւոր կեդրոնատեղի եւ թէ ալ ընկերական կամ ընտենական հասարակարար: Ձեռնարկները միշտ անխափան մասնիկը եղած են Եկեղեցւոյս կեանքին: Թէ ծխական խորհուրդները եւ թէ ալ իրեն ենթակայ բոլոր մարմինները իրենց եկամուտներուն մեծադոյն մասը ապահոված են այս ձեռնարկներով եւ Հայրենիքէն հետո այս ժողովուրդին ալ ջամբած են մէկտեղուելու, ծանօթանալու եւ զիրար վայելելու առիթ եւ Հայկական մթնոլորտ:

Ճիշտ է թէ եւ սր բազմազան եւ բազմաթիւ ձեռնարկներ տրուած են տարուէ տարի: Բայց երկու Տարեկան ձեռնարկներ միայն աւանդական դարձած են Ծուխիս համար եւ 1916էն 1956 ամէն տարի անդաման տեղի ունեցած են: Ասոնք են, Եկեղեցւոյս Տարեկան Պարտիզազնացութիւնը եւ Տիկնանց Միութեան Տարեկան Մեծ Պահոց Քիւֆթէ Բարթին: Երիտասարդաց Միութիւնը եւ Դպրոցներու Օթանդակ Միութիւնը եւս ունին իրեն տարեկան ձեռնարկները բայց այս վերջիններուն դեռ հազիւ 10 եւ 5 տարեկան լինելուն համար կարելի չէ աւանդական անուանել զանոնք:

1928-էն 1930 եւ անկէ վերջ ալ մինչեւ 1936 արձանագրութեանց մէջ կը յիշուի որ Եկեղեցին ունեցած է մասնաւոր դերատոնական խումբ մը որ շատ մը խաղեր եւ արամախօտութիւններ հրամցուցած է ժողովրդեան մեծ խանդավառութիւն եւ հռչակ հանելով: Այսօր դժբաղդաբար այս ճիւղը շատ քիչ կը մշակուի եւ կամ շատ քիչ կը փնտաւի:

Թէ անցեալին եւ թէ ներկայիս Հայկական Դպրոցի եւ կամ Կիրակնօրեայ Դպրոցի համար մասնաւոր ձեռնարկներ տրուած են եւ գոնէ մթնոլորտը եկած եւ զստուութիւնները բրած են:

Յիշեցինք թէ ինչպէս 1949-էն 1953 Տարեկան Պաղարները մեծ եռանդ յառաջ բերին եւ ժողովրդեան կողմէ փնտուռեցան: Մինչեւ այսօր դեռ պղտիկներ կը հարցնեն թէ երբ պիտի ըլլայ յաջորդ Պաղարը:

Ծուխիս ձեռնարկներէն ոչ մէկը սակայն նիւթական հսկայ եկամուտներ բերած է: Պաղարներէն զատ ոչ մէկ ձեռնարկ ունեցած ենք որ դոնէ 1000 տուրք եկամուտ մը ապահովէ: Տարեկան Պարտիզազնացութիւնը սր մեր մեծադոյն ձեռնարկն է ամէնէն շատը 700 տուրք շահ կը բերէ: Ասելի քան 300 հոգի ներկայ կը ըլլայ այս ձեռնարկին եւ մասնաւոր հանդարտակութիւն ալ տեղի կը ունենայ դաշտավայրին մէջ:

Ինչպէս ըսինք այսօր չունինք Պաղար, Չատիկի կամ Ծնունդի Ձեռնարկ, կամ նոր տարուայ ձեռնարկ:

Ստորեւ կուտանք 1955 տարին սարքուած մեծ ու պզտիկ ձեռնարկներու մէկ ցանկը: Ընթերցողին դաղափար մը տուած ըլլալու համար Ծուխիս ընկերային կեանքին մասին:

- Յուճուար 9   Ըստ Բաղդի Ճաշկերոյթ Դպրոցներու Օթանդակին կողմէ:
- Փետրուար 6   Հայ Կեդրոնի Ծինութեան Առաջին Ճաշկերոյթ:
- Փետրուար 17   Վարդանանց Տոնակատարութիւն Երեք Եկեղեցիներով:
- Մարտ 13   Տիկնանց Միութեան Մեծ Պահոց Քիւֆթէ Փարթի:
- Ապրիլ 8   Չատիկական Հանդէս Դպրոցական Մանկանց կողմէ:
- Ապրիլ 16   Գարս Փարթի՝ Դպրոցներու Օթանդակին կողմէ:
- Ապրիլ 24   Ապրիլեան Մշատոն:
- Մայիս 22   ՀԵԵԿԱ-ի Տարեկան Հանդէս եւ կատակախաղ:
- Յունիս 11   Մանկանց Հաղորդութեան ճաշ:
- Յունիս 26   Դաշտահանդէս 3 Եկեղեցիներով ի նպաստ Երուսաղէմի:
- Օգոստոս 14   Եկեղեցւոյս Տարեկան Դաշտահանդէս:
- Սեպտեմբեր 26   Տարեկան Յուճահանդէս է. Ճ. Բուլարտի մէջ:
- Հոկտեմբեր 29   Մանկանց Հալովին Փարթի:
- Նոյեմբեր 9   ՀԵԵԿԱ-ի Աշնանային պարահանդէս:
- Նոյեմբեր 12   Հայ Կեդրոնի առաջին տարեկան Հանդէս Խնձոյք:
- Դեկտեմբեր 17   Մանկանց Քրիսմաս Փարթի:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյս տնտեսական կացութեան մասին մեր ընթերցողներուն
 գաղափար մը տուած ըլլալու համար ստորեւ կուտանք 1955-ին Ծխական
 Խորհուրդի եւ Երեւն յարակից բոլոր մարմիններու տնտեսական հաշուե-
 տըուութեան արդիւնքը:

	ՄՈՒՏՔ	ԵԼՔ	ԶՈՒՏ ՇԱՀ	ՃԻՒՆ ԿԱՐ	ՅՅ-ԻՆ ԿԱՅ
Ծեռակաւն ԽՈՐՀՈՐԿ	9350.84	8753.49	597.35	2177.08	2774.43
ԱՒԱՆԴ ԳՈՒՄԱՐ	634.06		634.06	13882.67	14516.73
ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ	1248.77	1031.30	217.47	1231.65	1449.12
ՀԵՆԿԱ	305.03	218.28	86.75	257.49	344.24
ԴՊՐԱՑ ԴԱՍ	57.31	40.00	27.31	39.95	47.26
ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ	207.52	131.14	76.38	158.23	234.61
ԱՄՍԱԹԵՐԹԻԿ	213.73	147.00	66.73	106.41	173.14
Բ. Թ. Է.	331.54	352.03	20.49	131.43	110.94
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՒՄԱՐ	12348.80	10673.24	1675.56	17984.91	19660.47

ԱՒԱՆԴԱՊԱՀ ՄԱՐՄԻՆ

Տիարք՝ Մինաս Պօղոսեան, Յակոբ Պերպատեան եւ
 Յովհաննէս Կիւքեղեան

ՋԻՆՈՒՈՐՆԵՐ

Ծուխիս Հայերը մեծաւ մասամբ քաղաքացիներ են: Եւ պէտք է խոստովանել որ ամէնքն ալ հաւատարմութեամբ ծառայած են եւ պատրաստ են ծառայելու իրենց Հայրենիքին համար որ է Ամերիկան: Գաղութիս հայերը եւ իրենց զաւակները թէ առաջին եւ թէ երկրորդ պատերազմին զինուորագրուած են եւ պատուով կոռուած են ռազմադաշտին վրայ: Քորէական պատերազմին ալ կամաւորներ եւ կանչուածներ դացած եւ իրենց համար սահմանուած զինուորական ժամանակաշրջանը պատուով աւարտած են:

Երկրորդ Մեծ Պատերազմին Լովելի փոքրիկ գաղութը զոհ մըն ալ կուտայ յանձին Քալքերունի Չաքարեանի: Երկրորդ Մեծ Պատերազմին Ծխական Սորհուրդները որպէս յարկանք Հայ զինուորներուն, որոշած են մէկ մէկ օրինակ բաժանորդագրութիւն նուիրել Միւրը Սքէթթէյթըր անդ՝ յերէն շարաթաթերթէն:

Իսկ 1944-ին երբ դրեթէ ամէն զինուոր վերագարձած էր, Ծխական Սորհուրդի գլխաւորութեամբ համադադութեային յանձնախումբ մը կազմելով, ի յարգանս զինուորներու մասնաւոր թափօր կը կազմեն, եւ Եկեղեցւոյ բակին մէջ ծառայողներու անունները կը դետեղեն:

1945-էն մինչեւ 1955 Ծուխիս մէջ զոյութիւն ունեցած է Հայկական վեթերաններու ընկերութիւն մը որոնք տարեկան պարահանդէսներ եւ այլ ձեռնարկներ սարքած են եւ ամէն տարի Ամերիկեան Քրիսմասի առիթով քաղաքիս հայ փոքրիկներուն շաքարեղէն եւ նուէրներ բաշխած են: Այժմ այս ընկերութիւնը կազմալուծուած է:

ՀՈԳՇ. Տ. ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԴ. ՍԵՄԷՐՃԵԱՆ

Ծուխիս եղակի բախտաւորութիւնը ունեցած է իր ծոցէն, Ամերիկայի մէջ ուսած եւ մեծցած եւ Ամերիկեան քաղաքացի առաջին Հայ հոգեւորականը շնորհելու, Ամերիկահայոց թեմին յանձին Հղչ. Տէր Մեսրոպ Վրդ. Մէմէրճեանի: Հայր Սուրբը զաւակն է մեր ծիսականներէն Տիար եւ Տիարամայր Մերկերիոս եւ Բարբիոն Ահարոնեաններու: Թէեւ ծնած է Հալէպ ըստ 4 տարեկանին Լովել կողայ իր ծնողաց հետ եւ կ'ուսանի Լովելի Նախակրթական եւ Բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ: Եկեղեցւոյս մէջ կը կատարէ դպրութիւն փոքրիկ հասակէն: Եւ ուրաբակի սարկաւազ կը ձեռնագրուի 1932-ին Գերշ. Տէր Ղեւոնդ Սրբոյն. Արքեպիսկոպոսի ձեռամբ: Ս. Սորանի սպասարկութեան հետ մէկտեղ հայր սուրբը ըրած է

նաեւ Հայ Դպրոցի ուսուցչութիւն: 1935-ին Երուսաղէմի ժառանգաւորացը կը մտնէ որպէս Առաջին ամերիկահայ ուսանող: 1936-ին Աւագ Սարկաւազ կը ձեռնագրուի եւ 1939-ին կ'աւարտէ Ընծայարանը: 1940-ին կը վերադառնայ Լովել: Եւ նոյն տարին Կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի Նիւ Եորքի մէջ ձեռամբ Գերշ. Տէր Գարեգին Արքեպիսկոպոս Յովսէփեանի: Լովելի Ծուխը թէ իր Երուսաղէմ երթին, թէ վերադարձին եւ թէ ձեռնադրութեան ատիժը իրեն ի պատիւ ճաշկերոյթներ կը սարքէ եւ որպէս իր հարազատ զաւակը զինք կը յարգէ: Հայր Սուրբը իր ուսումը կը շարունակէ Հորթֆըլըտի Աստուածաբանական ձեմարանին մէջ, եւ 1942-ին Վարդապետութեան աստիճան կ'ստանայ:

Հայր Մեսրոպ մեր Ամերիկահայոց Թեմի Եկեղեցականաց դասուն էն կարող եւ էն զարգացած վարդապետներէն է: Ան պատրաստուած բանասէս եւ զբող է կրօնական եւ Աստուածաբանական մարդերու վրայ: Հովուութիւն կատարած է աւելի քան 7 Ծուխիս մէջ: Իրեն դրեթէ ծննդավայրը եղող Լովելի մէջ թէեւ միայն տարիի մը շափ առժամանակեայ հովուութիւն ըրած է, բայց յաճախակի եկած, պատարալած, քարոզած եւ բանասիրութիւններ տուած է:

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Լովելի զբաղարանը զարմանալիօրէն ճոխ եղած է եւ շատ հինէն հիմնուած է:

Գրադարանը աւելի հին է քան թէ Եկեղեցին: Գրադարան անունով ընկերութիւն մը զոյութիւն ունեցած է երկար տարիներ, անդամները հաստատութեամբ տուրք վճարած են եւ զիրքերը ծայրէ ի ծայր կարդացած են:

1931-ին է սակայն որ այս Գրադարանը Եկեղեցւոյ հովանիին տակ կը դրուի: 1938-ին զբաղարանի զրքերուն թիւն է 275:

Վերջին տասնամեակին սակայն զրքերն ու գրադարանը լքեալ վիճակ մը ունեցած են: Ոչ կարդացող կայ, ոչ հսկող յանձնախումբ կայ եւ ոչ ալ զբաղարանի անդամակցութիւն զոյութիւն ունի: Եւ զիրքերը փոշիներու տակ կը քնանան:

1955-ին Ծխական Ժողովը, որոշեց բոլոր զրքերն ալ Աղլային Առաջնորդարանի զրկել, զանոնք ամբողջական փճացուէ փրկելու եւ աւելի օգտակար ընծայելու համար: Այժմ հազիւ հազ 50 զրքեր պահուած են Եկեղեցւոյ Սրահին մէջ, որպէս նմոյշ եւ յիշատակ հին օրերու փառաւոր զբաղարանին:

Նէշուէ, Մանչէսթըր, Գանդըրտ ևս ժամանակին իրենց անհատական
զբաղարաններն ունեցած են բայց այսօր ոչ մէկն ալ գոյութիւն ունին:

ԼՈՎԵԼ ՔԱՂԱՔԸ

Լովել քաղաքը հիմնուած է 1836-ին որպէս երրորդ օրինաւոր քաղա-
քը Մէսէչուսէթ նահանգին: Այսօր ունի 97,249 բնակիչ բայց առեւտրին 125
հազարնոց ժողովուրդ ունեցած է եւ անուանուած է Ամերիկայի Ման-
չէսթըր քաղաքը: Պոսթոնէն 25 մղոն հիւսիս արեւելք է, եւ տարածու-
թիւնն է 14 ու կէս քառակուսի մղոն: Ունի 67 եկեղեցիներ, 33 դպրոցներ
որոնց մէջ նշանաւոր են Պետական Ուսուցչանոցը եւ Լովել Թեքնոլոճիքը
Քալէճը: Ունի 7 հիւանդանոցներ եւ չորս Ռատիոկայան: Մէկ օրա-
թերթ:

Լովելը աշխարհաշակ էր որպէս Հիւսուածեղէնի կեդրոն, բայց
այսօր 100-է աւելի տարբեր արտադրութիւններ ունի:

Ժողովրդեան մեծամասնութիւնն է Իրլանտացի, Ֆրանսացի եւ
Յոյն: Շինուած է ջրանցքներու ցանցի մը վրայ: Մէրիմէք գետը իր մէ-
ջէն կ'անցնի:

ԼՈՎԵԼ ՔԱՂԱՔԸ ԵՒ ՄԵՐ ԵՎԵՂԵՑԻՆ

Որպէս Ծուխ կամ Եկեղեցի 40 տարիներու ընթացքին զրեթէ ոչ մէկ
առեւտրի ջանացած ենք Լովելի քաղաքական, բնկերային եւ կամ ալ հասա-
րակական կեանքին մէջ միւրճուիլ: Արձանագրութեանց մէջ կը յիշուի որ
մեր եկեղեցին 1937-ին Գոմիւնիթի Չէսթին երեք ներկայացուցիչներ կը
զրկէ յանձին Միքայէլ Նորդրայեանի, Յովհաննէս Կիւրեղեանի եւ Պօլոս
Դարբինեանի: 1943-ին ալ Յոյն ազէտեալներու 400 կտոր հազուստ կը
հասաքէ:

Հայ անուար սակայն շատ ծանօթ է օտարներու բերնին մէջ եւ զրե-
թէ ամէն ոք յամ է կամ զիտէ Հայկական Եկեղեցւոյ գոյութիւնը: Այս
բանին շատ նպաստած է նաև տուած այն պարագան որ տեղական օտար թեր-
թերու մէջ երեւցած են յօդուածներ, պատկերներ եւ նկարազարմու-
ներ, Եկեղեցւոյ կեանքին, ձեռնարկներուն եւ անցուղարձերուն մասին:
1930-էն 1942 այս աշխատանքը սրանչիլիօրէն կատարած է Օր. Եղիսա-
բէթ Գրիգորեան զրեթէ ամէն շաբաթ թերթին մէջ թղթակցութիւն մը
զրեւսով: Օրիորդը երեք մեծածաւալ տետրակներ պահած է այդ շրջանի
կարոններէն: (Մեր ծխականներուն կը թերազրենք ձեռք անցնել այդ հա-

տքածոն եւ իրենց անունը կամ պատկերը տեսնել հոն: 1948-էն 1952 ալ
Օր. Վարդուհի Մարգարեան կատարած է նոյն աշխատանքը մեծ ձեռն-
հասութեամբ: 1948-էն 1956 Տէր Հայրը հաւաքած ու պահած է բոլոր
պատկերներն ու գրութիւնները:

Մեր Եկեղեցին օտարներու աչքին առջեւ պահելու եւ ծանօթացնելուն
մէջ կարեւոր բաժին մըն ալ կ'իյնայ Տարեկան Պաղարներու ասթիւ քաղա-
քիս աւելի քան 300 վաճառանոցներն ամէն տարի մեր տուած այցն ու դը-
րամ ստանալը:

Ամենէն զօրաւոր ազդակը եղաւ սակայն երկու տարիէ քաղաքիս մե-
ծաղոյն վաճարանոցներէն է. Ճ. Բոլարտի կողմէ ստրքուած Միջազգային
ցուահանդեսին մէջ Հայերուս ալ բերած մասնակցութիւնը: 1955-ին ա-
ռաջնութիւնն անկամ շահեցանք եւ 100 տոլարի մրցանակ ստացանք: Օ-
տարներն սկսան բիլաւն ու շիշ քէպապը հայտնիան հետ նոյնացնել:

ԼՈՎԵԼ ԵՒ ԱՅԼ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

Իր առօրեայ գործերուն եւ կարիքներուն հազիւ հասնող այս Ծուխը զարմանալի պատրաստականութեամբ եւ առատաձեռնութեամբ մը միշտ ընդ առաջ դացած է ըսյր ծուխերէ եկած կոչերուն կամ հրաւերներուն : Մասնակցած է անոնց խնդութեան եւ տրտմութեան եւ շատ քիչ անգամ ինքզինք մերժելու ստիպման տակ գտած է : 1892-ին Ուստր վառուցուող առաջին Եկեղեցիէն սկսեալ, մինչեւ 1952 Ուստրի մէջ վերստին կառուցուող առաջին Եկեղեցիին դրամական օղնութիւն առաքած է եւ Ֆիլատելֆիայի նման մեծ Ծուխերուն համար տոմսեր սպառած է : Հովիւի եւ Դպրաց Դասի փոփոխութիւն կատարած է մինչեւ հեռուոր Նիւ Պրիթըն : Մասնակցած է մէկիկ մէկիկ իր շուրջ կառուցուող եւ օծուող եկեղեցիներու հանդիսութեանց . Ուստր (1891), Բրովիտէնս (1914), Պաքոնի (1923) Վօթրթաուն (1936), Լորէնս (1936), Հէյվըրհիլ (1945) : Մասնակցած է բոլոր շրջանային ժողովներուն ալ ըլլայ Ծխական Խորհուրդներու, ըլլայ Տիկնանց Միութեան եւ ըլլայ Երիտասարդաց Միութեանց :

Վերջին երեք տարիներուն (1954, 1955, 1956) Լովելի, Լորէնսի եւ Հէյվըրհիլի մէջ զրկութե հղրայրակցութիւն մը կազմուած է : Ծխական Խորհուրդներու համագործակցութեամբ տարեկան միացեալ դաշտահանդէսներ կը սարքուին եւ գուտ շահը կը տրուի Երուսաղէմի ազէտեայներուն : Վերջին տարուան եկամուտը տրուեցաւ էջմիածին զրկուելիք Տպարանի հանդանակութեան : 1956-ին Ս. Վարդանի ազգային տօնը եւս միասին կատարուեցաւ ի Լովելի :

Լովելի յարարերութիւնը մանաւանդ սերտ եղած է սակայն Լորէնսի համայնքին հետ : Բազում տարիներ քահանաներ միասնաբար պահած են եւ անհրաժեշտ պէտքերու համար իրարու քահանայ տրամադրած են : 1955-ի Սեպտեմբերէն առջին երբ Լորէնսի հող. հովիւը արկածով մը հիւանդացաւ Լովելի հովիւը ամիսը մէկ Կիրակի կ'երթայ եւ Լորէնս կը պատարադէ : Եւ ամսուայ մէկ կիսուն ծխակատարութիւնները կը կատարէ :

Լովելի Եկեղեցիին եւ ժողովուրդը ոչ մէկ ստեն անմասն մնացած է համապայլին ընոյթ ունեցող կոչերէ, հանդանակութիւններէ կամ շարժումներէ : Իր թուոյն փոքրութեան համեմատարար այնքան առատաձեռն եղած է որ միշտ ալ զործիչներ կամ հանդանակիչ յանձնախումբեր զայն մեծ անուանած են :

1916-ին Կովկասեան կամաւորներու խումբին եւ 1917-ին ալ Հայկական Լէզէոնի համար կամաւորներու խումբ մը մարդած եւ ճակատ զրրկած են :

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԳԵՏՆԻ ՎՐԱՅ

Զօրավար Անդրանիկի բանակին համար բացուած Փրկութեան հանդանակութեան Լովելի Հայութիւնը կը նուիրէ 8538.00 տոլար : (1920-էն 1921) : Գանդըրաէն կը հանդանակուի 525.21 տոլար, Մանչէսթըրէն 1163.00 տոլար եւ Նէշուէէն 292.00 տոլար : (Այս տեղեկութիւնները քաղած ենք 1921-ին տպուած ՊԱՏՈՒՈՅ ԳՐԳՈՅԿէն) :

1932-ին Խրիմեան Հայրիկի մահուան 25-ամեակը կը տօնուի, եւ 1935-ին Գրեբու գիւտին 1500 -ամեակը :

1926-ին 800 տոլար կը զրկեն Հայաստան, Երիւզի երկրաշարժի ազտեալներուն օգնելու համար : Եւ այս առթիւ շնորհակալութեան գիր մը կ'ստանան Հայաստանէն : 1943-ին Սասունցի Դաւիթ հրասայլի հանդանակութիւններուն կը մասնակցին եւ 1944-ին Բարեգործականի Մէկ Միլիոն Տոլարի Ներգաղթի հանդանակութեան դարձեալ մեծ զուամարով կը մասնակցին : 1948-ին Չոլաքեան Դատին կ'օգնեն Եկեղեցւոյ մէջ պնակ պտրայնելով : Իսկ 1956-ին Երեք Եկեղեցիներով միասին էջմիածնայ Տպարանի Ֆոնտին աւելի քան 2500 տոլար կը նուիրեն :

Դպրոցներու եւ մանաւանդ Երուսաղէմի եւ Անթիլիասի համար եւս Լովելի մէջ հանդանակութիւններ կատարուած են : 1948-ին 323 տոլար եւ 1955-ին ալ երեք եկեղեցիներով միասին 2000 տոլար զրկուած է Երուսաղէմի ազտեայներուն : Տ. Գերենիկ Սրբազան քանիցս եկած եւ Անթիլիասի ի նպաստ ձեռնարկ կամ հանդանակութիւն բրած է : 1952-ին Բարեգործականի ներկայացուցիչը Լովելի զայրով Տէր Հոբ հետ տունէ ստեն պտրուեցաւ եւ 300 տոլար հանդանակեց Դպրոցներու համար բացուած 300,000 տոլարի արշաւին :

ՀԱՅՎԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Այստեղ պարտ ու պատշաճ կը համարինք մէկ երկու էջ նուիրել նաեւ քաղաքիս մէջ եկեղեցիէն բոլորովին անկախ զոյութիւն ունեցող Հայկական կեանքի եւ դանազան զործունէութեանց մասին :

Լովելի առաջին եկուոր Հայերը կը համարուին 7 ամուրի պանդուխտներ որոնք 1888-ի Մայիս 5-ին քաղաքս կը ժամանեն եւ ՊՈՒԹ ՄԻԼԼՍ նշանաւոր բամպակի գործարանին մէջ կ'սկսին աշխատիլ : Այս խումբին ղրխաւորն էր Հիւսեանիկի Գրիգոր Գրիգորեան : Մնացեալ 6 երիտասարդներն էին Մարկոս Խաչատուրեան եւ Մուսեղ Մակարեան, Հոզեցի. Սարգիս Գալալճեան, Եղէպցի. Բենիամին Տիւնճեան, Խարբերդ քաղաքացի,

Գէլ Պարսամ անուն Մօրենիկցի մը, եւ Յովհաննէս անուն Քէսիրիկցի մը:

Մինչեւ 1900-թուականները Լոփելի հաստատուող Հայերու թիւը շատ ցանցատ կ'ըլլայ: Չանդուածային գաղթը կ'սկսի անկէ վերջ եւ կը շարունակուի մինչեւ 1910-ը երբ երկրի մէջ ջարդերը կը շատնան եւ 1908-ի ազատութեան հռչակումով ամէն ոք ինքզինք աշխարհի ամէնէն ազատ եւ բարեբեր ափերը կը նետէ:

Գրեթէ բոլոր եկեղեցիներն ալ անմիջապէս գործերու կը տիրանան քաղաքիս բամբակի եւ հիւսուածեղէնի գործարաններու մէջ: Թէեւ կարճ ատեն մը տեղացիներէն կը հարածուին եւ կը նախատուին որպէս օտարականներ, սակայն շուտով կ'ընտելանան տեղական սովորութիւններուն եւ լեզուին: Եւ մասնաւոր 1915-ի ընդհանուր ջարդերէն վերջ կը համոզուին ու կը որոշեն որ Ամերիկա է ասկէ վերջ իրենց բնակավայրը:

Գործաւորական կեանքը ունէր իր սեփուարութիւնները մանաւանդ ամուրիներուն համար: 12 ժամ գործելէ վերջ կերակուր սրտարատել լուսաք ընել: Ասոր համար է որ զրեթէ բոլորն ալ կ'ապրէին խումբ խումբ: Կերակուրի մատակարարութիւնը կը յանձնուէր ամենէն տարէցին եւ եփելն ու թափելը կարողով ամէն ոք կը կատարէր: Այս բոլորէն դատ ժամանակ կը դռնէին եւ իրար օչնելով իրենց սիրելիներուն նամակներ կը պրէին:

Լոփելի Հայկական կեանքը սկիզբէն խիստ քիչ էր քաղաքական եւ Բարեսիրական գործունէութիւններով:

Ճարպիկ ու աչքը բաց եղողները երեկոնները Ամերիկեան Դպրոցներ յաճախելով անգլերէն գրել կարողալ եւս կ'ուսանէին:

Արձանագրութեանց մէջ կը կարգանք որ 1916-ին աւելի քան 10- դանդան ընկերութիւններ՝ եկեղեցւոյ սրահը կը դարձածեն՝ եւ վարձքէն աւելի քան 160 տոյար կը դոյանայ:

Ստորեւ կուսանք Սոյն կազմակերպութեանց եւ Միութեանց մասին հակիրճ տեղեկութիւններ:

Քաղաքիս առաջին Հայ ուսումնասիրացը կը կազմուի 1889-ին, Հոգէի Հայ Բողոքականաց Ուսումնասիրաց ընկերութիւն անունով եւ Մարկոս Սաշատուրեանի ջանքերով: Իսկ 1891 Դեկտ. 25-ին հիմը կը դրուի Հոգէի Հայ Լուսաւորչական Ուսումնասիրաց Ընկերութեան: Այս երկուքը մի քանի տարի վերջ կը միանան եւ մինչեւ այսօրս կը գործեն Հոգէի Ուսումնասիրաց Միութիւն անունին տակ: 1904-ին ալ կը հիմնուի քաղաքիս Քորբէի Ուսումնասիրաց ընկերութիւնը: Իսկ Մեծկերտի Կրթասիրաց ընկերութեան հիմը կը դրուի 1910-ին: Այս երեքն ալ մինչեւ այսօր գոյութիւն ունին եւ կ'օգնեն իրենց սիրելի աղքատ ուսանողներուն թէ արտա-

սանձանի եւ թէ Հայաստանի մէջ:

1895էն վերջ քաղաքիս մէջ եւ իրար ետեւէ գոյութիւն առած են բոլոր քաղաքական կուսակցութեանց մասնաճիւղերն ալ եւ իրենցմէ սպասուած գործունէութիւնները կատարած են օրը օրին: Այսօր միայն երեք կուսակցական մասնաճիւղ գոյութիւն ունի Լոփելի մէջ, Ռ. Ա. Կ., Ս. Դ. Ն. եւ Հ. Յ. Դ.:

Լոփելի մէջ երկար տարիներ գոյութիւն ունեցած է Հայկական Կարմիր Սաչի ընկերութիւնը որ սպա Պետական Կարմիր Սաչ անուամբ գործած եւ տարապիւր Հայերուն մատակարար է նւթական եւ հաշուարտեղէնի օգնութիւն: Այս Միութեան անդամները եղած են Հայ Տանտիկիններ եւ օրիորդներ: Անոնք 1932-ին իրենց դրամով եկեղեցւոյս Ս. Աւագանը նորոգած են:

1916-1917-ի ատենները գոյութիւն ունեցած է Զինավարժական խումբ մը որուն մարզիկները եղած են Փոլ Մինասեան որ իր փորձառութիւնն ստացած է Ամերիկեան Մեկսիկեան կախներուն մասնակցելով, եւ Սաչլիս Պօլաճեան որ նոյնպէս, Ամերիկեան բանակին մէջ ստացած է իր կրթութիւնը: Այսօր առաջինը կը բնակի Նիւ Եօրք եւ երկրորդը Պէլմօնթ, Մէս:

Քաղաքիս մէջ 1913-էն վեր գոյութիւն ունեցած է Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան մէկ մասնաճիւղը, որ գործած եւ օժանդակ է ամէն տեսակի արշաւներուն եւ հանգանակութեանց մէջ:

Լոփելի մէջ գոյութիւն ունեցած է նաեւ Այդալին Սորհուրդի մէկ ներկայացուցչական մարմինը: Իսկ 1947-ի Համաշխարհային Հայկական Քոնկրէսին Լոփելի մասնակցած են Տիարք Կարապետ Պէրպատեան եւ Գաւիթ Մուշեղեան:

Լոփելի Հայերը ընդհանրապէս Սորբերդի եւ իր շրջանակներէն դալթած Հայեր են: Ամէնէն շատ թիւ ներկայացուցիչներն են Հոգեցիները եւ Քորբէցիները: Յետոյ կուսան Մեծկերտցիներ, Շապինդարահարսիներ, Մայրթիւտցիներ, Դատեմցիներ եւ Չմշկացուցիներ, Կարմիրիկցիներ, Սերաստացիներ, Մօրենիկցիներ, Օրտուցիներ, եւ Հիւսկիկցիներ: Կիւրիկիս շրջանէն կան միայն քանի մը Տէօրդ-Յօյցիներ, Կիւրինցիներ եւ Աստանացիներ:

Այսօր Լոփելի մէջ ամուրիներ շատ քիչ կը դռնուին: Գրեթէ ամէն ոք տուն տեղ եղած, դասակներու տիրացած եւ բարեբաղիկ կեանք մը ունի: Լոփելի մէջ Հայ քահանայի ձեռք տալին ամուսնացած զույր եղած է Տիար Ասատուր Պապիկեան եւ Օր. Բերուց ձգնաւորեան, 1898-ին որոնք նաեւ կ'ըլլան Լոփելի մէջ առաջին դասակ ունեցողը:

Լուվել ոչ մէկ ատեն ունեցած է Մեծահարուստներ : Գրեթէ ամէն ոք եղած է զործաւոր : Այսօր մի քանի տարի է Տիար Մինաս Պարսորեան բացած է կօշիկի զործարան մը ուր կը դործեն աւելի քան 300 զործաւորներ : Ունինք երկու հատ կահկարասիքի վաճառականներ , 9 հատ նպարավաճառներ , աւելի քան 25 սափրիչներ , 5 հատ դերձակ կամ արդուկիչ : Մէկ հատ հացադործ : Ունինք մեծ թիւով քաղաքէ դուրս կամ կառավարութեան մէջ զործողներ :

Երկտասարդներ վը սիրեն համալսարաններ աւարտել եւ աւելի բարձրորակ զործերու տիրանալ : Ուսուցչութիւն , քրմիական կամ վաճառականական ճիւղերը ամենէն շատ սիրուած ճիւղերն են :

Քաղաքիս Հայերուն մեծ մասը տունի եւ ինքնաշարժի տէր է : Ոչ մէկ կողմէ օտարներու աչքին տարբեր կ'երեւայ : Սովորութիւններով , բարքերով եւ սպորուստով նման է սեղացիներուն :

Հայերէն լեզուն Երկիր ծնածներուն մէջ տիրական է : Բայց անդլերէնը տիրական է հոս ծնածներուն մէջ թէեւ Հայերէն կը հասկնան : Երկրորդ սերունդը ոչ Հայերէն կը խօսի եւ ոչ ալ կը հասկնայ : Անշուշտ բացառութիւնները միշտ յարզկի են :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՏԵՆԱՊԵՏԻՆ ԽՕՍՔԸ

Սիրելի ընթերցողներ

Լուվելի Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Քառասնամեակին տախտակ վերեւի կարճ եւ ամփոփ տեղեկագրութիւնները պատրաստեցինք ձեր բոլորին զաղափար մը տուած ըլլալու համար թէ Լուվելի այս թիւով փոքր զաղութն ալ , հակառակ իր մէջ մեծահարուստներ կամ զրաւէտներ չունենալուն , այնուամենայնիւ միշտ ալ եղած է սրտով եւ հոգւով հարուստ : Իր ծոցին մէջ պահած է բոլոր այդային կազմակերպութիւններն ալ կենդանի եւ զործունեայ : Եւ կարեւորաբոյն եւ էն կենսական ըլլալով իր զործերէն , իր զրկանքի օրերուն իսկ ծեր ու երիտասարդ , ձեռք ձեռքի տուած , իր մատներովը կանգնած է իր հաւատքի տան հիմերը , որ է Հայաստանեայց Ս . Եկեղեցին :

Այս տարի մեր Եկեղեցին 40 տարեկան եղաւ : Որուն համար տօնախմբութիւն կ'ընենք : Արդեօք 40 տարի վերջ Եկեղեցւոյ 80-ամեակը տօնող պիտի դառնուի՞ : Ասիկա հարցում մըն է որուն ոչ ոք կրնայ որոշ պատասխան մը տալ : Մենք աշխատեցանք լաւ աղլասէր եւ եկեղեցասէր Հայեր պատրաստել : Մեր նախահայրերը ժառանգ մը ձգած էին , դայն բերինք մինչեւ հոս : Եւ կ'սկսենք սր զուք ալ որպէս սպալայ սերունդ դայն պահէք եւ ձեր զաւակներուն սրտէս կտակ թողուք :

Դուք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Ս . Աւագանին մէջ մկրտուած եւ Հայոց Ս . Միւսոնով օծուած եղբայրներ եւ քույրեր էք : Ձեր աւագ պարտականութիւնը պէտք է լինի պահել պաշտպանել ձեր հաւատքի տունը Հայաստանեայց Ս . Եկեղեցին : Պէտք է անոր մօտենաք նաեւ ազգային նախանձախնդրութեամբ : Որովհետեւ անիկա ոչ միայն ազգային է , այլ նաեւ ազգային սրբութիւններու ներշնչարան : Մեր եկեղեցւոյ բոլոր աղօթքներն ալ կ'ըլլան հայերէնով , որուն համար ալ եկեղեցին աւագը պէտք է նոյնացած նկատէք : Պէտք է զուրկուբաք անոր վրայ եւ խնամէք դայն , որ աւելի մեծնայ եւ պայծառանայ եւ անով ամէնքը ալ հպարտ զուք :

Մեր միակ մաղթանքն է որ դուք ալ ձեր նախորդներուն պէս ըլլաք քաջ եւ պայքարեք բոլոր խոչնդոտներուն դէմ : Եւ այս ազատ եւ փառաւոր Ամերիկայի մէջ կանդուն պահէք ձեր սիրելի տունը՝ Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին :

ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԵՐՊԱՏԵԱՆ

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Ստորև կուսանք Լավելի Սրբոյ Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ 40-րդ Տարեդարձի Տօնակատարութեան զորձերը կատարող Յանձնախումբի լրիւ կազմը:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐԲ

Տէր Կարէն Քէնյ. Կոտնեան
 Կարապետ Պէրպատեան
 Յակոբ Պէրպատեան
 Մերկերիտ Կարապետեան
 Մերկերիտ Աճարոնեան
 Ժիրայր Աճարոնեան
 Արշալույս Կուսուպեան
 Էլիզապէթ Գրիգորեան

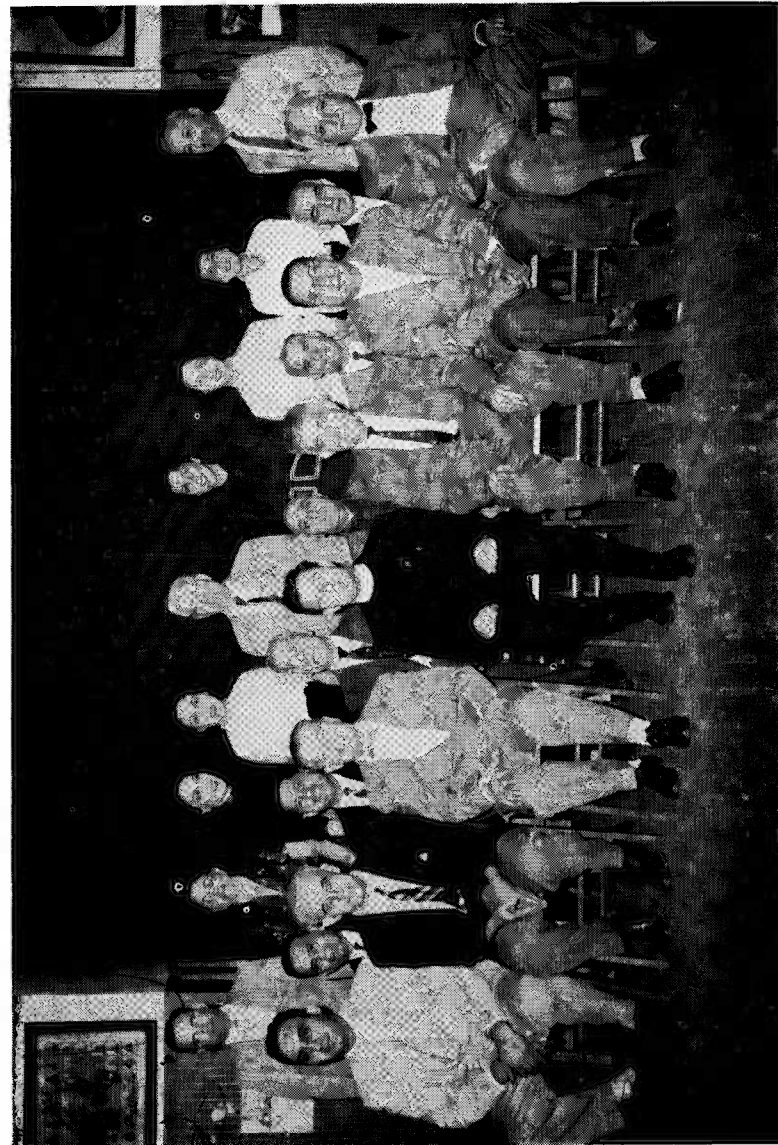
ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ

Յակոբ Գլըճեան
 Ճօրճ Գլըճեան
 Զապէլ Կոտնեան
 Մանուշակ Կարապետեան
 Աստուր Ամպոյեան
 Յայհաննէս Ասրոնեան
 Մանուկ Խարիկեան
 Կրէկրրի Գրիգորեան
 Խոյ Ամպոյեան
 Խոյ Պօղոսեան
 Անահիտ Գլըճեան

ԾԱՆՈՒՅՄԱՆՅ ԳՐԲՈՅԿ

Նուպար Նարզանեան
 Մինաս Պարտրեան
 Եղուարդ Պապիկեան
 Հայկ Կուսուպեան
 Հոխտիմէ Մարգարանեան
 Շնորհիկ Պէրպատեան
 Խաչիկ Մարգարանեան
 Մինաս Պօղոսեան
 Համբարձում Մանուշակեան
 Ազատ Ճգնաւորեան
 Բէթ Կարապետեան
 Այրին Կիրակոսեան
 Կէրի Գօլթաբեան
 Սէմ Աղաշեան

Նախագահ
 Տէր Կարէն Քանանյ Կոտնեան
 Ատեկապետ
 Կարապետ Պէրպատեան
 Ատեկաղպիք
 Յակոբ Պէրպատեան
 Գանձապահ
 Եղուարդ Պապիկեան

40-րդ ՏԱՐԵԴԱՐՉԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ԱՆԳՆԱՄՆԵՐԿՆ ՈՍՄԱՆԲ (*)

ԳՐՔՈՅԿԻՍ ՄԵԿԵՆԱՍՆԵՐԸ

Այսու բազում զնահատանքով կը ղետեղենք անունները մեր այն բարեպաշտ եւ հաւատացեալ ծխականներուն, որոնց սրտաբուխ նուէրներով կարողացանք ի լոյս ընծայել այս գրքոյկը:

100-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ ՆՈՒԻՐԱԾ ԵՆ

Տիար Անտոն Ասատուրեան (Մանչէսթըրէն) ի յիշատակ իր ծնողաց:

Այրի Տիկին Մարիամ Երանոսեան եւ զաւակունք (Գանգըրտէն) ի յիշատակ իրենց ամուսնոյն եւ հօր Ասատուր Երանոսեանի:

Տէր եւ Տիկին Մինաս Պարսորեան, ի յիշատակ իրենց ծնողաց Յովհաննէս եւ Սառա Պարսորեաններու:

Այրի Տիկին Թուրվանտա Մլքիկեան եւ զաւակունք ի յիշատակ իրենց ամուսնոյն եւ հօր Կարապետ Մլքիկեանի:

Բէյմընտ եւ Եղուարդ Պապիկեան եղբարք (Վաշինկթընէն) ի յիշատակ իրենց ծնողաց՝ Ասատուր եւ Բերուդ Պապիկեաններու:

50-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ ՆՈՒԻՐԱԾ ԵՆ

Տէր եւ Տիկին Տիգրան Եռսուֆեան (Մանչէսթըրէն) ի յիշատակ իրենց նորոգ հանգուցեալ մօր Բերկրուհի Եռսուֆեանի:

Առաքելեան եղբարք եւ քոյրեր, ի յիշատակ իրենց հօր Առաքել Առաքելեանի:

Տիար Եղիա Ճգնաւորեան եւ զաւակունք ի յիշատակ իրենց տիկնոջ եւ մօր Սուլթան Ճգնաւորեանի:

Տէր եւ Տիկին Սարգիս եւ Մարիամ Պոյաճեան, Պէլմոնթէն, ի յիշատակ իրենց մօր Եղիսաբէթ Գաղանճեանի:

Սրբոց Վարդանանց Հայաստանեայց Եկեղեցոյ Տիկնանց Միութեան 50 անդամուհիները:

Ձախէն աջ.— Ա. Շարք նստած.— Համբարձում Մանոյեան, Նուպար Նալպանտեան, Յակոբ Պէրպատեան, Տէր Կարէն Քահանայ, Կարապետ Պէրպատեան, Եղուարդ Պապիկեան, Յակոբ Գլընեան: Բ. Շարք նստած.— Ասատուր Ամպոյեան, Մինաս Պողոսեան, Մերկերիոս Կարապետեան, Գըրիգոր Գրիգորեան, Յովհաննէս Ասլանեան, Մանուկ Բարիկեան: Գ. Շարք. կանգնած.— Ժիրայր Ահարոնեան, Արշալոյս Կուտուզեան, Փառանձեմ Կարապետեան, Մանուշակ Կարապետեան, Մերկերիոս Ահարոնեան, Վարդուհի Ամպոյեան, Սիրվարդ Պողոսեան, Շնորհիկ Պէրպատեան, Գրիգոր Գլընեան:

25-ԱԿԱՆ ՏՈՒԱՐ ՆՈՒԻՐԱԾ ԵՆ

Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պաղտոյեան (Գանգըրտէն) ի յիշատակ իրենց ծնողաց:

Տիար Տիգրան Ասատուրեան ի յիշատակ իր ծնողաց Մանուկ եւ Ալլաթուն Ասատուրեաններու:

Այրի Տիկին Սաթենիկ Սանդրագործեան (Գանգըրտէն) ի յիշատակ իր վաղամեակի որդւոյն:

Այրի Տիկին Մարիամ Պողոսեան (Գանգըրտէն) ի յիշատակ իր ամուսնոյն Ահարոն Պողոսեանի:

Տիար Ստեբան Մարգարեան ի յիշատակ իր ծնողաց:

Տիար Հրանդ Գասապեան ի յիշատակ իր հօր Յակոբ Գասապեանի:

Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աբրահամեան ի յիշատակ իրենց ծնողաց՝ Աբրահամ եւ Վարդուհի Աբրահամեաններու:

Տիար Մարտիրոս Տէր Կարապետեան եւ զաւակունք ի յիշատակ իրենց Տիկնոջ եւ մօր Գոհար Տէր Կարապետեանի:

Հայաստանեայց Եկեղեցոյ Երիտասարդաց Միութեան Անդամները:

Տիար Մկրտիչ Գաղանճեան ի յիշատակ իր Տիկնոջ Մարիամ Գաղանճեանի:

Տէր եւ Տիկին Պողոսեան ի յիշատակ իրենց ծնողաց:

Տէր եւ Տիկին Մարիաս եւ Մարիամ Մինասեան, ի յիշատակ իրենց ծնողաց, Գրիգոր եւ Խաչիսաթուն Մինասեաններու եւ Տէր եւ Տիկին Մատթէոս Տարկանեաններու:

Տէր եւ Տիկին Կարապետ Գրիգորեան:

Լորէնտի Ս. Խաչ Եկեղեցոյ Ծխական Խորհուրդ:

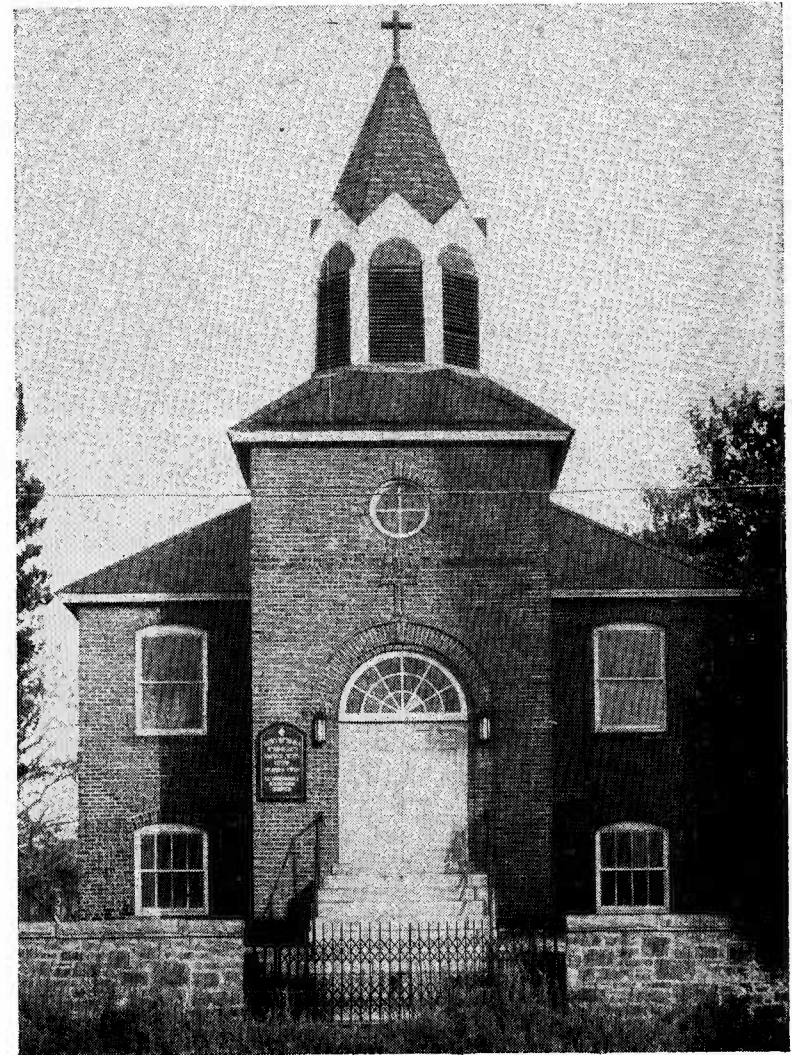
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Այսու մասնաւոր շնորհակալութիւն կը յաշտենեմք, Ամերիկահայոց Թեմի բարեխնամ Առաջնորդ Գեորգ Տէր Մամբրէ Սրբազան Արքեպիսկոպոս Գալփայեանին, որ Պատույ նախագահութիւնը ստանձնեց Եկեղեցւոյս Քառասնամեակի Տօնակատարութեան, Շիֆակոյի մէջ Լէյֆայտ Ֆոքս Էնկրէյվիկնկ Ընկերութեան Տէր Տիար Վօլթըր Վարդանին, եւ Պոսթոնի մէջ Գէմպրին Ֆոքս Էնկրէյվիկնկ Ընկերութեան Տէր Տիար Ովսիա Երամեանին, որոնք ազնուաբար եւ առանց վարձատրութեան գլխաւորապէս պատկերներուն Գրք-երը նուիրեցին եւ գրքոյկիս մեկեաններուն, Տօնակատարութեան Յանձնախումբի անդամներուն եւ բոլոր անոնց, որոնք գործեցին եւ յոգնեցան Եկեղեցւոյս 40-ամեակի Տօնակատարութիւնը յաջողութիւն մը դարձնելու համար :

ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱՆՈՒՄԲ

St. Vartanantz Armenian Church

200 Lawrence St., NEWTON, MASS.

ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԳԱՆՆԵՑ ՀԵՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻ
ԼՈՎԵՆ, ՄԷՍ.

Excerpts From The First Encyclical of Our Supreme Catholicos

“The entire nation of the Armenians is tied in on the right hand of St. Gregory and on Holy Etchmiadzin.”

Greetings of Christian love and patriarchal blessings to our beloved and faithful Armenian population.

Today, when we are starting our holy work, we depend on the mercy and help of God, on the faith and faithfulness of our people, and on the good will of the government of our homeland.

Here under the heaven of the land of the Armenians, the faith is alive. Our Savior and Comforter, Christ, is alive in the hearts of our faithful people. It is up to the church itself to reorganize its spiritual and mental powers to know how to make use of the good, legal, and practical opportunities that have come forth.

Now, from the Toly Temple where the Only Begotten has come down, we wish to invite everybody. Let us be alert, just and brave, and let us keep our Holy Church unshaken, intact and peaceful.

On the road of our task, our main endeavors will be to reorganize the Holy See, to rebuild our shrines, to raise the standards of our spiritual seminary, and to use our official periodical and printing press for comfort and education of our people. We wish to start a spiritual academy and to compile by-laws and a canon book for the Holy See and our church.

Filled with faith and hope, I urge the Armenian people to be faithful to the luminous faith of our fathers, to keep our mother language and culture. At the same time, we give patriarchal counsel to everyone to live with love and in unison in the Diaspora; to be law-abiding and faithful citizens to the local governments.

Spiritual primate fathers and brave pastors, with your anointed hands gather together and bind our people strongly to our holy traditions, and whatsoever you bind, let no foreign hand untie. Oh brave Armenian people, have faith in God; have faith in St. Gregory and Holy Etchmiadzin; have faith in St. Mesrop and brave Vartan; have faith in the motherland and pray that our rebuilt home should never, never again be destroyed and that food, light and song be always abundant under its roof.

May the grace of our Lord be with you all. Amen.

VASKEN I

Primate's Message

Rev. Fr. Garen Gdanian
President, Parish Council
St. Vartanantz Armenian Church
Lowell, Mass.

Dear Father Garen:

We are very happy to hear that you are preparing to celebrate the 40th Anniversary of your church. We have no doubt in our mind that at this festive occasion, the faithful people of your parish will realize the great role that the church has played in the organization and enlightening of your community and they will try harder to make it more glorious.

The Armenian Church, both in our fatherland and outside of it, has always helped our people to enlighten their spirit and to keep their national character. Of course this fact will be stressed on the day of the celebration, at the same time bringing in mind the memory of all those Armenians who 40 years ago built this church with all its facilities. Since that day, all the pastors, the Parish Councils, the Ladies Aid, the Choir, the ACYOA, the Armenian and Church Schools, have continued to work for its magnification using their mind, their abilities and their spirit, and it is for this kind of sacrifice that our beloved parish of Lowell continues to become one of the important parts of the whole diocese, a fact for which our parishoners should feel proud.

We wish by the Grace of God that this church in Lowell stay intact for the next forty years, always being for our people a source of spiritual, national and cultural inspiration.

We bless all of you from the bottom of our hearts and wish God to grant you love and light so that you may continue your good deeds.

Remain with fatherly greetings and blessings

MAMPRE ARCHBISHOP
Primate of Armenians of America

A Word from the Pastor

My Dear People:

If, on the one hand the preparation of this booklet forced me to hard work, however, on the other hand it made me very happy and rich at heart for by doing research work for almost six months, I have become more familiar with the past activities, with the sorrows and obstacles, with the successes and braveries of my people. And now that I have completed this work, I have the happy satisfaction of having done a difficult but helpful job.

Because of the fact that I have been ordained in Lowell and that Lowell became my first and only parish, because of the fact that I was married in Lowell with a girl who was born in Lowell, and because of the fact that I have established my home in Lowell, and finally because of the fact that I also have stayed in Lowell for more than eight years, I give myself the right to be considered a part of this community just as much as you are. I have loved this parish and love this parish in spite of its size, in spite of its limitations, and in spite of all the hardships which have presented themselves throughout the years. I love this parish because it has been mine for eight years and I have dedicated myself as its spiritual leader for a greater faith and welfare of the people entrusted for my safekeeping.

On the occasion of the feast of this 40th Anniversary, I do not see the necessity of giving to you any particular suggestions or advice. I believe that the children of the Armenian nation always and in all places have the virtue of automatically being the inheritors of

their parents. Forty years ago when about two hundred young men and women built this church, they built because they had learned from their forefathers the love of church and the love of nation, and because they were filled with faith. I believe that 200 young men and women of today will keep and defend this church which was built by their fathers. However, it is not enough to keep. One should also try to learn how to prosper besides keeping. The bank in which one puts his money besides keeping that money, has also the double duty of adding the interest of a sum of money. On this memorable occasion, my only wish and prayer is that during the next forty years, this treasure that we have now be increased and expanded.

With prayers,

FATHER GAREN

Lord, have mercy. Lord, have mercy. Lord, have mercy.

O Christ, Son of God, forbearing and compassionate, have pity, in thy love as our creator, open the souls of thy servants that are at rest, especially upon the souls of all thy servants who have rested under the shadow of the St. Vartanantz Armenian Church of Lowell. Be mindful of them in the great day of the coming of thy kingdom. Make them worthy of mercy, of expiation and forgiveness of sins. Reckon them and glorify them with the company of thy saints at thy right hand.

For thou art Lord and creator of all, judge of the living and of the dead. And to thee is befitting glory, dominion and honour, now and unto the ages of ages. Amen.

A Brief History of The St. Vartanantz Armenian Church

Lowell, Mass.

INTRODUCTION

Throughout the writing of this brief history, it has not been our intention to single out or otherwise praise any of the personalities or church affiliated organizations that have labored since the establishment of the St. Vartanantz Armenian Church in Lowell in 1916. In accordance with the spirit and method of historical reporting, we shall endeavor to memorialize achievements and realities consistent with the facts derived from official church records, and to gather cherished milestone in the history of our parish and to retrieve them from the possibility of oblivion.

No name, date, or computation has been included in this booklet that has not been selected from the official files of the church. We are fortunate that comprehensively recorded notes regarding the life of the church from its inception in Lowell to the present time were in the main available to us for the drafting of this history. Unfortunately, we shall not be able to portray the whole story of the church in as complete detail as we would like. There are two reasons for this, partly because of the scope and time limitations of this difficult task, and partly because of the incompleteness and at times the non-existence of records of certain periods. Perhaps ten years from now when the church is celebrating its fiftieth anniversary, it will be possible to write this history anew, with greater investment of time and research a more scholarly presentation will result.

CHURCH CONSTRUCTION

With the creation in 1910 of the Ladies' Aid Association, the

efforts of the Armenian-Americans in Lowell and vicinity toward the fulfillment of their dream for an Armenian Church in this area took on an organized shape. The pioneering spirit and zeal of the Ladies' Aid Association soon infused itself in the hearts and minds of their men-folk giving the latter enough encouragement to induce them to form in 1913 a Church Building Committee. Numerous campaigns and money-raising drives were initiated to herald a new religious life for the Armenians in greater Lowell. The deeds and individual valor of these many Christian men and women in working for the creation of their Church in Lowell have of course not been recorded. Their combined efforts resulted in the successful completion of their mission. On April 16, 1916 the construction of Lowell's St. Vartanantz Armenian Church was completed and consecrated on its present site at 60 Lawrence Street.

On March 23, 1913, seven men came together and donated \$100 each, and thus started the Campaign for the Building Fund of the Church, these men were: Margos Der Manuelian, Nazar Moushegian, Mgrdich Kazanjian, Donabed Kazanjian, Arakel Arakelian, Giragos Ichemelian and Soghomon Hagopian. Of these the first five became members of the Building Committee and worked until 1917 to collect money.

From 1913 to 1917, the contributions towards the Church Building Fund were shared by the following sources:

From Lowell's 193 Armenian Residents	\$2,285.75
From Near and Distant Communities	221.50
From the Ladies' Aid Association	1,010.00
From Consecration Day Collections	852.45
From Lowell's Non-Armenian Populase	273.55

TOTAL 4,673.25

Dues and Revenues from the Holy Sacraments	1,342.65
Mortgage	4,500.00

Total Sum on Deposit in the Bank in 1917	10,515.90
Complete Construction Expense	\$9,434.71
Ordinary Expenses from 1913 to 1917	1,041.64

TOTAL EXPENSES \$10,476.35

Therefore on January 15, 1917 the new parish council commenced the task of administering their new Church with only a few dollars in cash and a \$4,500.00 mortgage.

With the financial aspects of the campaign assured, the community purchased the land upon which the Church now rests. The subsequent blessing of the soil and the laying of the cornerstone of the new Church inspired the spiritual enthusiasm and monetary backing of most Lowell Armenians. They not only gave money, but they actually accelerated the construction by digging out with spade in hand the foundation for the new Church. These were crucial years. While many of their close relatives including brothers, sisters, parents, children, or wives — all Christians — were being unmercifully and horrendously massacred by the demoniacal Turk, here in far off Lowell their beloved ones were building a humble Church to the greater glory of Jesus Christ.

Finally on April 16, 1916 the Right Rev. Bishop Moushegh Seropian performed the ancient and impressive ritual of consecration in the midst of a large throng of thankful worshippers. The liturgy of the day was majestically administered by the Very Rev. Arsen Vartabed Vehouni, Primate of the North-American Diocese of the Armenian Church. The late Asadoor Babigian served as the God-Father and Sponsor for the newly consecrated Church.

In the chronological order of the construction of Armenian Churches in America, Lowell's Armenian Church is the third such Church in America. This is in contradistinction to other church edifices purchased outright from others by Armenians for their religious use. The first Armenian Church built in America was in Worcester, Mass. in 1891. The second was in Union City, New Jersey in 1907. Though the Providence, Rhode Island, Armenian Church was consecrated in 1914, it had been purchased by the Armenians from others. They were not the original owners.

In such manner, Lowell Armenians became the fourth out of forty parishes in the Diocese to have their own Church. This was accomplished notwithstanding their small numbers. This should be considered not only an honor but a testament to their religious faith and piety.

THE PARISH DISTRICT

From 1916 to 1931, the Lowell Parish, apart from the jurisdiction it carried over the towns constituted in the immediate neighborhood of Greater Lowell, further bore the weight of spiritual ministrations to the Armenians in all communities lying to the east, northeast, and southeast; such as Lawrence, Haverhill, Newburyport, Salem and Peabody, Massachusetts; Nashua, Manchester and Concord, New Hampshire; and Portland, Maine. In 1932, when the Lawrence Armenians built their own Church, Haverhill and other easterly parish sectors became a part of the new-Lawrence Parish, thereby reducing the area of the Lowell Parish to one-third its original size. In 1948 the St. Vartanantz Parish became further delimited by the annexation of the Salem and Peabody districts to the Boston Armenian Church and of Andover to the Lawrence Armenian Church.

In addition to Lowell proper, the Lowell Parish at the present time is composed of Nashua, Concord, Manchester and Pelham, New Hampshire; and the following towns located in its immediate vicinity: Billerica, Bedford, Chelmsford, Tyngsboro, Tewksbury and Dracut.

In the past, Lowell's Parish Councils were always obligated to respond to the spiritual needs of these outlying areas. Until 1931, Church services and Holy Badarak (Mass) were rendered in Portland, Maine and Newburyport, Mass., and other distant communities on numerous occasions. Nowadays, it is not common practice in the town areas. The Priest and deacons travel to those areas to administer the Sacraments as needed. Moreover, the Parish Priest performs the blessing of the out-lying homes once each year. The Parish Council makes its annual visitations to the out-lying homes and it accepts whatever contributions are offered.

PARISHIONERS

Perusal of the records reveal that during the past forty years there has not been an accurate census or listing of the total Armenian population in the community. In an article written, April, 1916

we read that those Armenians connected with the church numbered 300. In reading a report dated 1932 when the Lawrence District separated from the Lowell Parish, it is learned that from 5,000 to 6,000 Armenians resided in the jurisdiction of the Lawrence Church, there hardly remaining 1,000 Armenians in the St. Vartanantz Parish. (How reliable these figures are remains non-ascertainable). In 1938, there are ninety-five family addresses registered in the Church Directory. Today there are approximately two hundred family addresses in the Church Registry.

From material contained in the Church Chronicles the following table is listed to portray the demographic status of Armenian-Americans of the St. Vartanantz Parish.

Lowell Proper	423
Greater Lowell Towns	77
Nashua, New Hampshire	40
Manchester, New Hampshire	27
Concord, New Hampshire	40

TOTAL IN THE PARISH **607**

From a socio-cultural point of interest there are eighteen non-Armenians who have varying degrees of interest and activity in the affairs of the St. Vartanantz Church. There are also approximately fifty Protestant and Catholic Armenians in Greater Lowell. Finally, there are a handful of Armenians with no specific Church affiliations.

PASTORAL TENURES

The following chronology is a statement of all official appointments of clergy of St. Vartanantz Church from the date of consecration to the present time.

April, 1916 - January 1917 — Rev. Yeghishe Kalchinjian
(from Lawrence)

Feb., 1917 - April 1919 — Rev. David Avedisian

June 1919 - August 1919 — Very Rev. Ghevont Martoogessian

August 1919 - June 1920 — Rev. Yeghiazar Ashjian
 (from Lawrence)
July 1920 - March 1921
April 1921 - August 1922 — Very Rev. Hagop Mekhitarian
August 1922 - February — Very Rev. Khoren Lazarian
April 1924 - December 1925 — Rev. Kapriel Khachadoorian
Jan. 1926 - June 1926
June 1926 - January 1930 — Rev. Yeghishe Kasparian
March 1930 - August 1930 — Rev. Yeghiazar Ashjian (Temporary)
Sept. 1930 - Sept. 1932 — Very Rev. Ghevont Martoogessian
Sept. 1932 - December 1932 — Rev. Bedros Vartanian (Temporary)
Jan. 1933 - December 1933 — Rev. Hoosig Nakhnigian
Jan. 1934 - September 1934 — Rev. Bedros Vartanian, Rev. Yeghiazar Ashjian, Rev. Haroutune Toumayan and Rev. Hagop Mekjian (Alternates)
Sept. 1934 - April 1937 — Rev. Attig Dzotsigian
April 1937 - July 1937 — Reverends Vartanian and Kalchinjian (Alternates)
July 1937 - July 1938 — Rev. Arsen Torosian
August 1938 - September 1938
October 1938 - May 1938 — Rev. Khoren Mamigonian
June 1938 - August 1939 — Rev. Bedros Vartanian (Visiting)
October 1939 - June 1942 — Rev. Matteos Hekimian
July 1942 - November 1943 — Very Rev. Mesrob Semerjian (Temporary)
Dec. 1943 - April 1944 — Rev. Khoren Mamigonian (Temporary)
April 1944 - October 1944 — Very Rev. Terenig Poladian (Temporary)
Nov. 1944 - April 1947 — Rev. Matteos Hekimian
April 1947 - February 1948 — Rev. Hovhannes Kavookjian (From Lawrence)
Feb. 1948 - December 1948 — Deacon Sarkis Gdanian
January 1949 - to the present — Rev. Garen Gdanian

A glance at the foregoing list of clergy reveals that during the preceding forty years, more than thirty clergymen have served their

Lord through the St. Vartanantz Church. More than half of these clergy concurrently served the Lawrence area as well. With such divided efforts and service so thinly spread out, one can easily imagine how hampered the clergy were in their efforts to systematically organize the life of the parish. The above listing also demonstrates that the St. Vartanantz Church has been without a Pastor for only brief and infrequent periods. In 1918, the Parish raised \$220.00 to provide for the first-class transportation of a prospective clergyman from the (old country) but these plans were not effected for undisclosed reasons. In 1926, the Parish arranged for the Rev. Yeghishe Kasparian of France to enter America and to serve the Lowell Parish. In 1933 in similar manner, the Rev. Hoosig Nakhnigian was brought with his family from Bulgaria.

The Rev. Attig Dzotsigian deserves special mention for his universal endearment to this Parish. In 1934, with the unanimous vote of 67 active church members, he was elected Pastor and served his people diligently and patiently until his untimely death in 1937. Rev. Dzotsigian lived with his family in Lowell. His daughter served as organist. With his demise Lowell Armenians passed into a period of mourning for their departed shepherd. The Rev. Matteos Hekimian was among those Priests who served for the longer periods of time.

Spiritual comfort and blessings have been received by Lowell Parishioners from many eminent and erudite clergy, including the late beloved Karekin Catholicos of Cilicia, the Very Rev. Shahe Kasparian, Rt. Rev. Papken Guleserian, Rt. Rev. Tiran Nersoyan, Rt. Rev. Mampre Calfayan and all other Prelates of the North American Diocese of the Armenian Church.

Our Pastor

The Rev. Fr. Garen Gdanian, was born in Aleppo, Syria, on February 1, 1925, and christened Sarkis. He received his primary education in the local Armenian schools.

In 1938 he entered the seminary of the Armenian Patriarchate of Jerusalem. In 1944 he was graduated from the seminary, at which time he returned to Aleppo and taught for one year in a local Armenian School. In 1945 he entered the Theological Seminary of the Armenian Catholicate of Cilicia at Antelias, Lebanon. Two years later he was graduated from there.

By arrangement of His Eminence Archbishop Tiran Nersoyan, he came to the United States on September, 1947, and entered the Episcopal Theological School in Cambridge, Mass.

In 1948, he was ordained archdeacon by Archbishop Tiran and was sent to serve in the Church of St. Vartanantz as Deacon.

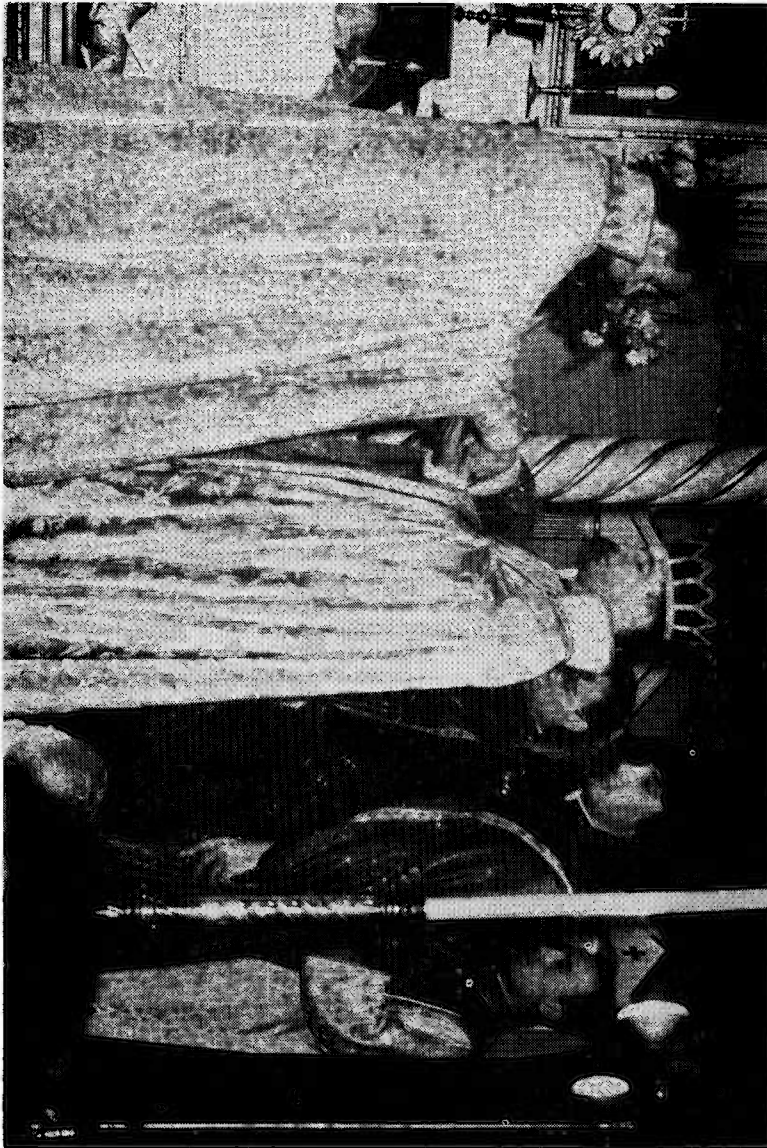
On December 19, 1948, Deacon Sarkis Gdanian was ordained to the priesthood by Archbishop Tiran, who renamed him Father Garen.

After his ordination Father Garen became Pastor of St. Vartanantz, where he has served continuously since then.

In 1950 Father Garen was graduated from the Episcopal Theological School, from which he received a Bachelor of Divinity degree.

From 1950 to 1951, Father Garen attended Harvard Divinity School as a full time special student.

Father Garen married Miss Zabelle Kludjian of Lowell, Mass., on August 27, 1951. Rev. and Mrs. Gdanian have a daughter, Arpy.

THE ORDINATION OF REV. FR. GAREN GDANIAN

Left to right.- The Most Rev. Archbishop Tiran Nersoyan, Rev. Fr. Garen Gdanian, Deacon Hagop Nersoyan, Rev. Fr. Torkom Manoogian, Rev. Fr. Shabe Altounian.

Der Garen has worked in this parish for more than eight years. He is the first priest who has worked in this parish for so many years without any interruption. This fact proves that he has been one of our beloved pastors. He has done all he can to strengthen the church since he became a pastor. He is modest and humble. He helps all the church organizations in order to make their work easy. For five years he has been publishing the "Leader" thus sending to our people and to our parishioners all the news about the church activities and at the same time writing a pastoral letter in it.

The most tedious and difficult part of the preparation of this booklet was given to the pastor. He worked hard and he studied all the church records, and in spite of the fact that they were disorganized, he succeeded in preparing this little booklet, something which we all appreciate.

We thank him on behalf of the 40th Anniversary Committee for the work he did and for the help that he gave us. We are sure that with this booklet, the little Armenian community of Lowell also will be able to have a small part in the history of the American diocese of Armenian Church.

I wish him and his wife and his little daughter good health and happy life and pray that he stay in this hard work of his forever and become a faithful guardian of the Armenian Church and a servant of the Catholicos, His Holiness Vasken I.

GARABED BARBADIAN

HIGHLIGHTS IN THE SURVEY OF SACRAMENTS

Exact figures of the number of Sacraments administered during the past forty years in the St. Vartanantz Church are not available due to incomplete recording. However, the following are fair approximations derived from the annals of vital statistics in the Church:

Baptismals	762
Marriages	228
Funerals	189

The first couple to have been married in the St. Vartanantz Church was Mergerios Garabedian and Nooritza Moushegian on June 25, 1916.

The first babies to be baptized were: Giragos Onanian, Maritza Parechanian, April 23, 1916.

The first person buried in this Church was, Abdal Onanian, May 1916.

ALTAR ATTENDANTS

At the most, the Church has never had more than four deacons at any one time. The usual number of altar attendants on a Sunday is two.

Mergereos Aharonian and Movses Mulkigian were ordained deacons on January 16, 1936 by the then Locum Tenens of the Diocese, the Rt. Rev. Mampre Calfayan. These two devout men of the parish have since been faithfully serving at the altar not only on the occasions of Holy Badarak, but for baptisms, wedding or funerals.

Until only a few years ago, Sahag Der Boghosian also served as deacon having received his Holy Order on April 1916.

Garabed Giragosian has assisted the Pastor from time to time at the Holy Altar as acting deacon even though he has not received his deaconate.

John Juknavorian, a twenty year old American born youth, was **training** in the role of deacon from 1953-1954. He was developing **admirably** as an altar assistant when, with his family, he took up **new** residence in California in 1954.

For the future of our Church, there is a vital need for young **men** of the parish to aspire to serve at the Holy Altar to replace or **assist** our elder deacons.

The Parish Council

As in other parishes of the Armenian Church, the most **responsible** and burdensome administrative work devolves on the Parish **Council** which is usually composed of seven to nine lay parishioners **with** the Pastor as President of the body. Some of their duties are **to obtain** and retain a Pastor to provide for the religious needs of **nearby** communities, to meet the financial demands of the parish, **to employ** a sexton, to oversee and assess the needs of the choir, to **manage** the Church library, to publish and distribute Church **announcements**, to organize festivities and socials, to arrange for the **physical** upkeep and renovations of the Church building, and to be **available** at all times for all various and sundry emergencies that **may** arise in connection with the businesslike administration of the **Church**. To give an example of how seriously parish council **members** have taken the work incumbent upon them, it is appropriate to **mention** here that during 1936 at the height of the great depression, **the** Parish Council members visited the homes of all parishioners **twenty-two** times in order to collect dues or other moneys for the **maintenance** of the Church.

Though it is considered to be an honor for one to be a Council **member**, the weight of office is so heavy that most are unwilling to **serve** more than a single term of two years. For this basic reason, **many** Council members have actually had to be drafted. Nonetheless **the** Church has always had a full complement of men in the Parish

Councils through the years. Each new group of Parish Councillors has, in its turn, had to face new problems presented by changes in parish membership, economic pressures such as occurred during the depression, and the need for extra funds during special improvements on the land or building, such as landscaping, grassing, or pointing up the Church walls.

A list of the Parish Councils is given in the corresponding Armenian section of this booklet. No names are listed for the years 1916-1922 due to the fact that either the records for those years were lost or never filed.

FINANCES

The primary responsibility of the Parish Council has always been the balancing of the Church budget. In difficult times, financial reverses were handled by making adjustments in the Pastor's salaries or by other means agreeable and consistent with the needs of the Parish.

Church income generally is realized through the following major sources: the Sunday Offertory, contributions for the receiving of the Sacraments, special Easter and Christmas donations, in lieu of flowers and other similar collections, proceed from social festivities, annual dues, and from visits to the homes of Parishioners in nearby towns as well as in Lowell.

The following comparative picture describes church income and expenses through the years listed.

YEAR	INCOME	EXPENSES
1921	\$1,888.00	\$1,756.00
1927	2,471.11	2,633.93
1935	1,764.29	1,819.89
1944	3,819.05	2,569.95
1954	6,618.19	5,640.67

1919, 81; 1925, 98; 1934, 99; 1935, 70; 1937, 44; 1942, 48; 1943, 50; 1955, 136.

As is true perhaps in other churches, there is no question here in Lowell but that the main areas of responsibility in church life have been shouldered by only a few men and women.

The fee for dues has always been at least that which the Diocesan Assembly has decreed for that year. There have been times when the parish council has raised the minimum to meet the exigency of the occasion. For example, in 1932 the fee was raised to \$10.00. In 1935, the head of each household was levied \$12.00. In the following year it was reduced to \$6.00 and later to \$3.00. To-day the minimum fee for dues is \$5.00.

Annual parish assemblies have been held regularly at least once each year during the course of which parish projects and needs were aired and resolved. The average number of members present at these assemblies during the past several years is about thirty.

The following is the total 1955 list for dues paying and active members of the St. Vartanantz Armenian Church:

**LIST OF THE ACTIVE MEMBERS OF THE
ST. VARTANANTZ ARMENIAN CHURCH FOR 1955**

Aharonian, Gerald	Aslanian, Hovhannes
Aharonian, Mergerios	Aslanian, Ohan
Aharonian, Marion	Aslanian, Sarkis
Aitken, Elizabeth	Aslanian, Zarouhi
Aitken, John	Balian, Mary
Akkasian, Samuel	Balian, Manoushag
Amboian, Assadour	Barbadian, Garabed
Amboian, Tourvanda	Barbadian, Hagop
Arabian, Sdepan	Barbadian, Mariam
Aprahamian, Garabed	Barbadian, Siranoush
Arguoyan, Khayajan	Barsorian, Alice
Asadourian, Haiganoush	Barsorian, Diane
Asadourian, Mihran	Barsorian, Elizabeth (Mrs.)
Asadourian, Takouhi	Barsorian, Mihran
Aslanian, Avak	Barsorian, Menas

— 111 —

JANUARY 1, 1956 — DECEMBER 31, 1955

EXPENSES		INCOME	
Pastor's Salary	\$3120.00	Membership Dues	\$ 571.00
Sexton	508.00	Offertories	1282.08
Choir Director	130.00	Vigil Lights	240.27
Oil	398.13	Funerals	175.00
Water	8.97	Marriages	115.00
Gas	19.71	Baptismals	162.00
Electricity	61.56	Christmas and Easter	
Diocesan Dues	360.00	Donations	1114.00
Pastor's Retirement	260.00	Ladies' Aid Association	400.00
Cleaning	25.23	Social Festivities	1193.38
Roof Repair	720.00	In Lieu of Flowers	729.00
Telephone	69.88	Hall Rentals	50.00
Stamps & Stationery	41.65	Petitions	136.50
Candles & Incense	181.85	Requiem Services	623.00
Pastor's Crown	28.00	Nearby Towns	308.00
Fans (2)	110.00	Lawrence	250.00
Vestment's Carrying Bag	69.10	Chicago	10.00
Flower Vase and		Lowell A.G.B.U.	100.00
'Mahs' Envelopes	28.85	Transfer Money	1781.15
Paid Publicity	26.50	Miscellaneous	110.43
Social Expenses	575.91	TOTAL INCOME	\$9350.84
Gifts	13.00		
Transportation	37.00		
Visitations	35.00		
Jerusalem Refugees	60.00		
Deacon Garo Papazian	30.00		
Altar Attendants	55.00		
Money Transferred	1781.15		
TOTAL EXPENSES	8754.49		

DUES PAYING MEMBERS

The following is a randomly selected, comparative representation of active or dues-paying members during the years listed:

Barsorian, William
Boghosian, Garabed
Boghosian, Gerald
Boghosian, Menas
Boyadjian, Garabed
Busdigian, Zador
Busdigian, Zvart
Dadian, Arisdakes
Dadian, Harry
Depoian, Anahid
Depoian, Yeranouhi
Der Boghosian, Aghavni
Der Boghosian, Sahag
Derderian, Khanemo
Derderian, Krikor
Der Garabedian, Antranig
Der Garabedian, Mardiros
Der Garabedian, Marion
Der Garabedian, Rose
Donabedian, Avedis
Donabedian, Donabed
Garabedian, Mergerios
Gdanian, Zabelle
Giragosian, Garabed
Giragosian, Irene
Giragosian, Julie
Goodsoozian, Arshaloys
Goodsoozian, Haig
Goodsoozian, Sahag
Goodsoozian, Siroun
Gureghian, Bessie
Gureghian, Hagop
Gureghian, Hovhannes
Hoshmatian, Harry
Hoshmatian, Sarkis
Jeknavorian, Abraham

Jeknavorian, Flora
Juknavorian, Altoon
Juknavorian, Azad
Juknavorian, Eli
Juknavorian, Giragos
Juknavorian, Richard
Juknavorian, Virginia
Kachanian, Bedros
Kazanjian, Donabed
Kazanjian, Mugrdich
Kazanjian, Sonny
Kazanjian, Sarkis
Kirkorian, Dirif
Kirkorian, Elizabeth
Kirkorian, Garabed
Kirkorian, Krikor
Kludjian, Beatrice
Kludjian, Eva
Kludjian, Krikor
Kludjian, Ovsanna
Kludjian, Zaven
Koltookian, Hagop
Koltookian, Sara
Kayajanian, Nelson
Krikorian, Elizabeth
Krikorian, Gregory
Krikorian, Mardiros
Krikorian, Paul
Krikorian, Mardiros
Loosigian, Ralph
Loosigian, Lucy
Manoian, Arakel
Manoian, Howard
Manoyan, George
Manoyan, Margaret
Manoogian, Shemavon

Manoogian, Siranoosh
Markarian, Assadour
Markarian, Hrant
Marzbanian, Khachig
Marzbanian, Horop
Morookian, Jessie
Morookian, John
Moushegian, Harry
Moushegian, Moushegh
Mousheghian, Nazar
Mugrdichian, Arakel
Mugrdichian, Varter
Mulkigian, Asdghig
Mulkigian, Margaret
Mulkigian, Melkiset
Mulkigian, Movses
Mulkigian, Tourvanda

Nalbandian, Noubar
Nazarian, Victor
Ohanian, Assadour
Onanian, Krikor
Parechanian, Hampartzoum
Parigian, Manoog
Parigian, Vahe
Parigian, Vartouhi
Peloian, Lucy
Peloian, Simon
Sarkisian, Sahag
Shabouian, Harry
Shakarian, Bedros
Simonian, Krikor
Simonian, Lousanoush
Stammas, Mary

DIOCESAN DELEGATES

We herewith give a compilation of the delegates to the annual diocesan assemblies of the Armenian Church in the years during which they served for the past forty years.

1913 — Margos Der Manuelian 1937 — Michael Nortratzian
1917 — Margos Der Manuelian 1941 — Michael Nortratzian
1921 — Garabed Giragosian 1945 — Michael Nortratzian
1925 — Margos Der Manuelian 1949 — Garabed Barbadian
1929 — Margos Der Manuelian 1953 — Garabed Barbadian
1933 — Michael Nortratzian

Garabed Giragosian

Garabed Barbadian

Singular mention should be made of the fact that the late Mr. Margos Der Manuelian, a very kind and dedicated member of the parish, presided a few times as Chairman of the Diocesan Assembly.

S E X T O N S

During the past forty years, the church has had fifteen sextons. For the lack of a sexton, there have been years when parish council members rotated without remuneration as sextons.

We wish to make special recognition to Mr. Sarkis Barsamian who had to withdraw from his duties as sexton because of encroaching blindness. We also wish to mention the late Mr. Khachadour Barbadian and Hovhannes Khachadourian who laboured for quite some time without remuneration and the late Mr. Moushegh Sarkisian who did janitorial work up to the very day of his demise.

The Church now employs as sexton an elderly man of Polish-American lineage.

Choir and Choir Master

Mr. Merger Aharonian has been the choirmaster for the longest period of time. We did not have a choirmaster from 1916 to 1925 although, in 1917, for a short time Professor Kalfayan took over this duty. Mr. Merger Aharonian served as choirmaster from 1926 to 1941, a period of approximately fifteen years, during which time he received no compensation, kept the boys and girls of the church together and taught them whatever he himself knew. Mr. Aharonian has not received formal training along these lines but by self education, knows the church songs as well as the priests do. In 1930, for a short time, Mr. Servantziantz taught the choir. From 1942 to 1943 by invitation of the Parish Council, Miss Anne Giragosian took over the duties of choirmaster, also without compensation. At that time, Miss Giragosian had just finished Teachers College and knew how to teach the choir the modern methods. From 1944 to 1947, the choirmaster was Miss Rose Aharonian who, together with her beautiful voice and what she had learned from her father, taught the choir also without compensation. In 1948, Mrs. Anne Allard (Giragosian) returned to the post of choirmaster, this time with compensation, and taught the boys and girls until 1953. During this period, Mrs. Allard did a splendid job teaching the choir the Yeg-

malian Liturgy in three parts. She also taught two or three girls how to conduct in her absence. Following this, for a short time, Mr. Reuben Gregorian and Miss Seranoosh Der Manuelian taught, but today's choir owes whatever they know entirely to Mrs. Anne Allard.

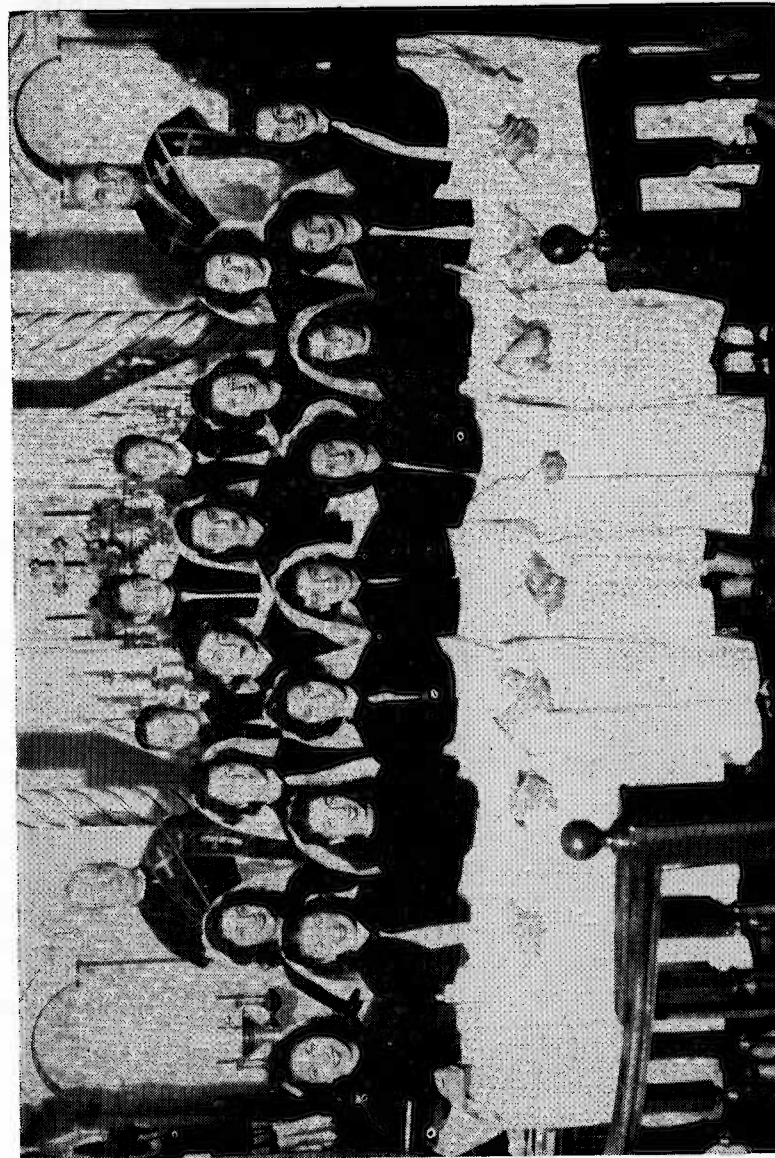
Our choir has always been rich in membership. The boys and girls besides singing in the church and learning how to sing, in the early days formed the only youth group of our church. They held affairs and gatherings and contributed financially to the church. Their project was the purchasing of an electric Hammond organ in 1945 which was valued at \$2000. Five hundred dollars of this money was donated by Mr. Walter Vartan of Chicago.

Of the early choir members from 1916 to 1941, who have been married, have grandchildren and are still living in Lowell, we can remember the following: Messrs. Garabed Boghosian, Harutune Der Mikaelian, Kachig Marzbanian, Garabed Barbadian, Hagop Barbadian, Mergereos Garabedian, Garabed Magarian, Eli Juknavorian, Sarkis Kazanjian, Mousheg Moushegian, Mesdames Hripseme Marzbanian, Bessie Gureghian, Rose Martakos. We do not mention the names of those who have passed away or gone to another city as they are too numerous to mention.

From 1941 to 1955, all those choir members who stopped singing in the choir because of marriage or some other reason are as follows: Messrs. Nelson Kayajanian, Azad Juknavorian, Manoog Shabouian, Carol Shabouian, Paul Krikorian, Sahag Sarkisian, Menas Boghosian, Gerald Aharonian, Howard Manoian, Mugurdich Manoian, Mugurdich Kazanjian, Sarkis Kazanjian, Krikor Aslanian, John Aslanian, Vahe Parigian, Sam Manoian, Albert Barsamian, Sam Goodsoozian; Mesdames Eva Boghosian, Libby Kayajanian, Seruhe Goodsoozian, Anahid Depoian, Seroon Parigian, Elizabeth Aitken, Mary Maimone, Anahid Malumian, Zabelle Gdanian, Angel Vartès, Rose Kludjian; Misses Elizabeth Kirkorian, Julia Shabouian, Violet Garabedian, Pansy Garabedian, Sylvia Barbadian, Queenie Boyajian, Mary Kachanian, Alice Kachanian, Violet Kachanian, Ann Ohanian, Rosalie Morookian, Beverley Peloian, Betty Kyajohnian.

We should remember here the name of Carnig Kazanjian who is a former Lowellian and who has quite a few times directed the choir

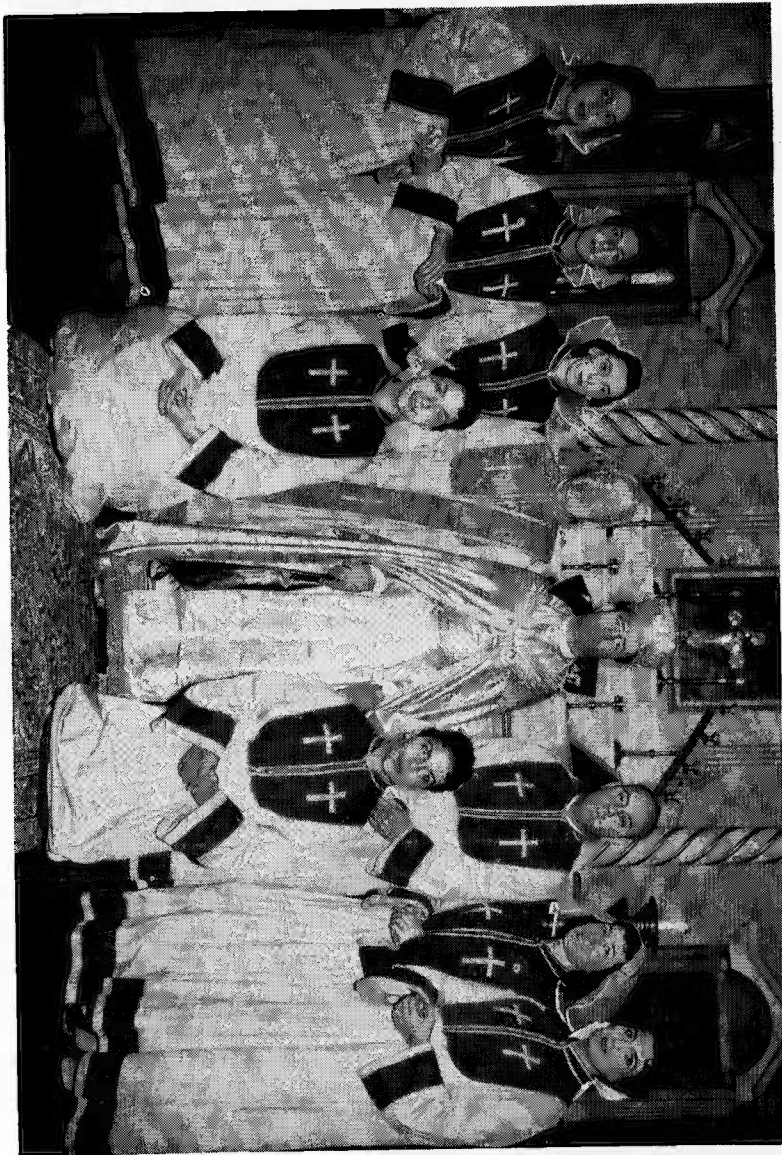
and added greatly to the music by his participation in the choir. We also should remember Anahid and Siranoosh Der Manuelian, sisters,

THE CHOIR IN 1946

PART OF THE PRESENT SENIOR CHOIR 1956

Kneeling: Sylvia Barbadian, Amy Torcomian. *Standing:* Rose Boghosian, Elizabeth Boghosian, Merger Aharonian, Father Garen, Hagop Guregian, Iren Giragosian, Alice Dossett.

who assisted in the betterment of the choir both by singing in the choir and forming a chorus in Lowell even after they resided outside of Lowell. With their efforts, concerts were given both in Lowell and Boston from 1946 to 1948. The chorus members still remember and sing the folk songs they learned from them.

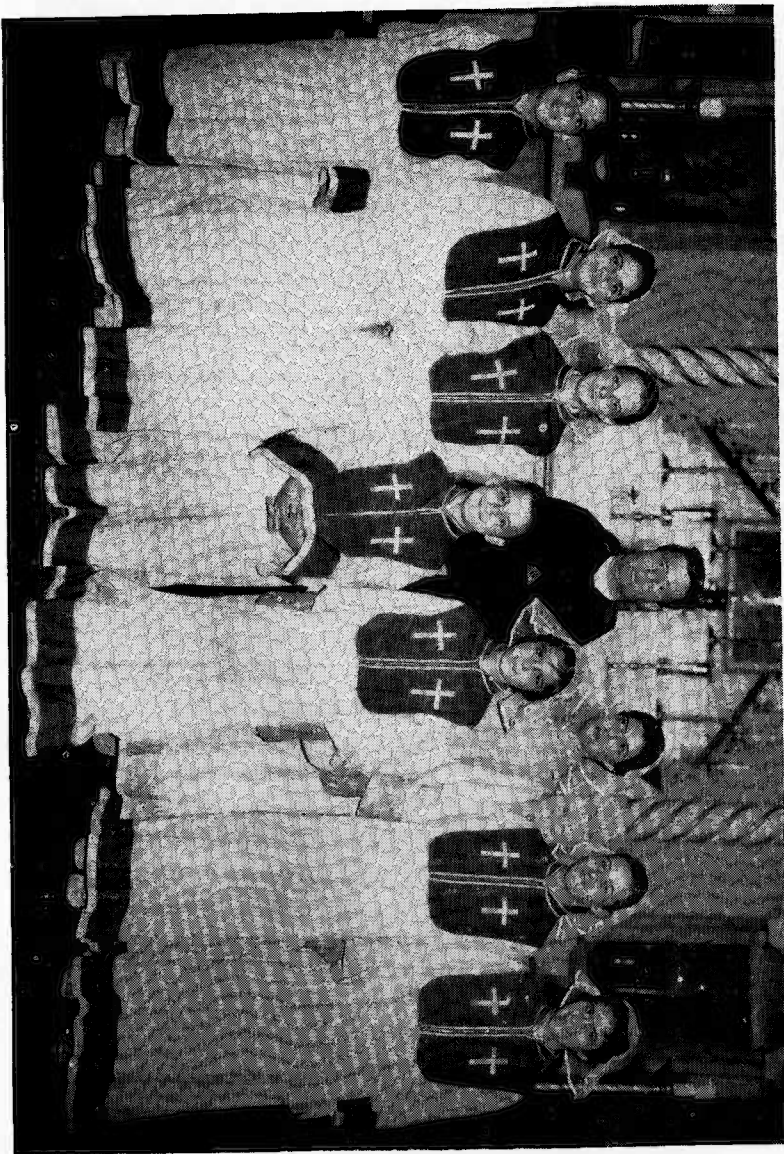
During the forty years of our church, the following girls have served as organists: From 1917 to 1924, Gulistan Krikorian; 1925 to 1933, Siranoosh Der Manuelian and Elizabeth Boyajian; 1934 to 1947 Libby Kazanjian and occasionally Sally Markarian and Ann Dzotsikian; 1948 to 1955, Sylvia Barbadian and Rose Amboian. During the past years our choir has lost its old glory. The cause of this may be attributed to the lack of a choirmaster who is willing to teach and direct every Sunday and the fact that many members have married and left. Today we have no choirmaster and the remaining members of the choir come and go and sing by themselves. Fortunately, all of them know how to sing and the lack of a choirmaster is not noticed too much. In order to help the situation the Parish Council has planned to start a Junior Choir. We have already approximately twelve children who are now learning the songs of the liturgy. Their teacher is Miss Arax Asadoorian who is a graduate of Boston Conservatory of Music and a teacher of piano. If this plan of the Parish Council succeeds, we will not have any worry for the future.

The names of the senior members of the choir are as follows: Messrs. Hagop Gureghian, Aram Juknavorian, Armen Kludjian, Gary Koltookian; Mesdames Elizabeth Boghosian, Alice Dossett; Misses Mary Aslanian, Rose Amboian, Rose Boghosian, Sylvia Barbadian, Mary Balian, Anne Argoyan, Irene Giragosian, Marguerite Kurkian, Anne Kludjian, Elizabeth Soojian, Amy Torcomian, Arax Asadoorian. The names of the Junior Choir members are as follows: Armen Juknavorian, John Dagdigian, Yedvart Menasian, Robert Nalbandian, Sandra Amboian, Lucille Loosigian, Carol Nalbandian, Adrienne Nalbandian, Sheryl Moushegian, Harriet Moushegian, Anne Paroyian, Mary Donabedian.

The Parish Council has always taken care of the choir. In 1945 they celebrated the 25th Anniversary of the Choir. In 1951 and 1952 special banquets were given in their honor and crosses were given

PART OF THE PRESENT JUNIOR CHOIR, 1956

Armen Jeknavorian, Sandra Amboian, Harriet Moushegian, Robert Nalbandian,
Faber Garen, Cheryl Moushegian, Arax Asadourian, Carol Nalbandian, Diane Paroyian.

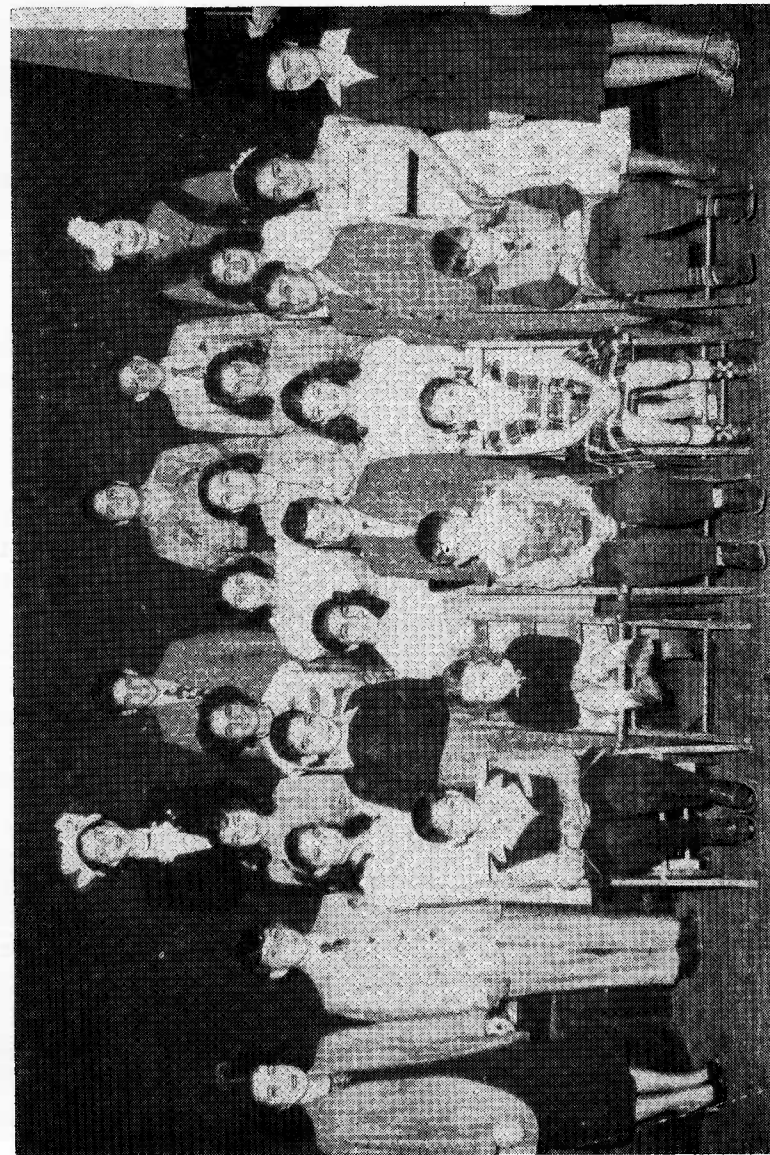
to them. In the beginning a plate was passed in church by the choir members every Sunday. In 1934 the Parish Council decided to have a plate only during the five tabernacles but recently they pass a plate only for Easter and Christmas. All of the needs are taken care of by the Parish Council. In 1948 the Ladies Aid bought 40 choir robes. Since 1948 the Lowell choir is a member of the Choir Association of the American diocese of the Armenian church. They have always paid their dues and sent delegates to the annual conventions. Mary Barsamian was the first delegate. Rosalie Marzbanian, Elizabeth Gureghian, Alice Torcomian, Anahid Kludjian, Amy Torcomian, Sylvia Barbadian have been succeeding delegates. The Lowell choir was very instrumental in starting the choir seminar which is now so famous.

CHURCH SCHOOL (SUNDAY SCHOOL)

The beginning of Church School goes as far back as 1927. Mrs. Mary Boyajian, Mrs. Siranoosh Barbadian and Mrs. Nouritza Garabedian were the founders and the teachers of that period which lasted until 1932. They say there were quite a few students at that time. We read in the church records that from 1935 to 1936 there was again Church School with forty students, and the teachers at this time were Alice Barsamian, Ogen Kazanjian and Elizabeth Garabedian. Church School reopened in 1947 with 25 members, and Gerald Aharonian was the reorganizer. From 1947 to 1949, the Church School was under the care of the ACYO. The teachers were Mrs. Ann Depoian, Mrs. Margaret Guyer, Miss Grace Barbadian, Miss Queenie Manoogian, Miss Elizabeth Kirkorian, and Miss Mary Manoogian. We should stress the fact that Church School was completely organized and put on a firm foundation in 1950. The care of the Church School has now been entrusted to the PTA which was organized primarily for this purpose in 1951. We now have more than fifty students. There are five different divisions and each student remains in each division for two years. Thus, if a 4-year old child enters the Church School, he or she graduates from it at the age of fourteen ready to enter the choir. From 1952 to 1955 we already have three graduates two of whom are choir members.

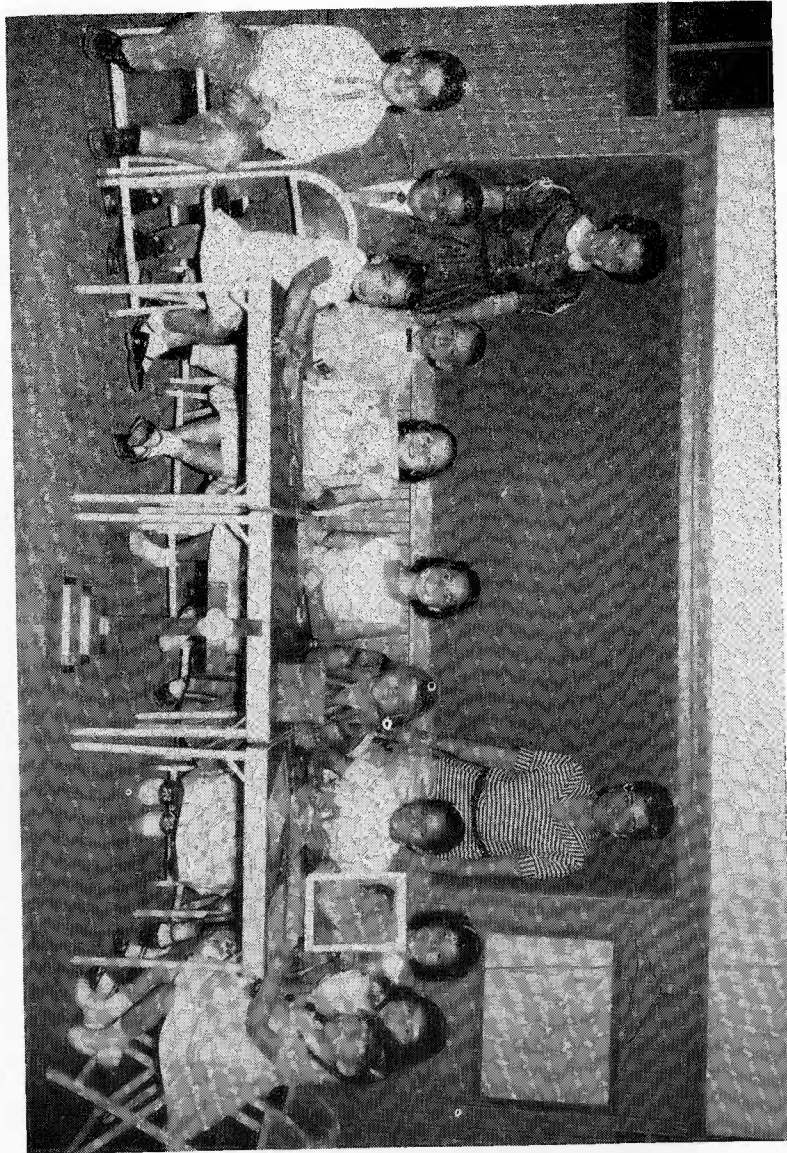
In order to give an idea of what is taught in the Church School, we give the following schedule:

- a. Primary Class — 4 to 5 year old children spend their time playing and learning children's stories of the Bible.
- b. Beginners Class — 6 to 7 year old children learn Hayr Mer, the Armenian words of the articles and vestments, and personalities of the Holy Bible.
- c. Junior Class — 8 to 9 year olds learn the 10 Commandments and the manner in which to use the Old Testament.
- d. Intermediate Class — 10 to 11 year old children learn the way to use the New Testament and the Armenian sacraments.
- e. Senior Class — 12 to 13 year old children learn history of the Armenian Church and the creed.

THE CHURCH CHOIR AND THE FACULTY IN 1948

ONE OF THE CLASSES FROM CHURCH SCHOOL 1955-56
 Teachers: Eva Boghoian, Beatrice Kludjian

The Church School books and supplies are bought from the Sunday contributions of the children. The Church School begins in October and ends on Children's Day in June, during which time they have affairs and gatherings. In November, on Thanksgiving, they collect food and donate this to the orphans in the city. On St. Vartan's Day, they stay away from public schools and gather together in the church hall to celebrate the Armenian Holy Day. On Easter, they present an Easter play or motion picture to the public. On Children's Day is their annual Hantes.

Following is list of the 1950-1955 teachers:

1950 Zabelle Kludjian Superintendent Anahid Barsorian Arpy Kludjian Julia Giragosian 1951 Zabelle Kludjian Superintendent Anahid Barsorian Arpy Kludjian Julia Giragosian Beverly Barsorian Anne Ohanian 1952 Yeretzkin Zabelle Gdanian Superintendent Anahid Barsorian Arpy Kludjian Beverly Barsorian Beatrice Kludjian Anne Ohanian Rose Manoogian	1953 Arpy Kludjian Superintendent Anahid Barsorian Beverly Barsorian Beatrice Kludjian Rose Manoogian Anne Ohanian Beverly Peloian Mrs. Ann Depoian 1954 Beatrice Kludjian Superintendent Anahid Barsorian Beverly Barsorian Rose Manoogian Yeretzkin Zabelle Gdanian Beverly Peloian Arpy Kludjian 1955 Yeretzkin Zabelle Gdanian Superintendent Rosalie Morokian

Diane Barsorian, Agnes Manoogian, Grace Barbadian, Beatrice Kludjian,
Beverly Peloian, Beverly Barsorian, Isabelle Gdanian

Anahid Barsorian
Beverly Barsorian
Beatrice Kludjian
Rose Manoogian
Beverly Peloian

Stella Martakos
Grace Barbadian
Mrs. Eva Boghosian
Mrs. Anne Depoian
Mrs. Betty Dagdigian

The list of all children who attended Church School 1955 to 1956 is as follows:

SENIORS

Stella Martakos
Richard Akkasian
Dennis Kazanjian
Michael Donabedian
Joseph Daghdigian
Marlene Parigian

INTERMEDIATES

Sandra Amboian
Lucille Loosigian
Diane Paroyian
Armen Jeknavorian
John Daghdigian
Harriet Moushegian
Rachel Nicholson
Carol Nalbandian
Sandra Der Garabedian
Rose Parigian

PRIMARY I

Mary Donabedian
Cynthia Parigian
Gary Boghosian
Adrienne Nalbandian
Cheryl Moushegian
Mary Jones
Sandra Nazarian
Mary Gail Kayajanian
Barbara Der Garabedian
Catherine Guyer

PRIMARY II

Richard Juknavorian
Mark Juknavorian
Howard Manoian
Denise Kludjian
Robert Nalbandian
Michael Guyer
Dorothy Parigian
Allen Arakelian
John Thomas Jones
Ara Jeknavorian
Diane Arakelian
Harry Boghigian
James Sahagian

BEGINNERS

Linda Juknavorian
Joyce Kayajanian
Dennis Paroyian
Dana Boyadjian
Steven Depoian
Kevin Loosigian
Tony Der Garabedian
Gregory Boghigian
Darlene Nazarian
George Jones
Nona Juknavorian
Arpy Seran Gdanian
Nicholson Veronica

We wish to mention here that the teachers of the Church School do all they can to have the students attend the classes and learn whatever they are taught. This is why they keep records and there is an award system. In 1955 to 1956 the following students won prizes because of perfect attendance: Stella Martakos, 6 consecutive years; Richard Akkasian, 5 consecutive years; Dennis Kazanjian, 4 consecutive years; Sandra Amboian, 4 consecutive years; Mary Gale Kayajanian, Richard Juknavorian and Markar Juknavorian, 2 consecutive years each.

YOUTH

We should stress the fact here that all those Armenians who now have white hair, trembling hands, or who have passed away, used to be young and church-loving Armenian boys and girls in 1916 when they built the St. Vartanantz Armenian Church. From 1920 to 1925, these young boys and girls were married and raised children. From 1936 to 1946, the first American-born Armenian generation reached adulthood and we read that they gathered around the church for meetings, social affairs, and took part in the social life of our church. Today, in 1956, the majority of first American born generation has already married and are raising children. However, the oldest of the second generation is only ten years old as yet; we cannot call them the youth of the church. They are still children and we are happy that most of them fill our church school. The duties and the honor of being the young generation still belongs to the first-born American generation. Will they fulfill all the hopes and expectations that are given to them? Will they fulfill their duties? These are questions asked by all the old or aged members of our community.

We have mentioned elsewhere in this book that the number of Armenians who belong to the Lowell church are 500. In studying this figure, we have found that 185 of them were born in the old country, 195 were born in America and are over 18 years of age, and the remaining 120 are either children or are still attending public schools.

ARMENIAN CHURCH YOUTH ORGANIZATION OF AMERICA

The Lowell Chapter of the A.C.Y.O.A. was formed in 1947 by the Rt. Rev. Archbishop Tiran Nersoyan. The charter members are the following: Nelson Kayajanian, Violet Garabedian, Elizabeth Barbadian, Elizabeth Guregian, Grace Barbadian, Gerald Aharonian, Mary Kirkorian, Mary Barsamian and Pansy Garabedian. During the nine years of this organization, the following comprised The Chairman, the Secretary and the Treasurer of the Executive Committees.

1947 — 32 members

Gerald Aharonian
Violet Garabedian
Alice Torcomian

1948

Mary Barsamian
Grace Barbadian
Mary Kirkorian

1949

Satenig Onanian
Elizabeth Gureghian
Annette Torcomian

1950 — 24 members

Elizabeth Barbadian
Mary Arakelian
Irene Giragosian

1951 — 30 members

Rosalie Marzbanian

Rose Boghosian

Irene Giragosian

1952 — 22 members

Gerald Aharonian
Mary Arslanian
Alice Torcomian

1953

Gerald Aharonian
Mary Aslanian
Alice Torcomian

1954 — 25 members

John Morookian
Violet Garabedian
Grace Barbadian

1955 — 27 members

Anthony Der Garabedian
Violet Garabedian
Pansy Garabedian

The active members as of 1955 are:

John Aitken
Betty Aitken
Gerald Aharonian
Rose Amboian
Mary Aslanian
Queenie Boyadjian
Grace Barbadian
Sylvia Barbadian

Rose Boghosian
Elizabeth Boghosian
Violet Garabedian
Patricia Garabedian
Fred Garabedian
Anthony Der Garabedian
Marion Der Garabedian
Rose Der Garabedian

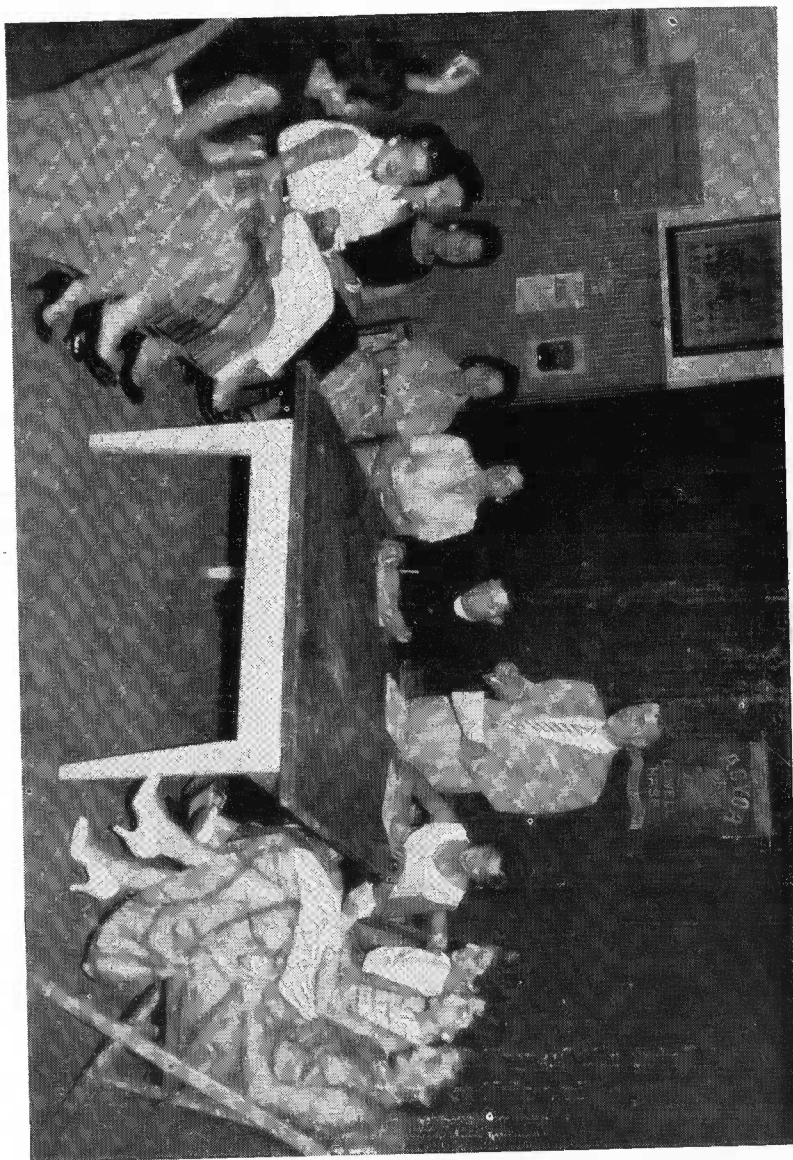
Left to right, seated: Sylvia Barbadian, Gerald Aharonian, Violet Garabedian, Elizabeth Kirkorian, John Aitken, Father Garen, Anthony Der Garabedian, Grace Barbadian, Irene Giragosian, Amy Torcomian, Betty Aitken, Rose Der Garabedian, Alice Dossett, Rose Amboian, James Dossett, Fred Garabedian, Pat Garabedian, Mary Aslanian, Rose Boghosian, Queenie Boyadjian, Gary Koltookian.

Idabelle Gdanian
 Irene Giragosian
 Diane Kludjian
 Beatrice Kludjian
 Gary Koltookian
 Amy Torcomian

Alice Dossett
 James Dossett
 John Morookian
 Jesse Morookian
 Paul Krikorian

The A.C.Y.O.A. meets once a month and has two annual affairs, the anniversary hantes in May and a fall hantes. In order to assist the church, they donate whatever is collected at the anniversary hantes by the burning of the candles to the church. Thus, since 1947 they have bought a piano, a loud speaker system, a pair of candelabra, and two pieces of oriental rugs. As mentioned, they took care of the Church School from 1947 to 1950. They have helped clean the church on various feast days, they have been Parish Council members, and they have helped the Parish Council or at other church affairs. Eight of them sing in the choir. Their primary purpose is to be loyal citizens and loyal members of the Armenian church, to learn and keep its traditions and cannons. The ACYO members in this diocese number 1000. The Lowell chapter sends delegates to the annual conventions and gives its taxes to the Central Council faithfully. Gerald Aharonian has served on the Central Council for three years. The delegates from Lowell have been Gerald Aharonian, Rosalie Marzbanian, Irene Giragosian, John Morookian and Queenie Boyajian.

Queente Boyadjian, Grace Barbadian, Mary Aslanian, Rose Amboian, Rose Boghosian, Isabelle Gdanian, Father Garen, John Aitken, Pat Garabedian, Sylvia Barbadian, Violet Garabedian, Rose Der Garabedian.

Ladies Aid Society

The Ladies Aid Society was organized much before the church was built. In 1906 the Lowell Armenian ladies had formed an orphan-aiding society. Both Lousavorchagan and Protestant ladies were members of this association and they aided six Armenian orphans in Cilicia. A few years later, the Lousavorchagan ladies of this association, together with the other Lousavorchagan ladies outside of the association, thought that they should do something else besides helping orphans of the old country. In those days, because of the lack of an Armenian church, all the Armenian church services and sacraments took place in an Episcopal church either by an Armenian or a non-Armenian clergyman. The Lousavorchagan ladies thought that an end should be put to this and the Armenians of Lowell should have their own church and their own clergyman. This is why they gathered together on October 10, 1910 at the home of Mrs. Soghme Markarian at 118 Lawrence Street. There, they laid the foundation of the Ladies Aid Society, having the sole purpose of building an Armenian church. All those who attended this first meeting were the founders of Ladies Aid Society and are as follows: Martha Terzian, Mary Krikorian, Kanem Echmalian, Perooz Babigian, Victoria Gorgodian, Sarah Hagopian, Sarah Barsorian, Mary Arakelian, Vartanoosh Krikorian, Khoranoosh Bedoian, Mary Kazanjian, Pelemetza Kazanjian, Yeghsa Kazanjian, Eya Tarpinian, Alkatoon Asadoorian, Zaruhi Der Manuelian, Yughaper Der Garabedian, Nevart Goshgarian, Zevart Choolhagian, Soghig Krekorian, Mary Kalashian, Elizabeth Der Abrahamian, Elizabeth Markarian, Anna Markarian, Varteg Moushegian, Toorvanda Parechanian and Vartuhi Onanian.

The first executive body of the Ladies Aid Society was as follows Martha Terzian, Pelemetza Kazanjian, Perooz Babigian, Victoria Gorgodian and Sarah Hagopian.

The Ladies Aid had its first affair in February 1911. Archbishop Mousheg Seropian was present at this affair. When the church was built in 1916, the Ladies Aid did not stop its functions. On the contrary, they began to enlist more members and help the

church. During the ensuing forty years, the Ladies Aid has accomplished the following: Purchased the church pews and the chairs; rebuilt the kitchen and stage; installed the electric lights; paid the mortgage of the church for several years; converted the church heat from coal to oil; bought the choir robes; and took care of the Armenian school until recently. They have covered the altar and the chancels with rugs and covered the church floor with tile, and for several years they took care of the heating expenses of the church. The Ladies Aid is the only association which gives all of its income to the church

The Ladies Aid has its own membership and monthly meetings. Members pay \$3.00 dues yearly. They have an executive committee. In the past, they have had more than one affair during the year but now they have only one affair which is the annual Lenten Koofta party. More than 200 people attend this affair and about \$350 net profit is made. The number of 1955 dues-paying members is 55. Although five have passed away, their dues are still being paid by their survivors and one of them is a life-long member. See the list of members in the Armenian section. See also the list of executive members in Armenian.

ARMENIAN SCHOOL

The Armenian School is as old as the church itself. The Armenian School has been taken care of by the Ladies Aid almost always. At times, the Lowell Armenian Educational societies have helped but since 1952 the PTA has been taking care of it and the students have always paid a token fee. The Parish Council has never aided the school monetarily but they have always selected or approved the teacher. Unfortunately, we do not have the complete list of the teachers, but following is a partial list:

- 1918 - 1920 Mrs. Elizabeth Arakelian
- 1920 - 1925 Rev. Fr. Ghevont Martoogesian
- 1925 Miss Rose Donegian, Lowell
- 1926 - 1930 Rev. Fr. Elisha Kasparian
- 1930 - 1932 Mrs. Armenuhi Tookmanian, Lowell

ONE OF THE CLASSES FROM ARMENIAN SCHOOL 1955-56

Michael Donabedian, Father Garen, Richard Akkasian, Adrienne Nalbadian, Mary Donabedian.

1933 Fr. Hoosig Nakhnegian
1935 - 1938 Mrs. Arshalous Nooregian, Lawrence
1939 on Mrs. Servart Mihranian, Lawrence
1948 - 1950 Mr. Emanuel Geukjian
1950 to present Rev. Garen Gdanian

In 1925 the number of students was 75: in 1935, there were 55 students, 1942 - 27 students, 1948 - 30 students, 1955 - 16 students. It is impossible for us to give the names of all those who have attended the Armenian School in the past forty years and we feel there is no necessity for it as almost every Armenian who was born here attended it. Those attending Armenian School in 1955 were: Richard Akassian, Sandra Amboian, Carol Nalbandian, Armen Jeknavorian, Michael Donabedian, Micheal Casey, Joanne Miller, Katherine Guyer, Linda Astorian, Adrienne Nalbandian, Gary Boghosian, Mary Donabedian, John Aitken, James Dossett, Arax Asadoorian, Anahid Kludjian.

The Armenian School is open only four hours a week, begins and ends with the public schools. The annual budget is \$300. Each student pays \$10 a year. At the end of each year, a hantess is given but the Armenian students make recitations at other affairs also. Although the Armenian School is not as glorious today as it was, it has done its work during the past forty years. Whatever the American-born generation knows in writing, speaking or reading in Armenian it owes to the existence of the Armenian School. All those parents who had sons in the war or who have sons living outside the city can happily and proudly testify how they received letters almost every week written in Armenian.

PART OF P. T. A. MEMBERS, 1956

PARENTS-TEACHERS ASSOCIATION

On December 4, 1951 about fifteen young mothers and five Church School teachers held a meeting in the church hall by the invitation of the Parish Council and formed the Parents-Teachers Association, its sole purpose being to take care of the church school financially and help the children to have a social life on feast days. In 1952 this association assumed the added responsibility of taking care of the Armenian School financially. In the beginning only those mothers who had children in the Church School could be members of this Association but now any mother may become a member. The number of active members in the P.T.A. is 32, as follows: Goldie Akkasian, Theresa Amboian, Mary Arakelian, Alice Barsorian, Eva Boghosian, Rose Boyajian, Betty Dagdigian, Anne Depoian, Queenie Donabedian, Zabelle Gdanian, Margaret Guyer, Flora Juknavorian, Veronica Jones, Lucy Juknavorian, Virginia Juknavorian, Helen Kazanjian, Margy Kazanjian, Libby Kayajanian, Rose Kludjian, Marguerite Krikorian, Lucy Loosigian, Rose Manoian, Miss Agnes Manoogian, Rose Martakos, Julie Moushegian, Louise Nalbandian, Alice Nazarian, Seroon Parigian, Dora Paroyian, Lucy Pelioian, Jessie Morookian, and Betty Aitken.

The P.T.A. holds monthly meetings except in July and August at the homes of its members on the first Tuesday of each month. The annual election meeting is held in June in a restaurant. P.T.A. has an annual affair called Pot Luck Dinner. It has also given a Square Dance, a card party, and presented a motion picture in addition to helping the church financially. During the past five years, it has bought a blackboard, 4 tables and 16 chairs, and renovated the lavatories of the church. They put new curtains on the stage, paid expenses of the teachers to the annual Church School Conference, gave Hallowe'en parties and communion breakfasts. P.T.A. has also always helped in the Ladies Aid affairs and Parish Council affairs. Three members are substitute teachers in the Church School. This year the P.T.A. prepared decorative memorial plates to celebrate both their 5th anniversary and the 40th anniversary of the church. The Chairman, the Secretary and the Treasurer of the Executive Committees are as follows:

1951-1952

Betty Dagdigian
Eva Boghosian
Alice Barsorian

1952-1953

Rose Martakos
Alice Nazarian
Alice Barsorian

1953-1954

Betty Dagdigian
Goldie Akkasian
Alice Barsorian

1954-1955

Rose Martakos
Rose Kludjian
Anne Depoian

1955-1956

Helen Kazanjian
Veronica Jones
Mary Arakelian

1956-1957

Zabelle Gdanian
Flora Juknavorian
Marguerite Krikorian

CHURCH MORTGAGE

The Church Mortgage of \$4,500.00, originally obtained in 1916, was finally liquidated at a "mortgage burning" ceremony in the church hall on May 24, 1942 under the presidency of the late beloved Karekin Catholicos Hovsepian of Antelias who at that time was the diocesan Prelate. The committee for this banquet consisted of: Hagop Kludjian, Chairman; Mergereos Aharonian, Secretary; Garabed Mulkigian, Treasurer; Hovhannes Guregian and Sarkis Aslanian.

CHURCH CONSTRUCTION

During the past forty years there have been no fundamental architectural changes in the basic plan of the church. Our church edifice is not a large, ponderous building, reflecting either a large or wealthy parish. Each visitor has remarked how small, compact, and humble a church it is. It is 92 feet in length and 31 feet wide. There is a seating capacity for 200 in the church proper. There is one main altar flanked by two side rooms which respectively serve as vestry and store room for holy articles. The church hall accommodates a seating capacity of two hundred. At the front end of the hall is a small theatrical stage to the left of which is the kitchen, and to the right the boiler room. The lavatory is beneath the church

entrance. The church is surrounded by a three foot wide cement walk and a neat plot of grass that is circumscribed by a chain link fence. The front of the church has a raised effect with a five foot granite wall. The residential area around the church was formerly the geographical center of the Armenian community. Now there are hardly a few Armenian families remaining in the area.

The church has no rectory or special room for the Sunday School. Neither are there other practical or servicable facilities for the entertainment of guest and for small meeting. Until recently, the church has been most of the time under comparatively heavy debt, and the parish was in no position to enlarge upon the basic structure.

Nonetheless, numerous suggestions have been advanced through the years for the improvement of the church. In 1924, the parish borrowed \$1,000.00 to reinforce and strenghten the walls. In 1930, there was some wish to purchase the building now known as the Miksza Funeral Home, but the parish could not afford such an expansion at that time. In 1932, the two windows near the altar were converted into two small but very decorative niches. In 1935, the landscape was beautified with trees and in succeeding years the cement patio was added around the church and the ceiling was renewed. Later the interior and exterior of the church were painted. Under the financial assistance of the Ladies' Aid Association, the heating plant was converted to oil in 1945. In 1948, the plot of land across from the church was purchased and the same year the floor of the church proper was completely tiled with its present covering. In 1949, the chancels were covered with scarlet rugs, the kitchen was re-furbished with new appliances, the present choir robes were designed and purchased, and a small closet was carpentered to the rear of the church hall for the safekeeping of the robes and Sunday School supplies. In 1955, the entire roof of the church was repaired and leak-proofed.

In conformity with its simple architectural design, the church has preserved its simplicity by the absence of decorative effects and ornate embellishments. All the necessary needs of the church have always been filled by the faithful providing the Pastor and Church

with ample vestments, candelabra, multi-purpose crufixes, ostensorium, lamps, etc.

Though the minimum needs of the church have been provided for, we still have much need for the addition of articles of beauty and adornment in the House of Our Lord, such as colored windows depicting Holy scenes. Perhaps this added improvement and beautification can be realized with individual families donating a window in memory of their beloved departed ones.

THE BUILDING FUND AND ANNUAL BAZAAR

In 1948, interest was expressed regarding changes and improvements in the church building. At a parish wide assembly, it was decided to set up a committee and to raise \$10,000.00 toward this end. A committee was selected and in November 1949, a three day bazaar was held launching the campaign. Enthusiasm among the parishioners was rife and the financial success of this event exceeded their most exaggerated expectations. With hard work and wise planning, similar bazaars were held for the next four years and more than \$12,000.00 were collected. The main source of this money was realized from the annual add and program books in which more than three hundred fifty greater Lowell and vicinity business men had placed ads.

The foregoing sum was added to the trust fund and the annual bazaars were discontinued and the building fund committee dissolved. There are plans already in process to re-inject the idea of a building drive. Those who worked selflessly on the Committee for five years are as follows:

Messrs Garabed Barbadian, Khachig Marzbanian, Garabed Kholtookian, Krikor Aslanian, Hagop Gureghian, Gerald Boghosian, Paul Krikorian, Menas Barsorian, Garabed Giragosian, Gerald Aharonian, Azad Juknavorian, Gregory Krikorian, Hagop Kludjian, Zaven Kludjian, Giragos Juknavorian, Anthony Der Garabedian, Samuel Akkasian, Michael Nortratizian, Mergereos Aharonian, Nubar Nalbandian and Krikor Sarkisian. Mesdames: Hripsime Marzbanian, Mabel Depoian, Goldie Akkasian, Helen Kazanjian, Alice Barsorian, Anne

Allard, Margaret Guyer, Toorvanda Miller, Arshaloos Goodsoozian, Rose Martakos, Bessie Gureghian. Misses: Julia Giragosian, Irene Giragosian, Patricia Giragosian, Elizabeth Guregian, Rosalie Marzbanian, Isabel Kludjian, Mary Aslanian, Mary Arakelian, Sirvart Bogosian, Anna Mgrditchian, Rose Juknavorian, Elizabeth Barbadian, Mary Balian, Anahid Barsorian, Antoinette Kassabian (Manchester, N. H.), Mary Simonian, Elizabeth Kirkorian, Araxie Kludjian and Margaret Kerkian.

Of the foregoing members of the committee, some served continuously for five years and others anywhere from one to four years. The various church auxiliaries also aided this committee in divers ways. This committee worked under the presiding leadership of the Pastor, Rev. Garen Gdanian, who encouraged the constituents in their efforts on behalf of the building fund.

ARMENIAN COMMUNITY CENTER ASSOCIATION

In 1954, this Association was formed and the first executive body was elected on October 20, 1954 consisting of:

George Kludjian, President
Asadoor Amboian, Vice-President
Gerald Aharonian, Secretary
Edward Babigian, Treasurer
John Aitken
John Morookian
James Kludjian
Gregory Krikorian
Mugurdich Juknavorian

The purpose of this Association is to build a community center for the youth of the Armenians of Lowell. Their first affair was held on February 6, 1955 with the Primate in attendance, and more than 200 people were present. At that time, more than 60 people became members and pledged to donate \$12,000 for the cause within the following five years. The second affair of the Association was given in November 1955 and a program book was printed for this occasion. This Association has \$1,688 as of January 21, 1956.

PUBLICATION OF THE CHURCH BULLETIN

The St. Vartanantz Armenian Church has a monthly publication entitled ARACHNORT (LEADER). The first issue was published in January 1950 and the Leader has been uninterruptedly mimeographed and distributed each month since then. At first it contained two pages. Today it has four large pages that reflect the increased work and activity in the Parish.

The paper has both English and Armenian sections with the former edited by John Aitken and the latter by the Rev. Garen Gdanian. In the past, the English editing has been done first by Miss Rosalie Marzbanian and later by Anna Mgrditchian. Typing and mimeographing activities are conducted in the Pastor's study. The monthly pertains to religious and parish news, carries pastoral messages, and keeps the parish up to date on Diocesan developments.

The operating expenses of the Leader have been always closed by voluntary contributions in lieu of a flat subscription rate. Because of this, the Leader has not been a financial responsibility to any specific church affiliated organization. Indeed the Leader has been a means through which publicity and advertisements of all church organizations have reached the public without charge. Three hundred copies are mimeographed and distributed monthly and during the past few years ten business men have inserted announcements in the Leader. With their donations, miscellaneous printing material and accessories have been purchased to expedite the printing process.

The Rev. Father Garen Gdanian has a complete collection of all issues since the Leader first came to light. The views, opinions, and news-coverage in these issues can provide the future historian with a rich source for research into the life of the Church during these years.

SOCIAL AND CULTURAL ACTIVITIES

St. Vartanantz Church has served not only as a center for religious expression but has fulfilled the centuries long role of the Armenian Church in binding the Armenians together into a distinct

socio-cultural group. During the past forty years social and cultural activities have been an intrinsic part of our church life. The parish councils and affiliated organizations have always depended on these functions for the main source of their income.

Though these activities have been many and varied, only two have become traditional. They are the annual church picnic and the lenten party of the Ladies' Aid Association. These two have been sponsored unflinchingly from 1916 through 1956. The ACYOA and the PTA have given affairs of their own for the past ten and five years respectively but one cannot consider these traditional yet.

From 1928 - 1936, the records show there was a special theatrical group which presented numerous plays in Armenian dialogue. For years, the Armenian and Sunday Schools have given their respective annual programs concluding the school year. As previously mentioned, building fund bazaars were held from 1949 - 1953.

Individual Parish festivities on the whole have not brought in large sums. Apart from the bazaars, no function has brought in more than \$1,000.00. Church picnics have brought in \$700 maximum.

The following is a list of all the functions held during 1955 to convey to the reader a notion of the social life in the community.

January	9	PTA Pot-Luck Dinner
February	6	Armenian Community Center Kick-Off Banquet
February	17	Tri-Church Celebration of Feast of Vartanantz
March	13	Ladies' Aid Lenten Party
April	8	Armenian School Easter Program
April	16	PTA Card Party
April	24	Armenian Memorial Day
May	22	ACYOA Annual Hantes and Comedy
June	11	Children's Communion Breakfast
June	26	Tri-Church Picnic Benefit for Jerusalem
August	14	Annual Parish Picnic
September	26	Armenian Day at International Fair at A. G. Pollards
October	29	Children's Hallowe'en Party
November	5	ACYOA Fall Dance
November	12	Armenian Community Center Hantes
December	17	Children's Christmas Party

1955 FINANCIAL REPORT OF ALL CHURCH ORGANIZATIONS

Below is a complete picture of the financial status of all auxiliary groups within the church for the year 1955.

ORGANIZATION	INCOME	EXPENSES	NET	1954 BAL.	1955 BAL.
Parish Council	\$9,350.84	\$8,753.49	\$597.35	\$2,117.08	\$2,774.43
Trust Fund	634.06	---	634.06	13,882.67	14,516.73
Ladies' Aid Asso'n.	1,244.77	1,031.30	217.47	1,231.65	1,449.12
ACYOA	305.03	218.28	86.75	257.49	344.24
Choir	57.31	40.00	17.31	39.95	57.26
Sunday School	207.52	131.14	76.38	158.23	234.61
Leader (Arachnort)	213.73	147.00	66.73	106.41	173.14
PTA	331.54	352.03	20.49	131.43	110.94
TOTALS	\$12,348.80	\$10,673.24	\$1,675.56	\$17,984.91	\$19,660.47

MILITARY SERVICE

The majority of Lowell Armenians are American Citizens, but all able bodied sons and daughters were most willing to serve this Country in its hour of need. Lowell Armenians responded to the colors during World War I and II. They fought and sacrificed with pride for the victory of their beloved America. Armenian-American volunteers and inductees served during the Korean War also.

During the opening days of the second world war, the Lowell Armenian community gave one of its sons, Kachperouni Chakarian in supreme sacrifice for the victory that was inevitable for the Allied cause.

In 1944, under the leadership of the Parish Council, the Armenian community formed a committee to honor our soldiers in uniform. They marched in solemn procession with the flag of the United States in the immediate vicinity of the Church and they placed the name of each Armenian-American Soldier and Sailor on a plaque now hanging in the vestibule of the church.

From 1945-1955, there was an active Armenian-American Veterans Club in Lowell. This organization met frequently and it sponsored annual socials and drives. Each year this organization organized Christmas parties for the children in the Armenian-American community and distributed candy and gifts to the children.

The Very Rev. Mesrob Vartabed Semerjian

Our community has had the singular fortune of giving to our Diocese the first American clergyman. He is the Very Rev. Mesrob Vartabed Semerjian, the son of Mr. and Mrs. Mergereos Aharonian, well known Lowell parishioners. Father Semerjian was born in Aleppo, Syria, and emigrated from there with his mother when he was a child of four and settled in Lowell. He is a graduate of the Moody Junior High School and the Lowell Senior High School, Class of 1933. As a young child, he showed a marked interest in the Armenian church. He sang in the choir and in his early teens he served at the altar. In 1932, he was ordained a deacon with the rank of stole

bearer by the hand of the late beloved Rt. Rev. Levon Tourian. In addition to his absorption in religious duties, he taught Armenian school to many of our present parish members. In 1935, he left America and was the first American to study at the St. James Seminary in Jerusalem. In 1936, he was ordained an arch-deacon and three years later he graduated from the St. James Theological School. In 1940, he returned to Lowell and the same year he was ordained a celibate Priest (Apegha) by the hand of the late gracious Archbishop

REV. FR. MESROB SEMERJIAN

Karekin Hovsepien (later Catholicos of Cilicia). In honor of its native son, the Lowell parish has sponsored banquets on the occasions of his departure for Jerusalem, his return to America, and his ordination. The Very Rev. Mesrob Vartabed Semerjian continued his pastoral education at the Hartford Theological Seminary and in 1942 he received the rank of Theological Doctor (Vartabed).

Within the rank of the clergy of the Diocese of the Armenian Church in America, he is acknowledged to be one of the most capable and erudite scholars of theology. He is polished orator in Armenian and English and his religious and theological writings reflect a mind endowed with the capacity for original thinking. He has been affiliated as Pastor in approximately seven parishes. He has temporarily served as Pastor in Lowell for about one year and has frequently rendered the Badarak (Mass) and has given the sermon for the day. He has lectured widely and has translated several valuable works from Armenian into English and vice versa.

THE LIBRARY

Before the Church was built, there was already established a surprisingly replete library which was managed by a Library Association among the Armenians of Lowell. They faithfully paid their dues and read the many books from cover to cover.

In 1931, the library was placed in the custody of the church and a corner of the church hall was set aside to accommodate the library bookcase which was kept under lock and key.

There were 275 books listed in the library in 1938. Because of the new generation of young Armenian-Americans non familiar with the Armenian language in which all the texts in the library were published, the library has had a forlorn look about it with no readers, no library membership, and no active library managers.

Because of this situation, the 1955 Parish Council with the approval of the Parish Membership, forwarded the majority of these publications to Diocesan Offices in New York City to save them from mouldy decay and to put them to more valuable use in the Diocesan's National Library. There are now fifty texts from the original lib-

rary on hand in the council chamber as a nostalgic reminder of the past. It is recorded that Nashua, Concord and Manchester, New Hampshire, had their own separate libraries but these have been dissolved.

The City of Lowell

Lowell was incorporated as the third city of Massachusetts in 1836. It now has a population of 97,249 although in the past it had more than 125,000 people. It has been named the Manchester of America. It is located 25 miles northwest of Boston, and covers a 14½ square mile area. It has 67 churches, 33 schools, including State Teachers College and the world-renowned Lowell Technological Institute, 7 hospitals, 4 radio stations and one daily newspaper. Lowell was well known as a center for textile products but today more than one hundred different products are manufactured in Lowell. The majority of the population are of Irish, French and Greek descent.

THE CHURCH AND THE AMERICAN COMMUNITY

As a whole, the parish has not taken an active part in the public social life of Lowell to any great extent, mainly because of its preoccupation with its own inner needs and the necessity to solidify parishional life. In the records, the parish is said to have been represented in the 1937 Community Chest by Michael Nortratzian, John Gureghian and Boghos Tarpinian. In 1943, the parish contributed 400 articles of clothing to overseas Greek refugees.

The American public is acquainted with the life of the Armenian Church and the communal organization of the Armenian people mainly through notices, pictures and descriptive articles appearing in the Lowell Sun and pertaining to Church functions, feast days distinctive to the Armenian Church, lectures, and visits by eminent clergy, etc. From 1936-1942 Elizabeth Kirkorian presented articles in the American press nearly every week. She has in her personal possession three voluminous scrap-books containing a through do-

cumentation of her years of reporting the news and life of Lowell Armenians. From 1948-1952 Rosalie Marzbanian performed the same service for the community with the Lowell Sun. Regular publicity has been enjoyed since then by the Church and it has been frequent practice for the Lowell Sun to send a photographer free of charge upon request to any Church function or meeting to insert pictures of our groups in their paper. Rev. Gdanian has a collection of all these articles from 1948 to the present time.

During the past two years, the Armenian Community has participated in the Annual International Fair sponsored by A. G. Pollards in the latter's store annex. During the Fair traditional Armenian foods and delicacies were served to the visiting public at a nominal charge. In 1955, The Armenian Day Presentation was awarded a first prize of \$100.00 for its overall attractiveness and qualitative appeal. In this manner, the presence of an organized social life among the Armenian community became better known and familiar to the American public.

INTERNATIONAL FAIR AT A. G. POLLARD'S DEPT. STORE, 1955

PARISH DUTIES WITH RESPECT TO THE DIOCESE

The St. Vartanantz Armenian Church is an integral part of the North American Diocese of the Armenian Church with the Prelacy being located in New York City. The Church furthermore is a spiritual and corporal member of the universal Armenian Apostolic Church with the Supreme See at Etchmiadzin, Armenia. The St. Vartanantz Parish has always combined its forces with the rest of the diocese towards the fulfillment of special goals and campaigns. The parish has always been visited by high ranking church dignitaries, and the Primates of the Diocese have faithfully visited us at least once each year fostering the feeling of spiritual confraternity not only between the parish and the diocese but among the various community groups as well.

In 1941, a Diocesan Auxiliary Committee was formed in Lowell with the following members: Mergereos Garabedian, Sahag Goodsoozian, and Michael Nortratzian. In 1943, the function of this committee was transferred to the Ladies' Aid Association which elected its own committee composed of Ovsannah Kludjian, Loosanoush Simonian, and Sarah Koltookian. Through this organization support was transmitted to the Diocese.

Today, there is no special Diocesan Auxiliary, but each parish members has taken the burden of responsibility upon himself to contribute and encourage the diocese in whatever way he is able to.

THE LOWELL PARISH AND NEARBY ARMENIAN COMMUNITIES

Notwithstanding the huge amount of work to be done in its own parish, the St. Vartanantz Parish Council has always demonstrated a spontaneous willingness to respond to the invitations or petitions for assistance from nearby or even distant Armenian communities. In fostering these relationships, the parish has indirectly shared in the happiness as well as in the despair of her fellow brethren in other areas. As such, council members and our pastors have represented the community at numerous other church gatherings ever since and even before our own church was established.

During the years 1954-1955, the St. Vartanantz Church has worked with the Lawrence and Haverhill Churches to raise money for the Armenian refugees in Jerusalem by sponsoring Tri-Church picnics. In 1956, the proceeds from the Tri-Church picnic was allocated for the Etchmiadzin printing press campaign. The Feast of the St. Vartanantz in 1955 was celebrated by these same three churches in Lowell.

Because of our proximity to Lawrence our relations have been especially cordial and warm. For several years in the past, we have shared in the services of a clergyman who alternated between one parish and the other. Since September of 1955, Father Gdanian has been officiating at Holy Badarak in the Lawrence Church once a month and he performs the Sacraments as needed for the first of each month.

PAN-ARMENIAN PARTICIPATION

The Armenian Church and Parish in Lowell have always participated in worthwhile campaigns, movements and activities for the betterment of Armenian National life wherever Armenians may be. Lowell Armenians have consistently given beyond their usual quotas.

Volunteers were recruited, trained, and rushed to the Caucasian front in World War II in 1916 and to the Armenian Legion in Palestine in 1917. As an indication of the compatriotic zeal of Armenians for their fellow Christians, Lowell Armenians raised \$8,538.00 from 1920-1921 in support of General Antranig's Liberation Army's campaign. Concord, New Hampshire, contributed \$525.00, Manchester \$1163.00 and Nashua \$292.00. These amounts are quoted from the 1921 "Honor Book".

In 1932, the twenty - fifth Anniversary of the death of the late beloved "Khrimian Hairig" was solemnly held in the church. In 1935 the 1500th Anniversary of the Armenian alphabet was celebrated by the parish.

In 1926, \$800.00 was raised for assistance to the earthquake refugees in Shiragi, Armenia. In 1943, money was contributed to the Sassounzi David's Tank Corps which was fighting the Nazis on the eastern front in Russia. In 1944, the AGBU Repatriation Campaign

netted a big sum. In 1956, \$2,500.00 were raised at the Tri-Church picnic and used to bolster the Etchmiadzin Printing Press Fund. In addition to these, various sums through the years have been raised for the Armenian Seminary at Antelias and for Armenian Refugees of Jerusalem.

ARMENIAN LIFE

We wish to insert here one or two pages on the Armenian life and activity although this is independent from the church life itself.

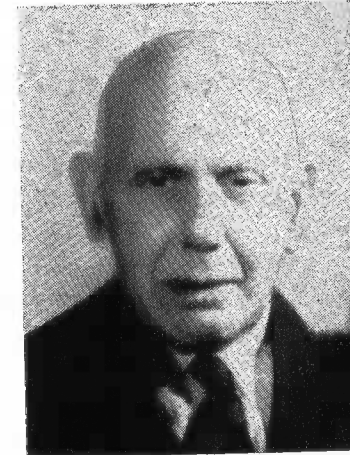
The first Armenians who settled in Lowell are considered the following seven: Krcor Kerkorian (Hooseneg), Margos Kachadoorian (Hogeh), Moosegh Magarian (Hogeh), Sarkis Kalajian (Yegek), Penyamen Dinjian (Karpert), Kal Barsam (Moreneg), John of Kasereg. They came here on May 5, 1888 and began working in the Boott Mills. The majority of the Armenians came to Lowell from 1900 to 1910. Upon arrival, all of them started working in the textile or woolen mills. Although they were looked upon as foreigners in the beginning, they quickly adopted the language and customs of their new country. Especially after the massacres of 1915, they decided and were convinced that America was the best place for them to make their home.

The life of the laborers was not so easy. After twelve hours of work, they had to come home and prepare food and do their washing. This is why they lived in groups. The senior member of the group took care of buying the groceries and they took turns cooking and washing. After all this, they found time to help each other write letters to their relatives and dear ones in the old country. Some of them went to the American evening schools.

This is a list of the organizations that have existed in Lowell:

Hoghe Educational Association	Organized Dec. 25, 1891
Korpe Educational Association	1904
Medsgerd Educational Association	1910
Political Associations (4)	1895
Armenian Red Cross	
Armenian Soldiers Group	1916-1917
A. G. B. U.	

The Lowell Armenians are mainly from Hoghe and Korpe. Today, there are very few bachelor Armenians. Most of them are married, have children, and live a comfortable life. The first Armenian pair who were married by an Armenian clergyman in Lowell were Asadoor Babigian and Perooz Juknavorian in 1898. Their child, was the first American-born Armenian in Lowell.

A WELL KNOWN
CITIZEN OF LOWELL

A. BABIGIAN

Lowell has never had wealthy Armenians. Almost everyone was a laborer. Recently Mr. Menas Barsorian acquired a large factory and thus became the first Armenian factory owner. He employs more than three hundred workers. There are two furniture dealers in Lowell, about five or six grocers, more than twenty-five barbers, five cleaning establishments, one Armenian baker, a number of Government employees, and several college students. Almost all Lowell Armenians own a home and a car, and are good American citizens. The Armenian language is spoken by all those who were born in the old country. The first generation who were born here speaks English but understands Armenian. The second generation neither speaks nor understands Armenian. Of course there are always exceptions.

A Word From The Chairman

We prepared the foregoing facts and a short resume of the activities of the Armenian community in Lowell on the occasion of the 40th Anniversary of the St. Vartanantz Armenian Church, in order to give you an idea of what this small parish has done in spite of the fact that it has never had a wealthy or learned member, and in order to show that in spite of that it has always been rich in soul and heart. It has always kept in itself all the national organizations lively and active and it has also built a church. This year our church is forty years old, for which we are now having celebrations. I wish to ask whether after forty years, will we be able to celebrate the 80th anniversary of this church? This is a question to which no one can give a definite answer.

We tried to raise you as church - loving and patriotic Armenians. Our forefathers willed this to us. We did our duty and we expect that you also will do the same and will it to your children.

You are brothers and sisters born out of the same church: Your main duty is to keep and defend the church. You should take care of it and see to it that it is always glorious and kept in a manner in which you are proud. Our sole wish is that you be as aggressive and as brave as your forefathers were in fighting obstacles and keep intact in this free and glorious land of America the House of your people, the Armenian Church.

GARABED BARBADIAN

ACKNOWLEDGEMENTS AND THANKS

We wish to express our thanks and appreciation to the Most Reverend Archbishop Mampre Calfayan for accepting the Honorary Presidency of this affair;

To Mr. Walter Vartan, the owner of the Lakeside Photo-Engraving Company of Chicago, and to Mr. Osia Yeramian, the owner of the Cambridge Photo-Engraving Company of Boston, who both donated so kindly the cuts of the pictures for this book; also to the donors, and boosters.

And to all those who helped make this Celebration a success.

The Committee

The following are the names of the 40th Anniversary Celebration Committee:

Book Committee

Rev. Fr Garen Gdanian
 Garabed Barbadian
 Hagop Barbadian
 Mergereos Garabedian
 Mergereos Aharonian
 Gerald Aharonian
 Arshalous Goodsoozian
 Elizabeth Kirkorian

Ad Book Committee

Nubar Nalbandian
 Menas Barsorian
 Edward Babigian
 Haig Goodsoozian
 Hripsime Marzbanian
 Grace Barbadian
 Kachig Marzbanian
 Menas Boghosian

Honorary President:
President:
Chairman:
Secretary:
Treasurer:

Most Rev. Archbishop Mampre Calfayan
 Rev. Fr. Garen Gdanian
 Garabed Barbadian
 Hagop Barbadian
 Edward Babigian

Banquet Committee

James Kludjian
 George Kludjian
 Zabelle Gdanian
 Violet Garabedian
 Asadoor Amboian
 Ohannes Aslanian
 Manoog Parigian
 Gregory Krikorian
 Rose Amboian
 Rose Boghosian
 Diane Kludjian

Howard Manoian
 Walter Arakelian
 Azad Juknavorian
 Pat Garabedian
 Sam Akkasian
 Irene Giragosian
 Gary Koltookian

OUR SPONSORS

\$10 EACH

Mr. & Mrs. Albert Assadourian,
 Manchester, N. H.)
 Mrs. Anahid Mangurian
 Manchester, N. H.)
 Mr. & Mrs. Mihran Barsorian
 Mr. & Mrs. George Kludjian
 Mr. & Mrs. Garabed Barbadian
 Rev. & Mrs. Garen Gdanian
 Mr. & Mrs. Ohan Aslanian
 Mr. Krikor Onanian
 Rev. Fr. Mesrob Semerjian
 Mr. & Mrs. Mihran Barsorian

\$5.00 EACH

Mr. & Mrs. Hagop Barbadian
 Mr. & Mrs. Moushegh Moushegian
 Mr. & Mrs. Krikor Der Krikorian
 Mr. & Mrs. Veya Parigian
 Mr. & Mrs. Merger Aharonian
 Mr. & Mrs. Menas Boghosian
 Mr. Hagop Guregian
 Mr. Merger Garabedian
 Mr. & Mrs. Asadoor Amboian
 Mr. & Mrs. George Markarian
 Mr. & Mrs. Asadoor Simonian,
 (California)
 Mr. & Mrs. Nubar Nalbandian
 Mr. & Mrs. Gerald Aharonian
 Mr. & Mrs. Harry Moushegian
 Mr. & Mrs. Harry Hoshmatian

\$5.00 EACH

Mr. & Mrs. Gregory Krikorian
 Mr. & Mrs. Sam Akkasian
 Mr. & Mrs. Donabed Donabedian
 Mr. & Mrs. Joseph Miller
 Mr. & Mrs. Austin Astorian
 Mrs. Manoushag & Mary Balian
 Mrs. Queenie Boyadjian
 Mr. & Mrs. John Morookian
 Mr. & Mrs. Albert Barsamian
 Miss Roxy Kludjian
 Mr. & Mrs. Henry Kludjian
 Mrs. Mary Melkonian
 Onan and Peter Onanian
 Mr. & Mrs. Hagop Tookmanian
 Mr. & Mrs. Miran Asadoorian
 Mr. Garabed Giragosian
 Mr. & Mrs. Haig Goodsoozian
 Mr. & Mrs. Sahag Goodsoozian
 Mr. & Mrs. Manoog Parigian
 Mr. Paul Krikorian
 Mr. & Mrs. Lazarus Mikaelian
 Mr. & Mrs. Sahag Der Boghossian
 Mr. & Mrs. Bedros Shakarian
 Mr. & Mrs. Mihran Gulian
 (Haverhill, Mass.)

\$3.00 EACH

Mr. & Mrs. John Argouyan
Mr. & Mrs. John Kazanjian

\$2.00 EACH

Mr. & Mrs. Simon Peloian
Mr. & Mrs. Hagop Boyadjian
Mr. & Mrs. James Depoian
Mrs. Margaret Geyer
Mr. & Mrs. Richard Juknavorian
Mr. & Mrs. Ralph Loosigian
Mr. & Mrs. Howard Manoian
Miss Agnes Manoogian
Mr. & Mrs. Victor Nazarian
Mr. & Mrs. Oscar Paroyan
Mr. & Mrs. Zadoor Buzdigian
Mr. & Mrs. Abraham Jeknavorian
Mr. & Mrs. Joseph Daghdigian
Mrs. Mary Tateosian
Mrs. Agnes and Betty Soojian
Mr. & Mrs. Gerald Boghosian
Mr. & Mrs. Peter Marzbanian
Mr. & Mrs. Toros Torcomian
Mr. & Mrs. John Aslanian
Mr. & Mrs. John Aitken
Miss Sylvia Barbadian
Mrs. Rose Martakos
Mr. & Mrs. Nelson Kayajanian
Mr. & Mrs. Peter Kachanian